ምዕራፍ ዐርባ ሁለት

ባፄ ዮሐንስ ውስጥ ያሉ መሳፍንትና መኳንንት—ንጉሠ ነገሥቱ በከተት ዐዋጅ ወደ ሰሐጢ ያደረጉት ጉዞ፣ የጎንደርን መቃጠል ስለ መስማታቸው

እንደዚያው እንዳፄ ቴዎድሮስ ዘመን ፣ ባፄ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት በየአውራጃው የነበሩት መሳፍንት በቅርብ ከነበሩት የራሳቸው መኳንንት ጋር ልዩነት ነበራቸው ። በየአውራጃው የነበሩት በሸዋ እንደ ንጉሥ ምኒልክ ፣ በጐጃም እንደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፣ በወሎ እንደ ራስ ሚካኤል ፣ በቤጌምድር እንደ ራስ ወሬኛ (ወልደ ሥላሴ) በላስታና በሰቆጣ እንደ ዋግሹም ብሩ ያሉት ትክለኛ ባላባቶች ስለ ሆኑ ፣ ፊት ለፊት ካልሸፈቱ በቀር እምብዛም እንደ ልብ የማይሻሩና የማይሾሙ ፣ በትክለኛ ባላባትነታቸው የሚኮሩ ጉልተኞች ስለሆኑ ፣ በንጉሠ ነገሥቱ አጠገብ ከነበሩት እንደነራስ አሉላ ከመሳሰሉት የቅርብ ረዳቶችና እንደ ራስ አርአያ ካሉት ቤተሰቦች ጋር የተለየ አቋም ነበራቸው ። የእነዚያ ሹመትና ዕድገት በጉልተኛ ባላባትነት ላይ የተመሠረተ ሲሆን ፣ የእነዚህ በአገልግሎት ወይም የንጉሠ ነገሥቱ ተወላጅ በመሆን ነው ።

አብዛኞቹም ፣ በባላባትነትና ከንጉሠ ነገሥቱ ተወላጅነታቸው በላይ ንጉሠ ነገሥቱ አገልግሎታቸውንና ታማኝነታቸውን እያመዛዘኑ ያሳደጉዋቸው ፣ በማዕረግ ስም በሹመት በሽልማት ያከበሩዋቸው ስለሆኑ ከነዚያ የበለጠ ታማኝነታቸው የጠበቀ ነበር ። እነዚያ የሩቅ ፣ እነዚህ የቅርብ ረዳቶች ነበሩ ። የነዚህም የዋነኞቹ ስማቸው ከዚህ እንደሚከተለው ነው ።

1. ትልቁ ራስ አርአያ ድምፁ አጎታቸው ፣
2. ትንሹ ራስ አርአያ ዮሐንስ ልጃቸው ፣
3. ራስ ቢቶደድ ኃይለ ማርያም ጉግሣ የታላቅ ወንድማቸው ልጅ
4. ደጃዝማች መንገሻ ዮሐንስ *

---

* ደጃች ዘውዴ ገብረ ሥላሴ ያፄ ዮሐንስ ልጅ አድርገዋቸዋል ። ሌሎቹ የታላቅ ወንድማቸው የደጃች ጉግሣ ልጅ ናቸው ይላሉ ። እውነትም ዐፄ ዮሐንስ ከመሞታቸው በፊት ጽሑፉ ሁሉ መንገሻ ጉግሣ ይላቸው ነበር ።

5. ራስ ቢትወደድ ገብረ ኪዳን የእህታቸው የእቴጌ ድንቅነሽ ባለቤት (በዚህ ጊዜ ሞተዋል)
6. ራስ አሉላ አባ ነጋ ተምቤናዊ (ዙቅሊ)
7. ደጃች ባርያ ጋብር (የደጃች ገብረ ሥላሴ አባት)
8. ራስ ሐጐስ ተምቤናዊ
9. ቢትወደድ ገብረ መስቀል ገብረ ጻድቅ (እንደርታ)
10. ቀግሹም ገብሩ
11. ደጃች ተሰማ ገብረ ሚካኤል
12. ደጃች መሸሻ
13 በጅሮንድ ሰውጤ
14. ደጃች ተድላ ባሕራይ
15. ሊቀ መኳስ ይልማ ደስታ . . . . .

ስጊዜው ስማቸውን ያገኘነውን ከየመጽሐፉ ለቅመን ዘረዘርነው እንጂ፥ ብዙ መኳንንት በዚህ ዝርዝር ውስጥ ያልተጻፉ እንደሚኖሩ የታወቀ ነው። ከዶጋሊው ጦርነት ወዲህ የጦር ጠቅላይ አዛዥነቱን ንጉሡ ነገሥቱ ከራስ አሉላ አንሥተው ለታላቅ ወንድማቸው ልጅ ለራስ ኃይለ ማርያም ሰጥተው፥ አሉላን በሐማሴን ግዛት ስለወሰኗቸው ቅሬታ ነበራቸው ይባላል። በዚህም ላይ ያፄ ዮሐንስ የእህታቸው የእቴጌ ድንቅነሽ ባለቤት ራስ ቢትወደድ ገብረ ኪዳን ስለሞቱ የራስ ቢትወደድነቱን ሥልጣን ከነማዕረጉ ለኚሁ ለራስ ኃይለ ማርያም ሰጥተው አክብረዋቸዋል።

በዚህ ሁኔታ ላይ እንዳሉ፥ በመስከረም ወር 1880 ዓ ም. ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ወደ መተማ የጦር ግንባር ከደርቡሾች እንዲዋጉ ልከው ሳለ፥ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በሣር ወሃ ከተሸነፉና ጐንደር በደርቡሾች ከተበዘበዘ ወዲህ፥ ካህናቱ "እግዚኦ ቦኡ አሕዛብ ውስተ ርስትከ፥ ወአርኰሱ ጽርሐ መቅደስከ፥ ወረሰይዎ ለጐንደር ከመ ልገተ ዓቃቤ ቀምሕ" የሚል ከዳዊት መዝሙር ጠቅሰው ወዳፄ ዮሐንስ ላኩ። ዐፄ ዮሐንስም ንጉሥ ምኒልክን ወደ ጐንደር ብቅ ብለው እንዲጠብቁ አዘው እርሳቸው ደብረ ታቦር እንዳሉ፥ በእንግሊዝ አማካይነት የተሞከረው የዕርቅ ድርድር ከሳተ ወዲህና በጄኔራል ሳን መርሳኖ መሪነት 20,000 ወታደር መጥቶ ሰሐጢ ላይ በመመሸግ የዶጋሊን በቀል ለመመለስ መምጣቱን በየጊዜው ሰምተው ስለነበረ፥ ወደዚያ ለመዝመት በሚዘጋጁበት ጊዜ መኳንንቶቻቸው ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ገብተው፥ "ጃንሆይ ሁላችንም እስከ ምጥዋ ወርደን ኢጣልያኖችን ከእናታችን ከኢትዮጵያ ምድር እንድናስወጣቸው ይፍቀዱልን" አሏቸው። እርሳቸውም በመኳንንቱ አነጋገር ተደስተው ቀጥሎ ያለውን መለሱ።

"መኳንንቶቼ፥ ልጆቼና ሕዝቦቼ ሆይ! እኔም ስለ እናቴ ስለ ኢትዮጵያ ሕይወቴን ልሠዋላት ሙሉ ፈቃድ አለኝ። ደግሞ በኔ ልብ ያለው በናንተ ልብ ስለመታሰቡ በጣም ደስ ብሎኛል እንግዲህ አሳባችን አንድ አሳብ ከሆነ፥ ጠንክሩ እንጂ አትፍሩ። ለዘመቻውም አሁን አዋጅ እነግራለሁና አይዟችሁ በርቱ" ብለው በቅድሚያ አዝማች መኳንንቶቻቸውን በንግግር ካበረቱ በኋላ፥ ለጠቅላላው ወታደር ከዚህ ቀጥሎ ያለውን የክተት ዐዋጅ አስነገሩ። "ሀገሬ ሆይ ስማ፤ መኳንንቶቼ፥ ወታደሮቼ፥ ሕዝቦቼ ስሙ። በመጋቢት 25 ቀን በምጥዋ መንገድ አቅንተህ ለጦርነት እንድትገሠግሥ የኢትዮጵያ መንግሥት በጽኑ ያዝሃል። ወደፊት ገሥግሥ እንጂ ወደኋላ አትቅር።

"የኢትዮጵያ ልጅ ሆይ፥ ልብ አድርገህ ተመልከት ኢትዮጵያ የተባለችው አንደኛ እናትህ ናት፥ ሁለተኛ ዘውድህ ናት፤ ሶስተኛም ሚስትህ ናት፥ አራተኛም ልጅህ ናት፥ አምስተኛም መቃብርህ ናት፥ እንግዲህ የእናት ፍቅር የዘውድ ክብር የሚስት ደግነት የልጅ ደስታ፥ የመቃብር ካባቲነት (ታቃፊነት) እንደዚህ መሆኑን አውቀህ ተነሣ።"[1]

ይኸን ዐዋጅ ባናገሩ ጊዜ፥ ሁሉም በየአለቃው ስንቁንና መሣሪያውን እየያዘ አብሮ ተነሣ። በዚህም ጊዜ ጌታቸውን ከድተው ከጠላት ጋር ተባብረው የነበሩት ያጐታቸው የራስ አርአያ ልጅ ደጃች ደብብ በአባታቸው በራስ አርአያ ምክር ከኢጣሊያኖቹ ከድተው ወዳፄ ዮሐንስ ስለመጡ፥ በኢጣልያኖች ዘንድ ጸጸት ሲያሳድር በዚህ በኩል ደስታ ሆነ። በተለይ የራሳቸው መመለስ የኢጣልያኖቹን ይዞታና የጦር ልክ ይዘው ስለ መጡ፥ ጉዳቱ ለኢጣልያኖች ሲሆን ላፄ ዮሐንስ ጠቀሜታ ሆኗል። (በዚህ ጊዜ ግን፥ አልጋ ወራሻቸውና ልጃቸው ራስ አርአያ ታመው መቀሌ ቀርተዋል።)

ከዚህ በኋላ፥ በመጋቢት 25 ቀን 1880 ዓ ም የመረብን ወንዝ አልፈው በጉራዕ በኩል ወደ ሰሐጢ ጉዞው ተዠመረ። የተከተላቸውን የጦር ሠራዊት ቁጥር ዠራልድ ፖርታል ከእንግሊዝ መንግሥት ተልኮ ካፄ ዮሐንስ ሠፈር በሰነበተበት ጊዜ ያጠራቀመውንና ለመንግሥቱ ያቀረበውን መሠረት በማድረግ፥ ዛሬ ብዙ ጸሐፊዎች ጠቅሰውት ይገኛል። በፖርታል ጽሑፍ ውስጥ ያፄ ዮሐንስ ጠቅላላ ጦር

1 አቶ ዐጥሜ፥ የጋላ ታሪክ (የእጅ ጽሑፍ) ገጽ 163-164። ብላቴን ጌታ ኅሩይ (የእጅ ጽሑፍ) ገጽ 139።

ከ70 እስከ 80 ሺ የሚደርስ መሆኑን ይገልጽና ዝርዝሩን ሲያወጣ የራስ አሉላ 16.000 ፡የራስ ሐጐስ 20.000 ፡የንጉሠ ነገሥቱ ዘበኛ 5000 የራስ ሚካኤል 25.000 ፡የደጃች መሸሻ 5000 ፡ የራስ ኃይለ ማርያም ከራስ አሉላ እኩል 16.000 መሆኑን ይገልጻል ። ከነዚህም በቀር የራስ አርአያን ፡ የነዋግሹም ብሩን ፡ የነንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ሳይደባልቅ ነው ።[1]

ነገር ግን ፡ ከነዚህ ውስጥ ደንበኛ ጠበንጃ ሁሉም ወታደር የያዘው የራስ አሉላና የንጉሠ ነገሥቱ አምስቱ ሺ መሆኑን፡ ጠቅላላውም የንጉሠ ነገሥቱ ጦር እስከ መቶ ሺ መድረሱን ፡ ከዚያ ወዲህ የተመራመሩ ጸሐፊዎች ሲያመለክቱ ፡ [2] ሌሎች ጸሐፊዎች መጠኑንና ሠፈሩን በመጥቀስ ከዚህ ከፍ አድርገው አሥመራ የሠፈረው የራስ አሉላ ጦር 16.000 የራስ ሐጐስ በከረን 20.000 የራስ ሚካኤል ጦር በአጐላ (ወሎ) 25000 ፡ የራስ መንገሻ ጉግሣ 5000 ፡ የራስ ኃይለ ማርያም ጉግሣ ጦር በዋድላ 16.000 ፡የራስ አርአያ ዮሐንስ ጦር በዐድዋ የሠፈረው 40 000 ፡ የደጃች ተሰማ 32.000 ፡ የንጉሠ ነገሥቱ የግል ጦር ወይም ዘበኛ 5000 ድምር 159.000 መድረሱን ያረጋግጣሉ ።[3]

ስለዚህ ያፄ ዮሐንስ ጦር ሰሐጢ አቅራቢያ አይለት ላይ ከደረሰ በኋላ ፡ የሰሐጢን ምሽግ በጥንካሬ መመሸጉን ንጉሠ ነገሥቱ ተመልክተው ምሽጉን መውጋት በከንቱ ሕዝብ ማስጨረስ መሆኑን ተመለከቱ ። በበኩሉ የኢጣልያም ጦር ጠቅላይ አዛዥ ከምሽግ ወጥቶ ቁጥሩ የበረከተውን የንጉሠ ነገሥቱን ጦር ለመውጋት አልደፈረም ። በዚሁ መካከል ከእንግሊዝ አገር በጥናት አሠርተው የኢትዮጵያን ሠራዊት ሊያስበረግግ ይችላል ብለው ተማምነው ፡ ወደ ምጥዋ ያመጡትን በአየር ላይ እየተወረወረ የሚጮህ የኤሌክትሪክ መብራትና እንደ ትልቅ ኳስ በሰማይ ላይ የሚያንዣብብ በእነርሱ አጠራር ፖሎኒ አኢሮስታቲኮ ወደ ሰማይ ከመወርወር ጋር ባሩሮችንም በማስጮህ ለማስደንበር ከፍ ያለ ሙከራ አደረጉ ። እውነትም ወታደሩ በዚያን ጊዜ የኤሌክትሪክ መብረቅ አይቶ ስለማያውቅ ፡ መብረቅ ከሰማይ ወርዶ የሚመታው መስሎት ሽሽት ዠምሮ ነበር ይባላል ።

1 G.H. Portal, My Mission to Abyssinia, pp. 143—146, 256—261 Zewde G.S., The Process of Reunification. . ., pp. 517—518.

2 Battaglia, La Guerra d'Africa, pp. 298—300.

3 Rosenfeld, Chronology of Menelik II, p. 127.

ዐፄ ዮሐንስና መሪዎቻቸው የድንጋጤ መልክ ሳያሳዩ ወታደሩን በማረጋጋት ለጦርነት ቢዘጋጁም ፡ ጣሊያኖች ከምሽጋቸው ወጥተው ጦርነት የማይዠምሩ ሆነ ። ስለዚህ አንድ ወር ጠብቀው ንጉሠ ነገሥቱ ወደ አሥመራ ከዚያም ወደ መቀሌ ከመመለሳቸው በፊት ከኢጣሊያ ጦር ሠራዊት አዛዥ ከጄኔራል ሳን ማርሳኖ ጋር የሰላም ድርድር ይሞክሩ ዠመር ። ዳሩ ግን ፡ ከሁለቱም መንግሥታት የተራራቀ ሐሳብ የተነሣ ሙከራው ምንም ውጤት አለማግኘቱን በሚቀጥለው ምዕራፍ እንመልከት ።

ምዕራፍ ዐርባ ሦስት

ዐፄ ዮሐንስ ስለ ዕርቅ ጉዳይ ከጀኔራል ሳን ማርሳኖ ጋር የተለዋወጡዋቸው ደብዳቤዎች

ዐፄ ዮሐንስ በከተት ዐዋጅ ከደብረ ታቦር እስከ ዐይለት ድረስ ባይን ግምት 800 ኪሎ ሜትር የተጓዙበት የጦርነት ጉዳይ በወታደርነት መስክ ሊከናወን አልቻለም ። ጦርነቱንም ያገደው የኢጣልያ ጦር ከምሽጉ ወጥቶ የንጉሠ ነገሥቱን ጦር ለመግጠም ባለመድፈሩ ሲሆን ፤ ንጉሠ ነገሥቱም በእልህ ምሽጉን ለመውረርና ለመደምሰስ የምሽጉ ጽናት ስለ አላስቻላቸው ነው ። እንደ እውነቱ የኢጣልያ ጦር ከሮማ በመርከብ ተሳፍሮ ሲመጣ ከመዠመሪያው ላይ አሳቡ ጥቁሩ ራስ አሉላ በዶጋሊ ነጮቹን 500 የኢጣልያን ወታደሮች በኃይል በመደምሰስ ስለ ደፈሩ ፤ በተለይ ለርሳቸው በጠቅላላው ለኢትዮጵያ ጦር ትምህርት የሚሆን የበቀል ውጊያ ለማድረግና በዚያውም ሰሜን ኢትዮጵያን በሙሉ ለመውረር ነበር ።

በኋላ ደግሞ ፤ ዐፄ ዮሐንስ ካሥር ዓመት በፊት በጕንደርና በጉራዕ ያገኙትን የሁለት ጊዜ ድልና “የኢትዮጵያን ጦር አደራችሁን እንዳትንቁት” የሚለው የሎርድ ሳሊስበሪ ምክርን የኢጣሊያ ሹማምንት ማመዛዘን ላይ ሳሉ ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ቁጥሩ የበረከተ ሠራዊት ይዘው የመጓዣቸው ወሬ ሲሰማ ሁሉም ፉከራ ቀረና “በሰሐጢ ምሽግ ብቻ ራሳችሁን ደብቃችሁ ተከላከሉ” የሚለው መመሪያ ከመንግሥቱ መሪዎች ለጀኔራል ሳን ማርሳኖ እንዲሰጥ ግዴታ ሆነ ። ስለዚህ ንጉሠ ነገሥቱ አይለትና ሰበርጉማ * 10 ኪሎ ሜትር ግድም ከሰሐጢ ራቅ ብለው በሠፈሩበት ሰዓት ጣልያኖች ከምሽጉ ወጥተው ይገጥሙናል በሚል ተስፋ አንድ ወር ጠብቀው ኢጣልያኖቹ የማይነቃነቁ ሆኑ ።

---

* አይለት ከምጥዋ ዐርባ ኪሎ ሜትር ፤ ሰበርጉማ ዐርባ ስድስት ኪሎ ሜትር ይርቃል ።

ስለዚህ ፣ በክተት ዐዋጅ ጦር ሰብስበው ያን ያህል ተጉዘው ያለ
ምንም ውጤት መመለሱ ቅሬታ ስለ አሳደረባቸው ፣ የዕርቅ ነገር ለመፈ
ተን ከዋናው አዝማች ጋር መላላክ ዠመሩ ። መልክተኞቹ ካፄ ዮሐ
ንስ ወገን ልጅ ወሰን የዓይባ * ሹም ፣ ብላታ ገብረ ሕይወት የእል
ፍኝ አስከልካይ ፣ባሻ ሃይማኖትና ልጅ ዜና (የከንቲባ አማን ወን
ድም) ሲሆኑ ከኢጣልያ ጦር ጠቅላይ እዛዥ በኩል ሽክ መሐመድ
ዑስማን የእርኪቆ (ደሆኖ) ባላባት ፣ ከንቲባ አማን ፣ ባላምባራስ ከፌል
(ከፍሌ?) ና ልጅ ተሰፋ (ሁለቱም የራስ ወልደ ሚካኤል ጋብቾች)
ከንቲባ ሰብሐትና አድጐ እንበሳ መሆናቸውን ** ዤኔራል ሳን ማር
ሳኖ ላለቆቹ ለጦር ሚኒስትሩ ለቤርቶሊ ቪያሌና ለጠቅላይ ሚኒስትሩ
ለፍራንቼስኮ ክሪስፒ ባስተላለፈው ሰነድ ላይ ይገኛል ።

በቅድሚያ ሽክ መሐመድ ዑስማን ከጉራዕ ወደ እርኪቆ ሲመጣ
ዐፄ ዮሐንስ ዘንድ ካለው ከባሻ ሃይማኖት የተጻፈ አንድ ደብዳቤ
ለከንቲባ አማን እንደ አመጣለት ደብዳቤው ፣ "የሐበሾች ፍላጎት ከኢ
ጣሊያኖች ጋር ሰላም ማድረግ ነው" የሚል መሆኑን ይገልጽና ይኸው
ቃል ሲቀርብለት ዤኔራሉ "ሰላም ከፈለጉ ንጉሡ በቀጥታ ለኔ መጻፍ
አለባቸው" ብሎ ለአማን እንደ ገለጸለት ፣ አማንም ይኸንኑ አሳብ
ለባሻ ሃይማኖት ከላከ በኋላ ፣ በመጋቢት 1880 ዓ ም. ከማታው በአንድ
ሰዓት ወደ አይለት በሚወስደው መንገድ ላይ ልጅ ወሰንና ልጅ ዜና
(ዘይኑ) ባሽከሮቻቸው ታጅበው የንጉሡን ደብዳቤ ይዘው መምጣታ
ቸውን በማመልከት ፣ ደብዳቤውን ወደ ኢጣልያንኛ አስተርጉሞ ያነ
በበው ቃል ዋና ዋናው ፍሬ ነገር ከዚህ እንደሚከተለው መሆኑን
ይገልጻል ።

1ኛ. ንጉሠ ነገሥቱ ከንጉሡ ኡምቤርቶ ቀዳማዊ ጋር በደብዳቤ
ልውውጥ የወዳጅነት ግንኙነት ፈጥረው እንደነበረ ፣ በቅርብ ከ
ገኘው ከአሰቡ አስተዳዳሪ ከጂዎቫኒ ብራንኪ ጋር ቁም ነገር ያለ
ብዙ የወዳጅነት አሳብ እየተለዋወጡ ብራንኪም ከርሳቸው ጋ
የከረምቱን ወራት ያሳልፍ እንደ ነበረና በዚሁ ጊዜ በአሰብ በኩ
ከትግራይና ከሸዋም ነጋዴዎች እየተመላለሱ ከኢጣልያ ነጋዴዎች ጋ
እንደ ልባቸው የንግድ ልውውጥ የሚያደርጉበትን ሁሉ ተነጋግረ
እንደ ነበረ ፣ ከዚህም በቀር ኢትዮጵያውያንና ኢጣሊያኖቹ እን

---

* አይባ የሚገኘው አምባ አላጊ አጠገብ ነው ።

** እነዚህ ሁሉ የራስ ወልደ ሚካኤል ጋብቾች ወይም ተወላጆች ናቸው ። ራ
ወልደ ሚካኤል ከቀድሞ ዠምሮ ባላቸው ቅራኔ ባፄ ዮሐንስ ትእዛዝ ከስር
ይገኛሉ ።

አንድ አካል ሆነው ዐረመኔዎቹን (እስላሞችን) በመውጋት ግዛታቸውን በኅብረት ለመግዛት የነበራቸውን ምኞት ገልጸውለት በመጨረሻ እንደ ወዳጃቸው ቆጥረው እንከባከበው ካስተናገዱት በኋላ ሲለያዩ ኒሻን ሸልመው እንዳሰናበቱት ፤

2ኛ. ከርሱ በኋላ ቢያንኪ (ጉስታቮ) የመጣ ጊዜ ይኸንኑ ጉዳይ ተነጋግረው ለኢጣሊያ ንጉሥ የወዳጅነት ደብዳቤ መላክ ብቻ ሳይሆን ፣ በዚሁ በተከበረው የኢጣልያ ንጉሥ ውስጥ ላሉት መኳንንት የኒሻን ሽልማት መላካቸውንና ከርሱም ቀጥሎ እምባጫራ ሳሉ አንድ ሰው (ፒሴግሪኖ ማቲዎች) ከኢጣልያ ንጉሥ ዘንድ ገጸ በረከት ይዞላቸው ቢመጣ ፣ እሱንም በሽልማት አስደስተው ከኢጣሊያኖች ጋር ሊወዳጁ የሚችሉበትን ደብዳቤ ሰጥተው እንዳሰናበቱት ፣

3ኛ. ይኸን በመሰለ የወዳጅነት ግንኙነት እያሉ ሳለ ፣ በእንግሊዞች አማካይነት ከግብጾች ጋር ያደረጉትን ውል ፣ ኢጣልያኖች ሽረው የኢትዮጵያን ነጋዴ በምጥዋ ሲያልፍ አለአግባብ ቀረጥ ማስከፈላቸውን ፣ የኢትዮጵያ መንግሥት ከግብጾች የተረከባቸውን ሥፍራዎች መያዛቸውን ጠቅሰው አሁን ግን ፣ እንግሊዞች ከግብጾች ጋር ያዋዋሉዋቸውን ውል ኢጣሊያኖቹ እንዲያከብሩና ከእግዚአብሔር የተሰጣቸውን የኢትዮጵያን ግዛት ለቀው በራሳቸው ግዛት (በኢጣሊያ ግዛታቸው) እንዲረጉ ፣

4ኛ. እግዚአብሔር ኃይሉን ቢሰጣቸው እርሳቸው ካንድ ወገን ኢጣሊያኖቹ ከሌላ ወገን ሆነው ፣ በሕብረት አረመኔዎቹን ደርቡሾችን አጥፍተው ግዛት ማስፋፋቱ ለሁለቱም ወገኖች ጠቃሚ መሆኑንና እርሳቸው እንደ ኢጣሊያኖች ክርስቲያን በመሆናቸው ወንድማማች ሆነው ሳለ ፣ የሁለቱ ጠብና ውጊያ ለሌሎች (ለጠላቶች) መሣለቂያ መሆኑን ፣

5ኛ. ራስ አሉላ ሳይጽፉላቸው ስላደረጉት ነገር (የዶጋሊው ጦርነት) ከነርሱም (ከኢጣሊያኖቹ) ምንም እንዳልደረሰባቸው ፣ ይኸም የደረሰው ጦርነት የሰይጣን ሥራ መሆኑን ከሁለቱም ወገን የሞቱት እግዚአብሔር ቢፈርድ መሆኑን ኡምቤርቶም ፣ እሳቸውም ነገሥታት ስለሆኑ ከሁለቱ የበላይ ዳኛ ቢኖር ኅቤቱታ ለማቅረብ መብት እንደ ነበራቸው ከአመለከቱ በኋላ ፣ አሁን ለውጊያ ወደ ሰሐጢ የመጡት ያገራቸውን መወረር ስለሰሙ ድንበራቸውን ለመጠበቅ መሆኑን ገልጸው አሁን ግን ፣ "እያንዳንዳችን በየሥፍራችን እንርጋ የምጥዋም ወደብ እንደ ቀድሞው ክፍት ሆኖ በሁለቱም ወገን ያለው ነጋዴ እንደልቡ እየነገደ እንጀራውን (ትዳሩን) ያቃና መልሱም በቶሎ ይምጣልኝ" ሲሉ መደምደማቸውን ሽክ መሐመድ አሊ ያመለክታል ።

ዠኔራል ሳን ማርሳኖ ፥ ይህ ደብዳቤ ሲደርሰው አሳቡን ከአለቆቹ ጋር በቴሌግራም ከተመካከረ በኋላ ፥ መልሱን ከዚህ እንደሚከተለው ለንጉሠ ነገሥቱ ጻፈላቸው ።

“. . . የኔም የኃያሉ ንጉሤ የኡምቤርቶ ቀዳማዊ አሳብ ከኢትዮጵያና ከንጉሷ ጋር በሰላምና በወዳጅነት ለመኖር ነው ። ስለዚህም የጦርነቱን ሁኔታ አቁሞ በሰላም ለመደራደርና በዕርቅ ለመፈጸም ዝግጁ ነው ። ይኸም የሚሆነው አንደኛ በሐባብ ዐረቦችና በአሳሆርታ ነገዶች ላይ የኢጣሊያ የበላይ ጠባቂነት በኢትዮጵያ ዘንድ ሲታወቅ ። ሁለተኛ የሰሐጢ የዊአ የአይለት እስከ ቀይ ባሕር ድረስ ያሉት ወረዳዎች የኢጣሊያ ግዛት እንዲሆኑ የኢትዮጵያ ወሰን ጊንዳ እንዲሆንና ወሰኑ ወደፊት በስምምነት እንዲከለል ።

“ይኸን ውል የተቀበሉ እንደሆነ ገዥው ንጉሤ ከግርማዊነትዎ ጋር ለሁለቱም ወገን ጥቅም የሚሰጥ የንግድና የወዳጅነት ውል ለማድረግ ዝግጁ ናቸው ። ስለዚህ ይኸን የውል አሳብ ግርማዊነትዎ የሚቀበለው እንደሆነ የሚያምኑትን ሁነኛ ሹምዎን ወደ ሰሐጢ መቀመጫዬ እንዲልኩልኝና ከርሱ ጋር ስምምነቱን እንድ ንፈጽም እለምንዎታለሁ ። ሰሐጢ መጋቢት 30 ቀን 1888 ዓ.ም”

ይህ ደብዳቤ ከደረሳቸው በኋላ ፥ ከመኳንንቶቻቸው ጋር መከረው ዘክረው ፥ ዐፄ ዮሐንስ የመለሱት ደብዳቤ ከዚህ እንደሚከተለው ነው ።

“ከእንግሊዞችና ከግብጾች ጋር እንደ ተደረገው ያለ ስምምነት ከናንተም ጋር ታርቀን የምንስማማ መስሎኝ ነበር ። ባለፈው የጻፍሁት የወዳጅነት ደብዳቤ ከልብ ያፋቅረናል ብዬ አስቤ ነበር ። በምን ምክንያት ነው የቀድሞው ውል (የሑዊት) የሚፈርሰው። እሱስ ከፈረሰ ምን የሚያስማማን ነገር ይኖራል ? አምላክ የናንተን ከባሕር ወዲያ እስከ ሮማ የኔን መንግሥት (ኢትዮጵያን) ከባሕር ወዲህ አድርጎ ስለሰጠን የሚያጣላን ነገር ሊኖር አይገባም ነበር ። አባቶቼ ነገሥታቱ ያወረሱኝን ክርስቶስ የሰጠኝን መሬት እንደምን ጽፌ አትሜ ተዋውዬ እለቃለሁ? እናንተ ከወዲያ እኔ ከወዲህ ሆነን የሚያገናኘንና የክርስቲያን ደም በከንቱ የሚያፋስሰን ነገር አልነበረም ። ከእንግዲህ ወዲያ ግን የኔም መላክተኛ ወደናንተ አይመጣም የናንተም ወደኔ አይመጣም ። ”1

1 R. Battaglia, La Guerra d'Africa, pp. 319.
ያማርኛው ደብዳቤ ስለ አልተገኘ ከዚህ በላይ የሠፈረው ከኢጣልያንኛው ትርጉም ወደ አማርኛ የመለስሁት ነው ።

ይህ በዚህ እንዳለ ፥ ይኸን ያጼ ዮሐንስን ቁርጠኛ ደብዳቤ ያመጣው ሰው (ልጅ ወሰን) በቃል ንጉሠ ነገሥቱ በራስ አሉላ አድራጎት ማዘናቸውን ወደፊት ለጣልያኖቹ የሚመች ሹም ለመሾም ዕቅድ እንዳላቸው አሁን ግን ፥ በመኳንንቶቻቸው ፊት ለመፈጸም የሚቸገሩበትንና (የሚያፍሩበትን) የመሬት ጥያቄ ኢጣልያኖቹ በጽሑፍ እንዲያረጋግጡ አይጠይቁዋቸው እንጂ ፥ የያዙትን መሬት (ሰሐጢንና ዊዓን) ለኢጣሊያኖቹ ለመልቀቅ ፈቃደኛ መሆናቸውን ፥ ይኸንንም የሚፈጽሙት ከደርቡሾች ጋር የሚያደርጉት ጦርነት ከተፈጸመ በኋላ መሆኑን ለዠኔራሉ እንደ ተናገረ በጽሑፍ አስፍረውት ይገኛል ።

የሆነ ሆኖ ፥ ዠኔራል ሳን ማርሳኖ ላጼ ዮሐንስ የላከው የዕርቅ ድርድር አንባቢ እንደሚያስታውሰው ፥ ከዚህ በፊት ኢጣሊያኖች በእንግሊዝ መንግሥት መላከተኛ በዠራልድ ፖርታል አማካይነት ቅርበው ሳይቀበሉ የቀረው ነው ። አሁንም የቃል መልእክት የተባው እውነትም ይሁን ሐሰት ዋጋ የሌለው ሲሆን ፥ ከዚህ በላይ የጸ ት ደብዳቤ እንደሚያስረዳው ግን ፥ ምንም ዐይነት መሬት ቆርጠው መስጠት አለመፍቀዳቸውን በትክክል ገልጸዋል ።

የዕርቁ ነገር በዚህ በመጨረሻው ቁርጠኛ ንጉሣዊ ደብዳቤ ከተጋ ወዲህ ባንድ ወገን ኢጣልያኖቹ ፥ “እንግዲህ በምሽጉ ላይ የንጉሠ ነገሥቱ ሠራዊት ጦርነት ይከፍታል” የሚሉ ሥጋት ስለ ነበራቸው ፥ ሉም በተጠንቀቅ ላይ ነበሩ ። በሌላ ወገን ደግሞ ፥ በምሽጋቸውና በዘመናዊ መሣሪያቸው በመተማመን አበሾቹ ከውጭ ሲወጉን ንደ ልባችን ከውስጥ በብዛት በሚተኮስ የመድፍ ፥ የመትረየስና ጠመንጃ ጥይት እንፈጀቸዋለን” በሚሉ ዓላማ ፍርሃት በተደባ ቀበት ሁኔታ ሲጠባበቁ በማግሥቱ መጋቢት 23 ቀን ያንድ ፍል ጦር ከምሽጉ ብቅ ብሎ ሲሰልል ብዙ የኢትዮጵያ ጦር በዲግ ግታ በኩል ግርግር ይል ነበር ። በመጨረሻ ይኸውም ማለት በማ ሥቱ ከሚያዝያ 2 ቀን እስከ 4 ቀን ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ ሐበሻ ጦር የጊንዳን መንገድ ይዞ ወደ አሥመራ እየተዥጎደጎደ ሔድ ታየ ። [1] ይኸም ለኢጣሊያ የጦር ሠራዊት ታላቅ የዕፎታ መንገድ ፈጠረለት ።

በዠኔራል ሳን ማርሳኖ ግምት ንጉሠ ነገሥቱ ሳይዋጉሉም ፥ ሳይ ጉም ወደኋላ የመመለሳቸውን ምክንያት በምሽጉ ጽናት ፥ በአየር

L'Italia in Africa — Vol. Primo - Tomo VI - Documenti (1887—88) - G. Giglio' pp. 336—341. R. Battaglia, La Guerra d'Africa, p. 298.

ላይ ሲውለበለብ የታየው ትልቅ የኤሌክትሪክ ኳስ የጣለው ሥጋት በስንቅ ማለቅና ክረምቱ ገብቶ መንገዱንና ጉዞውን ሳያበላሸው ከቆላው ወደ ደጋው ለመመለስ አስበው መሆኑን አመልክቷል ። ይኸም በአጋማሽ እውነት ሊሆን ይችላል ። በተጨማሪ ግን ፣ እንዲመለሱ ያደረጋቸው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በሣር ውሃ መሸነፍና የጐንደር መዘረፍ ፣ የአብያተ ክርስቲያናቱ መቃጠል ነበር ። የንጉሥ ምኒልክም አያያዝ እሥጋት ላይ ጥሏቸው ነበር ይባላል ።

የዚህን ሁሉ ሁኔታ ዤኔራል ሳን ማርሳኖ በየቀኑ በትጋት ላለቆቹ በቴሌግራም ያስተላልፍ ስለነበር ፣ የጦር ሚኒስትሩ "አንድ ዕውቅ የሆነ የማጥቃት ሥራ በኢትዮጵያ ጦር ላይ የመፈጸምህ ወሬ በንጉሡ በኡምቤርቶ የልደት በዓል ላይ ተነግሮ እኔም እኰራበታለሁና አስብበት" ብሎ ጽፎለት እንደ ነበረው ፣ አሁንም የኢትዮጵያ ጦር በሚመለስበት ጊዜ በጊንዳ በኩል የማጥቃት ዘዴ ለመሞከር ይቻል እንደሆነ ተጠይቆ ዤኔራሉ "የማይሆን ነው" ብሎ ስለ መለሰ ፣ "እንግዲያው ለወደቡና ለአካባቢው የሚበቃ ጦር ትተህ አንተ ብዙውን ጦር እንደ ያዝህ ወደ ሮማ ተመለስ" የሚል ትእዛዝ ስለ ደረሰው ፣ ዤኔራል አንቶኒዎ ባልዲሠራ የሚባለውን የታወቀ ዤኔራል ከ6000 ምርጥ ወታደሮች ጋር ትቶ እርሱ ወደ አገሩ በሰላም ተመለሰ ።[1] ከርሱም ቀደም ብሎ በመርከብ የተመለሰው የበላይ የጦር መኰንን ቁጥር 500 የተራው ወታደርና የበታች ሹማምንት ቁጥር 11.000 የጭነት ከብት (ፈረስና በቅሎ) ቁጥር 1400 ነበር ።

ዤኔራል ሳን ማርሳኖ ፣ ይኸ ሁሉ ድካም ተደርጎ ለዚህ ጉዳይ ከመንግሥቱ ሐያ ሚሊዮን የሊሬ * ገንዘብ ወጭ ሆኖ አንዲት አነስተኛ የማጥቃት ሥራ በኢትዮጵያ ጦር ላይ ሳይፈጽም እንደዚሁ በምሽጉ ተደብቆ በመመለሱ ፣ ብዙ መማክርትና ጋዜጠኞች ወቅሰውት ለርሱም ለወታደሩም የተደረገለት አቀባበል የቀዘቀዘ ነበር ። የሆነ ሆኖ ፣ የኢጣሊያ ጦር በወታደርነት መስከ ያጣውን አሁን ዐፄ ዮሐንስ ስይዋጉም ፣ ሳይታረቁም ተመልሰው ወደ ትግራይ ስለ አመሩ ፣ ከዚያም ወደ ጐጃምና ይልቁንም ወደ መተማ ጦርነት ስለ ሔዱ ፣ ለኢጣልያ ወረራ በጊንዳ በኩል ወደ አሥመራ ፣ በአይለት በኩል ወደ ከረን ለመዝለቅ መንገዱ ሁሉ ክፍት ሆነለት ።

የኢትዮጵያ መንግሥት ፣ አሁን ካለንበት ዘመን እንደምንመኘው በኢኮኖሚ የደረጀ አንድነቱ የጸና ፣ ከዘመናዊ ሥልጣኔ ያልራቀ

1 A. Del Boca, Gli Italiani in Africa, p. 296.

* አንድ ማሪያ ቴሬዛ ብር በዚያን ዘመን 5 ሊሬ ይመነዘራል ።

ቢሆን ኖሮ ጣሊያኖች ለማስፈራሪያ ብቻ ከእንግሊዝ አገር በቅርቡ አምጥተው ባመጡት የኤሌክትሪክ ኳስ ጦሩ ሳይሸበር ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ከመቀሌ ቤተ መንግሥት ወይም ከአሥመራ ከተማ ሳይነቃነቁ የነራስ አሉላ ፣ የነራስ ኃይለማርያም ጦር ከአይለት የስሐጢን ምሽግ ወደ ግራ ትቶ በዶጋሊና በምንኩሎ በኩል በቀኝ በዊዓና በአርኪቆ በኩል ወደ ግራ ተጠምዞ በሩቁ በመከበብ ስንቅና መሣሪያ የሚገኝበትን የምጥዋን ወደብ ከስሐጢ የሚያገናኘውን መንገድና ሐዲድ ቢያፈራርሰው ኖሮ በስሐጢ የመሸገው ጦር በቀን ብዛት አንድም እጁን ለመስጠት ፣ አለዚያም ከምሽግ ወጥቶ ለመዋጋት መገደዱ አይቀርም ነበር ። ከምሽግ ወጥቶ ከተዋጋም በጦር ሠራዊት ብዛት የኢትዮጵያ ጦር ከሰባት እጅ በላይ ስለ ነበረ ፣ ባለፈው ዓመት በራስ አሉላ መሪነት ዶጋሊ ላይ የተጀመረው የድል ምዕራፍ በዚህም ጊዜ መደገሙ የማይቀር ነበር ።

ዳሩ ግን ፣ እንደ ኢትዮጵያ ያለ በማናቸውም መስክ ኋላ ቀር የሆነ መንግሥት በዚያ በቆላ በረሃ 150.000 ጦር ይዞ እንኳን ለረጅም ጊዜ ለአጭርም ቀን ቢሆን ለሠራዊቱ የሚሆን ምግብና መጠጥ ለእንስሳው (በቅሎ ፣ አህያና ፈረስ) ወሃና ሣር የማግኘቱ ጉዳይ ከፍ ያለ ችግር ነበር ። ስለዚህ ወደኋላ ከተመለሱባቸው ምክንያቶች አንዱ ይኸው መሆን አለበት ። ከዚህም ጋር ፏሪው ሕዝብ በስንቅ አቀራረብና በወሬ አነጋገር የወገኑን ዘማች ሠራዊት ካልደገፈ ተጨማሪ ችግር ነው ። የአይለትና የአካባቢው ይኸውም ማለት የሐባብና የቦጎስ ፣ የመንሳና የአሳውርታ ነገድ እስላማዊ ሕዝብ ስለሆነ ፣ በዚያን ጊዜ የኢጣሊያኖቹ ባለሥልጣኖች ከየአንዳንዱ ባላባት ጋር ፀቀጥታ የጠባቂነት ውል እየተዋዋሉና ለየአንዳንዱ የጎሳ ባላባት የወር ቀለብ እየሰጡ አቀራርበዋቸው ነበር ። ለምሳሌ ለሐባቡ ባላባት ለከንቲባ ሐመድ (እህመድ) ቀለብ 500 የማሪያ ቴሬዛ ብር በወር እየከፈሉ ከሐባብ ወደ ምጥዋ ከባለሥልጣኖቹ ለመገናኘት ሲመጣ በሰልፍና በሙዚቃ እየተቀበሉ አከባብረውታል ።[1]

በተጨማሪም ካፄ ዮሐንስም ፣ ከራስ አሉላም ጋር በሹመትና በግል ቂም እየተጣሉ ወደነርሱ የሚጠጉትን የክርስቲያን መኳንንትና ሹማምንት ጣሊያኖቹ ሹመትና ማዕረግ እየሰጡ የወር ቀለብ እየወሰኑ መሣሪያ አድርገዋቸዋል ። በዚህ ሁሉ ምክንያት ያፄ ዮሐንስ ዕርቅ ፈላጊነትም ሊሳካ ባለመቻሉ ፣ ሳይዋጉ አንዳንድ ታማኝ ያልሆኑ ዜጋዎች ከነበሩበት አካባቢ ተነሥተው ወደ መጡበት መመለስ ምርጫ የሌለው ውሳኔ እንደሆነ በግልጽ ይታያል ።

1 Angelo Del Boca, Gli Italiani in Africa Orientale, pp. 265—266.

ምዕራፍ ዐርባ አራት

ዐፄ ዮሐንስ ከሰሐጢ ወደ መቀሌ መመለስ — የመንግሥታቸው መዳከም — ከደርቡሾች ጋር የሞከሩት መቀራረብ አለመሳካት

ዐፄ ዮሐንስ ፣ ከደብረ ታቦር በየካቲት ወር 1880 ዓ.ም. ተጉዘው በመጋቢት ወር ላይ ሰሐጢን ከበው ከሰነበቱና ውጊያውም ፣ የዕርቁም ስምምነት ሳይሳካ ስለቀረ በመጋቢት ወር መጨረሻ ላይ ወደ እሥመራ ተጉዘው ፣ ከዚያም በሚያዝያ ወር ዐድዋ ገብተው ከነራስ ሚካኤል ፣ ከነራስ ሐጎስ ፣ ከነደጃች ደብብ ጋር ስለ ወደፊት ሁኔታ ሲመካከሩ ሰነበቱ ። በዚህ ጊዜም በቤጌምድርና በጐጃም ፣ በወሎና በሸዋ ስለ ነበረው ሁኔታ ሲጠያየቁ ፣ ወደ ሰሐጢ ጉዞ በዠመሩበት ወቅት በጥር 10 ቀን የተፈጸመውን የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በማር ወሃ መሸነፍና ፣ ስለ ተማረኩት ልጆቻቸውና ዘመዶቻቸው ደኅንነት ከሱዳኖች ጋር መጸጸፋቸውን ሰሙ ። እንደዚሁም ወደ ቤጌምድር ብቅ ብለው ደርቡሾቹን እንዲጠባበቁ የታዘዙት ንጉሥ ምኒልክ በእዘዞ ጠላታቸውን ለማስፈራትና ወዳጃቸውን ለማስመካት የሚያስችለውን ወታደራቸውን ከግባት ተኩስ ጋር ከአሰለፉ ወዲህ ፣ ወደ እምባሜራ መዝለቃቸውንና ከሠራዊታቸውም እጋማሹን ወደ መተማ ጠረፍ ከአስማሩ በኋላ ምኒልክ የመተማን ወሰን አልፈው ደርቦሾቹን በማጥቃት ፈንታ በምስጢር ተነጋግረው መለያየታቸውንና ፣ "ጣልያንንም ያስመጡ እርሳቸው ናቸው ፣ አሁንም በወሎና በቤጌምድር ባለፉበት ጊዜ ሁሉንም በስጦታና በሽልማት እየሸነገሉ ወደ ራሳቸው ወሰዱት ፣ አሁንም ወደዚህ ወደ ትግራይ ቢጠሩ ፣ ሁሉም ግልብጥ ብሎ ወደሳቸው ይሔዳል" የሚለውን ወሬ በዝርዝር ሳያዳምጡት አልቀሩም ።

ሆኖም ሁሉንም በትዕግሥት እየሰሙ ከመኳንንቶቻቸው ተማከረው በመጨረሻ ምኒልክን ወደ ዐድዋ ወይም ወደ መቀሌ ቤተ መንግሥታቸው ጠርተው ፣ የወሬውን ሐሰትና እውነት በጥያቄ በምርምር በመረዳት ፈንታ በሚያዝያ ወር ላይ በደፈናው ፣ "በመጣችሁበት መንገድ ወደ አገራችሁ ወደ ሸዋ ተመለሱ" የሚል የደብዳቤ መልእክት ወደ ምኒልክ ላኩ ። 'ወደ ዐድዋ ወይም ወደ መቀሌ ጠርተው እንገናኝና ሁሉንም እንመካከር በማለት ፈንታ ሠራዊቴን አድክሜ እዚህ

ከደረስሁ በኋላ እንደ ምን ተመለስ አሉኝ ? ይኸማ የጠብ መሆኑ ነው’
የሚል ሥጋት በምኒልክ ላይ አደረባቸው ። በመጣችሁበት መንገድ ተመ
ለሱ ማለት በደብረ ታቦርና በወሎ የመንገድ መስመር ማለት ነው።
ያገራችን ጸሐፊዎች እነአቶ ዐጥሜ ይኸኛውን መስመር ስወስድ
ከጀርባ በግሥጋሜ ደርሰው ሊወጉኝ ይችላሉ በሚሉ ሥጋት በጐጃም
እንድሔድ ይፍቀዱልኝ ብለው ንጉሠ ነገሥቱን ጠየቁ ለማለት እን
ደዚህ ቢሉ አቅርበውታል ።

. . . . . ንጉሥ ምኒልክ ግን ፤ የተላከባቸውን ደብዳቤ አይተው
ዐፄ ዮሐንስ ለጠብ እንደ ፈለጓቸው ተረዱትና በብርቱ ካሰቡበት
በኋላ ፤ በመጣሁበት መንገድ ስመለስ ገሥግሠው መጥተው ቢቆ
ዩኝስ ዳግመኛ እጅ ልነሣ ያውም ለወቀሳ ለከሰሳ ይኸስ
የማይሆን ነገር ነው ብለው “አባክዎ ጃንሆይ በጐጃም አድርጌ
ወደ ሸዋ እንድመለስ ይፍቀዱልኝ” የሚል ደብዳቤ ጽፈው
በግሥጋሜ ላኩ ። ዐፄ ዮሐንስም ከመኳንንቶቻቸው ጋር
መክረው ንጉሥ ምኒልክ በጐጃም አድርገው ወደ ሸዋ
ለመመለስ ቁርጥ አሳብ አድርገው እንደሆነ በመጡበት ይመለሱ
ብንላቸውም አይመለሱም ። ብንገሠግሥም አንደርስባቸውም
ሠራዊታችንም በሰሐጢ (ጉዞ) ተጎድቷልና (ብንዋጋም) አንች
ላቸውም ። ስለዚህ በጐጃም እንዲሔዱ ቢፈቀድላቸው ይሻላል ተባ
ለና በጐጃም ይሒዱ የሚል ፈቃድ መጣላቸው ወደ ንጉሥ ተከለ
ሃይማኖት ለንጉሥ ምኒልክ መንገድ አትከልክል ስንቅም ስጥ
የሚል ትእዛዝ አለፈላቸው ። [1]

ንጉሥ ምኒልክ ሸዋም ፤ ወሎም ፤ አዘዞና አምባጫራም ሳሉ ብዙ
ነገር ቢወራባቸውም ፤ በመሠረቱ ከኢጣልያ ጋር ዕርቁ ከሳተ ወዲህ
“ወደርስዎ መጥቼ ጦርነቱን ልካፈል” ብለው ላፄ ዮሐንስ እንደ
ጻፉ የሚያስረዱ ብዙ ሰነዶች አሉ ። በእርግጥም መጻፋቸውን ንጉሠ
ነገሥቱ በራስ ዳርጌ አማካይነት ከምኒልክ ጋር ወደፊት እንደምናን
በው በሚወቃቀሱበት ጊዜ በጽሑፍ አረጋግጠዋል ። ስለዚህ ምኒልክ
ከሸዋ ወደ ቤጌምድር የዘመቱት በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ መሆኑ ግልጽ
ሲሆን ፤ “ጦርነቱን መጥቼ ልካፈል” ብለው ከጻፉላቸውና ከሔዱ
በኋላ እርሳቸው “በጉዞ ተቸገርሁ ሠራዊቴ ተራበብኝ ፤ በሽታም ጥር
ላይ ተነሥቷል ። ወዳገሬ ወደ ሸዋ ልመለስ ይፍቀዱልኝ” ብለው ሳያ
ስቸግሩ ፤ ዮሐንስ ምኒልክን “ለምን በመጣህበት መንገድ ተመለስ

1 አቶ ዐጥሜ ፤ የጋላ ታሪክ ፤ ገጽ 165 ። ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወ.ሥላሴ ፤ የኢትዮጵያ
ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፤ ገጽ 141 ።

አሉዋቸው ? በመዠመሪያ ወደ ሰሐጢ ለጦርነት ሲጓዙ ወደፊትም
ወደ መተማ ሲዘምቱ ምኒልክን አጠገባቸው ግንባር ቀደም አድር
ገው ለምን አላዋጉዋቸውም? የእምቢታ ወይም የልግም መልክ ቢያ
ሳዩ እዚያው በትግራይ አካባቢ ባሉበት ሰዓት ለምን እጃቸውን አላስ
ያዟቸውም ? ከኢጣልያኖች ወይም ከደርቡሾቹ ጋር የተመሳጠሩበት
ሰነድ እንዳለ በዐድዋ ወይም በመቀሌ ቤተ መንግሥት አደባባይ አቅ
ርበው አስከሰሰው ለምን አላስፈረዱባቸውም ? ሰነድስ ቢጠፋ ለምን
የሰው ምስክር አላስቀጠሩባቸውም ?” የሚል ጥያቄ ሊነሣ ይችላል ።

ከዚህ አሁን ካለንበት 20ኛው መቶ ዓመት ዘመን ላይ ሆነን
ጉዳዩን ስንመለከተው ፤ የአንድነቱ መሠረት በጸና የማዕከላዊው
መንግሥት ፤ ጣራና ግድግዳው በደንብ በተዋቀረና በሠለጠነ መንግ
ሥት ውስጥ አንዱ መስፍን ወይም ጄኔራል ከጠላት ጋር ሲመ
ሳጠርና ይኸውም መመሳጠሩ በሰነድ ወይም በቃል ምስክር ሲረጋ
ገጥ ተይዞ በከሐዲነት ከፍ ያለ ቅጣት ይፈጸምበታል ። ጥርጣሬው
በማስረጃ ያልተደገፈ እንደሆነ ባይሆን ከሥልጣኑ ታግዶ ይቆያል ።
ነገር ግን ፤ ባለፉት ምዕራፎች እንደ ተረዳነው ፤ ኢትዮጵያ በተለይ በዚህ
በ19ነኛው መቶ ዓመት ዘመን የዚህን ዐይነት የመንግሥት አቅዋም
ለማግኘት ዕድል አላገኘችም ። የዚህ የ19ነኛው መቶ ዓመት አንድነቷ
በመካከለኛው ዘመን ከነበራት አንድነት የባሰ የላላ ነበር ማለት ይቻ
ላል ። በዚያን ዘመን ሁልጊዜ ዐልፎ ዐልፎ የሚሸፍት ባይጠፋም ፤ ሁሉም
ባንድ ንጉሠ ነገሥታዊ ዘር ተጠቃሎ ይገዛል ። የቀሩት መሳፍንት
እንዳያስቸግሩ በአምባ ግሸን ተራራ ወይም በወህኒ ይጠበቃሉ ።

በዘመነ መሳፍንትና የዘመነ መሳፍንት ሥልጣን ባፄ ቴዎድሮስ
እገዛዝ ካከተመ ወዲህ ፤ ባለው ቅርብ ጊዜ ውስጥ ሥልጣንን የሚያረ
ጋግጠው የጦር ኃይል ብዛትና የመሪው ዘዴ ብቻ ነው ። በዚህ ጊዜ
አንዱ በራሱ ንጉሠ ነገሥታዊ መሪነት ኢትዮጵያን ለመገንባት ሲነሣ
ወይም የራሱን ሥልጣን ሲያጠብቅ ፤ ሌላው ወደዚህ ሥልጣን ለመ
ውጣት ያተኮረው ባላንጣ ያፈርሰዋል ። በሁለት የዙፋን ባላንጣ መካ
ከል የተደረገው መሐላም ሆነ ጋብቻ በምንም ዐይነት አያስቀረውም።
ዐፄ ዮሐንስ ደጃዝማች ካሣ ሲባሉ ዝምድር በቴዎድሮስና በተክለ
ጊዮርጊስ ላይ የፈጸሙት አሁን ምኒልክ በርሳቸው ላይ ሲፈ
ጽሙት የሚታየው ነው ። እንዲያውም ካሳ (ዮሐንስ) በተክለ ጊዮር
ጊስና በቴዎድሮስ ጊዜ ከፈጸሙት ግልጽ ሽፍትነት በ1870 ዓ.ም.
ከተስማሙ ወዲህ ፤ አሁን ምኒልክ በዮሐንስ ላይ የሚያሳዩት ማፈ
ንገጥ ለዘብና ለስለስ ያለ ፤ በአብዛኛው የሐሳብ ፤ የፖለቲካና የዘዴ
ተቃውሞ ነው ። ቀድሞ በአቴጌ ድንቅነሽ በኩል በዮሐንስና በተክለ
ጊዮርጊስ መካከል የተደረገው የጋብቻ ዝምድና ውጤት እንዳልሰጠ

አሁንም የወይዘሮ ዘውዲቱና የራስ አርአያ ጋብቻ የሁለቱን ነጋሥያን
ባላንጣነት አላስቀረውም ።

ቢሆንም ፣ በሁለቱ መሪዎች መቻቻልና ትዕግሥት በመካከላቸው
የይፋ ጦርነት ሳይደረግ ሁለቱም እየተጠባበቁ ፣ እየተሰላለሉ የባላ
ንጣቸውን ኃይል ከማዳከም ጋር የየግል ጦራቸውን በማጠባበቅ እዚህ
ጊዜ ላይ ደርሰዋል ። እላይ በጥያቄ መልክ ዮሐንስ ምኒልክን ወደ መቀሌ
ጠርተው ይኸን አድርገሃልና ተፋረድ ፣ ተቀጣ ፣ ታሰር ፣ ተፈታ ለማ
ለት ነገሩ ወደ ውጊያ ያመራል እንጂ በዚህ ጊዜ የሁለቱ የኃይል ተመ
ጣጣኝነት አቅዋም አያስችልም ነበር ። ሁለቱማ በዚህ የተነሣ ቢዋጉ
ኖሮ ለደርቡሾችና ለኢጣልያኖች ምን ያህል ባስደሰቱ ! ለሁለቱም
በሰሜን ምዕራብና በሰሜን ምሥራቅ ለመግባት እንደምን በተመቻቸው!
ይኸን አደገኛ ሁኔታ ሁለቱም በኃላፊነት አመዛዝነው ሁለቱ ለመጠ
ቃቃት ሲሉ ለውጭ አገር ጠላት መሣሪያ መሆንን በተለይ በዚህ
ጊዜ አይፈልጉትም ። አንዱም ሌላውን ለማሸነፍ ያለው ዋስትና
የመነመነ መሆኑን ይረዳዋል ።

አሳባችንን ወደኋላ መለስ አድርገን ሁኔታውን ስናመዛዝነው ፣
ዐፄ ዮሐንስ በ1863 ዓ ም ከዐፄ ተክለ ጊዮርጊስ ጋር በ1866 እና 68
ከግብጾች ጋር ተዋግተው ከድል ወደ ድል በተራመዱ ጊዜ ራሳቸ
ውም ባለግርማ ፣ ሠራዊታቸውም የሚያስፈራ ነበር ። በ1870 ዓ ም
ወደ ሸዋ ምኒልክን ለማስገበር የመጡ ጊዜም የድል አድራጊነት ግር
ማቸው ገና የሚያስፈራበት ሰዓት በመሆኑ እንደነጎበና ዳጨና እንደ
ነበሻህ አቦዬ ያለ ዠግና የሞላበት የሸዋ አገር ሊቋቋማቸው አልደ
ፈረም ። ውጊያ ከመዠመር በፊት ጥንቃቄን የሚያበዙት ምኒልክም፣
ውስጡን እየነደዳቸው ያትሙበት የነበረውን የንጉሠ ነገሥትነት ማኅ
ተም አስጨፍልቀው ፣ የቀመሱትንና የጣማቸውን የንጉሠ ነገሥትነት
ሥያሜ ለቀው ፣ በንጉሥነት እንዲረጉና ለወደፊቱ እንዲገብሩ ሲጠ
የቁና ሲቀበሉ በግዴታ እንጂ ፣ በልባዊ ፈቃድ እንዳልነበረ ግልጽ
ነው ።

ከ1879 ዓ ም ዠምሮ በተለይ በ1880 ዓ ም ላይ ደግሞ ፣ አጼፋ
ውን ያፄ ዮሐንስ የኃይለኝነት አቋም ቀስ እያለ ወደ ምኒልክ በመ
ዞር ፣ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ ከመቆየት የተነሣ መዳከም ቀስ እያለ ሥሩን
ሲሰድ ይገኛል ። ወደ ሰሐጢ የጦር ግምባር ሠራዊታቸውን በከተት
ዐዋጅ አስከትተው ከሔዱ በኋላ ሳይዋጉም ፣ ሳይዋዋሉም እንደዚሁ
መመለሳቸው ቅርታን እንዳሳደረባቸውና የደርቡሽ መነሣትና የንጉሥ
ተክለ ሃይማኖት መሸነፍ እንዳናደዳቸው አይጠረጠርም ። እንደዚሁም
ወደ ሰሐጢ ሲዘምቱ ታመው የነበሩት የሚወዱቸው ልጃቸውና አልጋ

ወራሻቸው ራስ አርአያ አሁን ከሰሐጢ መልስ ወዲህ በሰኔ ወር
መዠመሪያ ላይ ሞተው ተረዱ ። ከዚህም ጋር ከጠላት ጋር ሆኖ እገ
ሬን አልወጋም ብለው ወደ ርሳቸው መጥተው ባለሟልና አማካሪ ሆነው
የነበሩት ደጃች ደብብ አርአያ እኔን ወደጎን እየተዉ ደጃች መንገሻ ጉግ
ሳን አክብረው የራስነት ማዕረግ ሰጧቸው በሚል ቂም ተመልሰው
ወደ ነበሩበት ወደ ኢጣልያ ሠፈር ተጠግተዋል ። በነርሱም አማካ
ይነት አደን ከሚቀመጠው ከእንግሊዙ አገረ ገዥ ከዤኔራል ሆግ
እየተጻጻፉ ዮሐንስን ለንጉሠ ነገሥትነት እንዳቢቃችሁ እኔንም አግ
ዙኝ እያሉ ከመጻጻፍ ላይ ይገኛሉ ።[1] በሚቀጥለው ጊዜ ደጃች ሥዩም
ገብረ ኪዳንና የስቆጣው ባላባት ዳንጉል እየከዱ ወደ ምኒልክ ገቡ ።
ባለሟሎችና ታማኞች ከነበሩት ውስጥ ደጃች ተድላ ከምኒልክ ጋር ፣
በጅሮንድ ለው ጤ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር በመላላክና ምስጢር
በማውጣት እየተጠረጠሩ ታሰሩ ። ራስ ሐጎስ ቤገምድርን ከተሾሙ
በኋላ የምኒልክ ወዳጅ ነው ተብለው ተሻሩ ። ባገርም ላይ ረኃብና በሽታ
ተነሥቶ ብዙ ሰው አለቀ ። ከሁሉም የበለጠ ያሳዘናቸው ወደፊት
የምናነበው የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የከዳት ስም
ምነት ነው ። ስለዚህ ባሁኑ ጊዜ በኃይለኛውና በባለ ግርማው ንጉሠ
ነገሥት ላይ ከዕድሜ መግፋት* ጋራ ጸጸት ፣ ንዴት ፣ ሐዘን ፣ ሥጋ
ትና ጥርጣሬ በተቀራረበ ጊዜ ውስጥ ተደራርበ ደርሶባቸዋል ማለት
ነው ።

ቢሆንም ፣ ይኸን ሁሉ የደረሰባቸውን በሃይማኖታዊ መንፈስ በት
ዕግሥት ተሸክመው መንግሥታዊ ሥራቸውን አላቋረጡም ። አንድ
ጊዜ ወደምንና ለመሔድ አስበው ባለሟሎቻቸው መክረው አስቀሩ
ዋቸው ተብሏል ። ስለዚህ ዐድዋ ሳሉ መኳንንቱ ከነሠራዊቱ ወደ
የአውራጃው ተመልሶ የክረምቱን ወራት እንዲያሳልፍ ባሰናበቱበት
ሰዓት የክርስትና ልጃቸውን ራስ ሚካኤልን ከራስ አሉላ ላይ የተ
ገፈፈውን 500 ጠበንጃ ጨማምረው በጥቢው ለመገናኘት ተቃጥረው
ወደ አገራቸው ወደ ወሎ አሰናበቷቸው ። በዚሁ ዐይነት ሌሎቹም
ሲሰናበቱ ራስ ሐጎስም ወደ ሺሬ ተመለሱ ።

ራሳቸውም በዐድዋና በመቀሌ ከሚያዝያ እስከ ሰኔ በቤተ መን
ግሥታቸው ከቆዩ በኋላ ፣ በሰኔ ወር መጨረሻ ላይ ከመቀሌ ወደ ደብረ
ታቦር መጡ ። በዚህ ጊዜ ነው እስካሁን በአጋማሽ ግዞት ራስ አሉላን

1 L'Italia in Africa — Etiopia Mar Rosso — Documenti, Paris, (1888—1889)
pp. 159, 160, 177.

* በ1880 ዓ.ም. ላይ የንጉሠ ነገሥቱ ዕድሜ 55 ዓመት ገብቷል ።

ከጠገባቸው ሳይለዩ አቆይተው የርሳቸውን የጦር ጠቅላይ አዛዥ ነት ከራስ ቢቶደድነት ማዕረግ ጋር ለታላቅ ወንድማቸው ልጅ ለራስ ኃይለ ማርያም የሰጧቸው ። ደጃች መንገሻ ጉግሣም የራስነት ማዕ ረግ ያገኙት ። 1

በዚህ መካከል ፥ ንጉሠ ነገሥቱ በሰሐጢ በነበሩበት ሰዓት ለኢጣሊያኑ ጠቅላይ አዛዥ ለሳን ማርሳኖ ፥ "እኛና እናንተ ክርስቲያ ኖች ወንድማማቾች ነን ፥ የኛ መዋጋት ለጠላቶቻችን ለእስላሞቹ መጣ ለቂያ እንዳንሆን በሕብረት ተስማምተን ደርቡሾቹን ብንዋጋ ይሻ ላል" የሚል አሳብ አቅርበው እንደነበረ እናስታውሳለን ። ነገር ግን የኢጣልያ ባለሥልጣኖች በዚህ ጊዜ የሚከተሉት መሠረታዊ መመ ሪያ እስላሞቹን በሹመትና በገንዘብ እያባበሉ በማቅረብ ፥ በውል እያ ሰሩ 'የክርስቲያኖች ጦር እንዳያጠቃችሁ በውለታችን ተጋፍጠን የም ንጠብቃችሁ እኛ ነን' በማለት የነራስ አሉላን ጠበኞች ክርስቲያኖቹን ሳይቀር እያባበሉ ፥ ወደነርሱ በመሳብ የንጉሠ ነገሥቱ ጦር እንዲ ዳከም ሆነ ብለው የሚጥሩበት ጊዜ ስለነበረ ፥ ከኢጣሊያኖቹ ለመተ ባበር የሞከሩት ያፄ ዮሐንስ ምኞት የወሃ ላይ ኩበት ሆኖ እንደቀረ ባለፈው ተመልክተናል ።

ስለዚህም ፥ ከሰሐጢ ግንባር መልስ ምኒልክንም ፥ እነራስ ሚካኤ ልንም በየግዛታቸው እንዲመለሱ ከአደረጉ በኋላ ፥ ከደርቡሾቹ መሪ ከአብዱላሂ ጋር በደርቡሽ ሹማምንት በነ ሐምዳን አቡአንጋ አማካ ይነት ፥ "እኛና እናንተ አፍሪካውያን ሁላችንም የካም ልጆች ወን ድማማች ነን ። በዚህም ላይ ወሰነተኞችና ጐረቤቶች ስለሆንን ባንድ ነት ሆነን ነጮቹን እንቃወም" የሚል ደብዳቤ በመጻፍ በዚህም በኩል አዲስ የፖለቲካ መስመር ከፍተው ነበር ። አብዱላሂ ግን ፥ ባንድ ወገን ዮሐንስ ባለፈው ዘመን ከማህዲስት ጠላቶች ጋር መተባበራቸውን በመገንዘብ ምኒልክ ስለ ሃይማኖት ጉዳይ ያላቸውን ትዕግሥት ወይም ግዴለሽነት በማመዛዘን ፥ "ምኒልክ ያስማሙን" የሚል መልእክት ከላከ ወዲህ በመጨረሻ ይግረምዎት ብሎ መደምደሚያውን ፥ "እኛና እናንተ ሕብረት የምናገኘው የክርስትና ሃይማኖትዎን ለውጠው የኔን ሃይማ ኖት እስልምናን ሲቀበሉ ብቻ ነው" የሚል የመጨረሻ መልስ ስለሰጠ ፥ በዚህም በኩል የመስማማቱ ነገር እንደዚሁ ውድቅ ሆነና ሁለቱም ለሚለየው ጦርነት ይዘጋጁ ጀመር ። 2

---

1 C.P. Rosenfeld, Chronology of Menelik II, pp. 125—130.

2 Zewde G.S., The Process of the Reunification of the Ethiopian Empire, p. 525—533.
ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ኢትዮጵያና መተማ ያፄ ዮሐንስ ታሪክ ባጭሩ ገጽ 11 ።

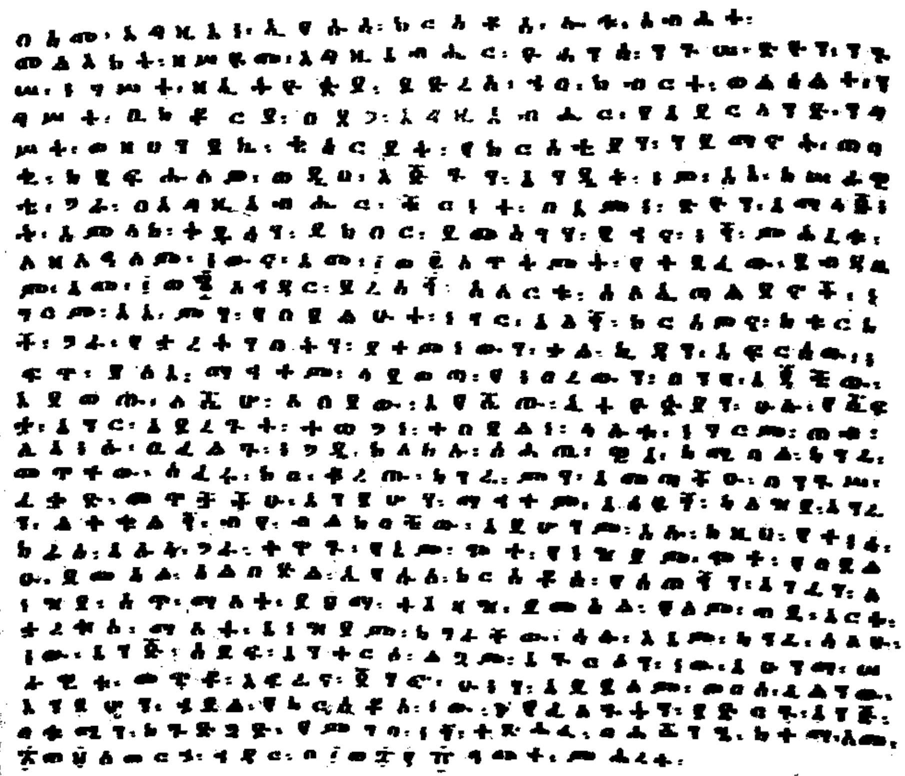

ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሪኮርድ ኦፊስ ፥ ለንደን)

ምዕራፍ ዐርባ አምስት

የንጉሥ ምኒልክ ጉዞ ወደ ጐጃም — የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና የንጉሥ ምኒልክ ዐፄ ዮሐንስን መክዳት — የደጃች ሥዩም ወደ ሸዋ መምጣት

ባለፉት ምዕራፎች እንደ ተረዳነው ፤ ምኒልክ በሚያዝያ 11 ቀን ጐንደር አጠገብ በአዘዞ ላይ ታላቅ ሰልፍ ከአሳዩ በኋላ ፤ በሚያዝያ 17 ቀን ወደ አምባጫራ መለስ ብለው ሠፈሩ ። በዚያም 22 ቀን ያህል ባንድ ወገን ከንጉሡ ነገሥቱ ጋር እየተጻጻፉ ፤ በሌላ ወገን የሱዳንን ሁኔታ እያሰለሉ ፤ ወደ እንጦጦም ስለ አውሮፓ ወሬ ከነአንቶኔሊም ከእቴጌ ጣይቱም ጋር ይላላኩ ነበር ። በዚሁ ጊዜ አብረዋቸው የነበሩት ጸሐፊያቸው አለቃ ዮሴፍ ቀደም አድርገው እንጦጦም ፤ አንኮበርም ተዋውቀው ወዳጅነት ከወጠኑት ከኢጣልያኑ ወኪል ከአንቶኔሊ ጋር ይጻጻፉ ነበር ። በዮሴፍ ደብዳቤ ውስጥ አንዳንድ አዲስ ነገር ተጠቅሶ ይገኛል ።

በዚሁ በግንቦት ወር ከአምባጫራ ዮሴፍ ለአንቶኔሊ በጻፉለት ደብዳቤ ላይ ፤

አንደኛ— ዐፄ ዮሐንስም ፤ ራስ አሉላም ከሰሐጢ ወደ ዐድዋ መመለሳቸው እርግጥ መሆኑን ፤ ሰሐጢም ንጉሠ ነገሥቱ ለመዝመት ከተነሣሡባቸው ምክንያቶች አንዱ ባገር ላይ ድርቅ ተነሥቶ በረኃብ ሠራዊቱ ስለ ተቸገረ ፤ "እዚህ በችጋር ከምናልቅ ሔደን ከጠላት ጋር እየተዋጋን ብንሞት ይሻላል" ብሎ አቤት ስለአለ መሆኑን፤

ሁለተኛ— የንጉሠ ነገሥቱ ጦር ሰሐጢ ደርሶ ራቅ ብሎ በሠፈረበት ሰዓት የኢጣሊያ ጄኔራል የኤሌክትሪክ ኳስ በሰማይ ላይ እያውለበለበ ልክ እንደ ፀሐይ አድርጎ ቁልቁል የኢትዮጵያን ጦር ወለል አድርጎ በማሳየቱ ስለ አስደነገጠ ፤ ወታደሩ በድንጋጤ የሚያደርገውን አጥቶ እንደ ተቸገረና ፤ "ከሰው የጦር ሠራዊት ጋር እንዋጋለን እንጂ ከሰማይ ከወረደ ከእግዚአብሔር ጦር ጋር እንዴት እንዋጋለን" ብሎ መሸሹን ፤ የወሎና የቤጌምድርም ጦር ከሰሐጢ ወደ አገሩ ተመልሶ ገብቶ ይኸንኑ በማውራቱ የሸዋንም ጦር ከፍርሃት ላይ መጣሉን ፤ የኢጣልያ ወታደሮች አንድም ጥይት ሳይተኩሱ የኢትዮጵያ ጦር ሲሸሽ በሩቅ እያዩ ዝም ብለው ይሥቁ እንደ ነበረ ፤

ሦስተኛ— ዐፄ ዮሐንስ በእርግጥ ጣልያኖቹን ወደ ምጥዋ ያስመጡ ምኒልክ መሆናቸውን ለማወቅ ፈልገው መኳንንቶቻቸውን ቢጠይቁ ደጃች ደብብ፤ "እንደ እውነቱ ምኒልክ እንደዚህ ያለ ስሜት የላቸውም" ብለው መመለሳቸውን፤ በዚህ ጊዜ የራስ አሉላ ባለሟልነት ወድቆ በርሳቸው ፈንታ ደጃች ደብብ ለንጉሠ ነገሥቱ ከባለሟሎቹ እንደ አንዱ መቆጠራቸውን፤* ጸሐፊው ያመለክታሉ ። [1] መቸም ዮሴፍ ይኸን ሁሉ የጻፉት ከያለበት በወሬ የሰሙትን እንጂ በሥፍራው ተገኝተው ባይናቸው ያዩት ፣ በጆሮአቸው የሰሙት ነገር አይደለም ። ዐፄ ዮሐንስም ወደ ሰሐጢ የዘመቱት የኢጣልያ ጦር የኢትዮጵያን ድንበር ዐልፎ ሰሐጢ ስለገባ፤ ያገሪቱን የነጻነት ህልውና ለማስጠበቅ እንጂ ጸሐፊው እንዳሉት በረኃብ የተነሣ አለመሆኑ ግልጽ ነው ። ነገር ግን የረኃቡ እነሣሥ ተጨማሪ ሆኖ ወታደሩ ሔደን እንሙት ብሎም ይሆናል ።

ምኒልክም በበኩላቸው ፤ ለዚሁ ለአንቶኔሊ በሚያዝያ 15 ቀን 1880 ዓ ም በጻፉለት ደብዳቤ ውስጥ በየካቲትና በመጋቢት ወራት ከኢጣሊያ አገር የመጣላቸውን ደብዳቤ ትርጉሙ በአማርኛ እንደደረሳቸው ገልጸው ስለ ዘመቻው ፤ "ደርቡሾች ከመተማ መውጣት ፈርተዋል ፤ እኔም ወደ መተማ ለመዝመት እስቤ ሳለ ሰው ሁሉ በሚያዝያ ወር ላይ ኃይለኛ የወባ በሽታ መተማ አካባቢ መኖሩን ስለ ገስጸልኝ ወታደሮቹ እንዳያልቁ ብዬ ቀረሁ" የሚል ይገኝበታል ።

ቀጥሎም ዐፄ ዮሐንስ ከርሳቸው ጋር የዘመቱትን የሸዋውን ጳጳስ አቡነ ማቴዎስን ራስ ሚካኤል ከትግራይ እየመሩ ወስደው ፤ በወሎ አሳልፈው ወደ ሸዋ ደንበር እንዲያደርሱ አዘዙ ። ምኒልክንም ቤጌምድርን ለቀው በጐጃም እንዲያልፉ ከፈቀዱ በኋላ ፤ ለቤጌምድር አጎታቸውን ራስ አርአያን ሾሙ ። እንደ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ አባባል ንጉሥ ምኒልክ በግንቦት 11 ቀን እምባጫራን ** ለቀው ወደ ጐጃም ጉዞ ዠምረው በደብረ ሚካኤል በጉማር በኩል አድርገው በግንቦት 24 ቀን ደብረ መዊዕ ሠፈሩ ። ደብረ መዊዕ የባለቤታቸው የወይዘሮ ጣይቱ እናት የወይዘሮ የውብዳር አገር ስለነበር ፤ ወይዘሮይቱ ጡል ከሚባለው ወንዝ ላይ ሰፊ ዳስ አሠርተው ብዙ ድግስ ደግሰው ንጉሡን ከነሠራዊታቸው አስተናገዱ ። በዚያም ሳሉ ፤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት

* ለዳግመኛ ከመከዳታቸው በፊት ማለት ነው ።
1 L'Italia in Africa — Vol. Primo — Tomo VII — Documenti, Paris, (1888—1889) C. Giglio, - pp. 51—52.
** እምባጫራ የሚገኘው በጐንደርና በበለሳ መካከል ነው ።

መጥተው ስለነበረ ፤ የምኒልክ ሠራዊት ተሰልፎ በታላቅ ክብር ተቀበላቸው ። ምኒልክ የጐጃምን መሬት እስኪለቁ ድረስ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እጅግ ያማረና የተደነቀ መስተንግዶ ሲያደርጉላቸው መስንበታቸውንና አባይ አፋፍ ላይ ተሰነባብተው መለያየታቸውን ገብረ ሥላሴ ሲገልጹ ፤ ሁለቱ ነገሥታት በዐፄ ዮሐንስ ላይ ያደረጉትን አድማ ዐውቀው ይሁን ሳያውቁ በዝምታ ዘለውታል ። [1] የሚመስለው ግን ፤ የዚያን ዘመን ጸሐፌ ትእዛዝ የሰማውንና የሚያውቀውን ሁሉ ለመጻፍ ነጻነት ስላልነበረው ፤ ወደ መዘዝ ላለመግባት ዐውቀው የተዉት ይመስላል ።

የሁለቱን ግንኙነትና ባፄ ዮሐንስ ላይ ማደማቸውን በቅድሚያ አቶ ዐጥሜ ፤ ቀጥሎም ብላቴን ጌታ ኅሩይ ሰፋ አድርገው ዘርዝረውታል ። በነርሱም አባባል ንጉሥ ምኒልክ ጐጃም ሲደርሱ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደ መጠርጠር ብለው መሸሽ ዠምረው እንደ ነበረ ፤ በኋላ የፍቅር (የወዳጅነት) መልእክት ስለ ተላከባቸው ፤ ተመልሰው መጥተው በደስታና በፍቅር እንደ ተቀበሏቸው ሁለቱም ሲገናኙ እንደ ወንድም በእኩልነት ደረጃ እንጂ ፤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አደግድገው ምኒልክን እጅ አለመንሣታቸውን ፤ ሁለቱም ተቀምጠው በሚነጋገሩበት ጊዜ ሦስት ዙፋን እየተዘረጋ አንደኛው ለንጉሥ ምኒልክ ፤ ሁለተኛው ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፤ በመካከለኛው የነበረው አምሮ ተነጥፎ የንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ዙፋን ይባል እንደ ነበርና ንጉሥ ምኒልክ በዚያው ሰሞን በጐጃም በሚዘዋወሩበት ጊዜ ካህናቱ በወረብ ንጉሥ ምኒልክ ዐፄ የሚባሉበት ጊዜ ደረሰ ለማለት "ናሁ በጽሐ ጊዜሁ ለማህለ ማርያም" * እያሉ ሲያሸበሽቡ ሴቶችም በዘፈን ያሞጋግሱዋቸው እንደነበረ ጠቅሰውታል ።

የሆነ ሆኖ ፤ ሁለቱ ተገናኝተው በሚወያዩበት ጊዜ የልብ ምስጢራቸውን ተገላልጠው ፤ ሁለቱም በንጉሠ ነገሥቱ ባፄ ዮሐንስ ተበዳዮች መሆናቸውን ተማመኑ ። ንጉሥ ምኒልክ "የኢጣልያን ጦርነት ለመካፈል ከሸዋ ሠራዊቴን እድክሜ በወሎና በቤጌምድር ዐልፌ አምባጫራ ሆኜ ደርቡሽን ስጠባበቅ ፤ ጣልያንን ስቦ ያመጣ ምኒልክ ነው የሚላቸውን ነገረኛና ሰብቀኛ በመስማት ተገናኝተን እንመካከር ሳይሉኝ

1 ጸ.ት.ገ.ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግ.ምኒልክ ። ገጽ 150 ።
* ማህለ ማርያም የምኒልክ የክርስትና ስም ነው ። የምኒልክ የመንገሥ ይኸውም ማለት ንጉሠ ነገሥት የመባያው ጊዜ ደረሰ ለማለት ነው ።
2 ብ.ጌታ ኅሩይ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ገጽ 142 ። አቶ ዐጥሜ የጋላ ታሪክ ገጽ 165-166 ። አፈወርቅ ገ/የሱስ ዳግማዊ ዐጤ ምኒልክ ፤ ገጽ 50-51 ።

ወደ መጣህበት ተመለስ ብለው ላኩብኝ” ሲሉ ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ደግሞ ፣ “የደርቡሽን ጦር ብዛቱንና ብርታቱን እያወቁት አብረን ለመመከት የሺሬውና የጸለምቱ ገዥ ራስ ሐጎስ ከኔ ጋር ከተሰለፈ በኋላ ፣ እርሱን ከነጦሩ አስነሥተው በመውሰድና ብቻዬን ከደርቡሾች ፊት አጋፍጠው እንድሸነፍ አደረጉኝ ። ከተሸነፍሁ በኋላም እንኳን እግዚአብሔር ከሞት አተረፈህ ሳይሉኝ እኔን እንደ ጥፋተኛ በመቁጠር በከንቱ ሰው አስጨረስህ ብለው ወቀሱኝ” እየተባባሉ ሲነጋገሩ ፣ ውለው አድረው በመጨረሻው በተስነባበቱበት ቀን ከመለያየታቸው በፊት የሁለቱን ዙፋን ብቻ አድርገው በመካከል የነበረውን የንጉሠ ነገሥቱን ዙፋን ትተውት ጐን ለጐን ተቀምጠው ያያቸው የሸዋና የጐጃም ሰው ዐፄ ዮሐንስን መክዳታቸውን ተረዳው ይባላል ። ሲለያዩ ዐፄ ዮሐንስ ወደ ጐጃም የዘመቱ እንደሆን ምኒልክ በቤጌምድር ብቅ ብለው ተክለ ሃይማኖትን ሊረዱ ፣ ወደ ሸዋ የመጡ እንደሆነ ተክለ ሃይማኖት በቤጌምድር ብቅ ብለው ለምኒልክ ለመርዳት ተስማምተው ነበር ይባላል ። በሰነድ መልክ በጽሑፍ የሠፈረ ነገር ስለሌለ ፣ ሁኔታውን በትክክል ለመረዳት አልተቻለም ።

ከዚህ ስምምነት በኋላ ፣ ምኒልክ ለተክለ ሃይማኖት ሁለት መድፍና 250 ጠመንጃ በደርቡሽ ጦርነት ስለ ጠፋባቸው የጦር መሣሪያ እርጥባን ሰጥተው ሁለቱም በጠበቀ ወዳጅነት ከተሳሰሩ በኋላ ፣ ተክለ ሃይማኖት ምኒልክን እስከ አባይ ወንዝ ድረስ (ደጀን) ሸኝተው ሲመለሱ ምኒልክም አባይን ተሻግረው በግንቦት ወር መጨረሻ ላይ በሰላሌ በኩል አድርገው እንጦጦ ከተማቸው ገቡ ። ከርሳቸውም ጋር ደጃች ሥዩም ገብረ ኪዳን የፈረስ ስማቸው አባ ጐበዝ ከጐጃም አብረው መጥተዋል ።

ደጃዝማች ሥዩም ፣ እናታቸው እቴጌ ድንቅነሽ ያፄ ዮሐንስ እህት የዐፄ ተክለ ጊዮርጊስ ባለቤት ሲሆኑ ፣ አባታቸው ያፄ ዮሐንስ እንደ ራሴ ራስ ቢቶደድ ገብረ ኪዳን ናቸው ። ከዕለታት አንድ ቀን ከንጉሠ ነገሥቱ ልጅ ከራስ አርአያ ጋር ሲጫወቱ በትንሽ ግጭት ተጣልተውና * ታስረው ምሕረት ካገኙ በኋላ ፣ “እንደገና ያስሩኛል ” ብለው ፈርተው ወደ ጐጃም ከመጡና ከታሰሩ ወዲህ አሁን ደግሞ ጐጃም ላፄ ዮሐንስ ቀረብ ስለሚል ፣ ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት በተወዳጁበት ሰዓት በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፈቃድ ነጻነታቸውን አግኝተው ወደ ሸዋ መጥተው ለንጉሥ ምኒልክ እጅ ነሥተው ገቡ ።

በዚሁ ዐይነት ፣ ደጃች በለው ተክለ ሃይማኖትም “ብሳር ወሃ ጦርነት ትተውኝ ሸሹ” በማለት ካባታቸው ጋር ተኳርፈው ወደ ጉድሩ መጥተው ቆይተው ሳለ ፣ አሁን ዐፄ ዮሐንስ ወደ ጐጃም ሊዘምቱ በተቃረቡበት ሰዓት ደጃች በለው ወደ እንጦጦ መጥተው ለምኒልክ ገቡ ። ዶክተር ትራቬርሲ የሚባለው የአንቶኔሊ ጓደኛ ወደ ሮማ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ በጥቅምት 1880 ዓ.ም. በላከው ራፖሩ ውስጥ የሥዩምንና የበለውን ወደ ሸዋ መምጣት ካወሳ በኋላ ፣ “ባሁኑ ጊዜ ሸዋ የስደተኞችና የሐዘንተኞች መጠጊያ ሆኗል” ሲል ጠቅሷል ።[1] ይሁን እንጂ ፣ ከሸዋ ሸሽቶ ወደ ትግራይ ፣ ከትግራይ አምልጦ ወደ ሸዋ እየመጣ ሰውነቱን ከቅጣት ቢያድንም ፣ እነዚህን ስደተኞች ነገሥታቱ በበኩላቸው ባላንጣቸውን ለማጥቂያ ወይም ለመታረቂያ መሣሪያ ያደርጉዋቸዋል ።

በዓለም ታሪክ ውስጥ ፣ ነገሥታትና ሌሎች የመንግሥታት መሪዎች ያንጊዜም እንደዛሬ ባላጋራቸውን ለማጥቃት ከሚያደርጉዋቸው ዘዴዎች አንዱ ፣ የመረጃ ምስጢር ከመሰብሰብ ጋር ዘመዱን በዘመዱ ማስጠቃት ነው ። ይኸም ሁኔታ ከጥንት ሲያያዝ እንደ መጣው ባሁኑ ጊዜም ባፄ ዮሐንስና በንጉሥ ምኒልክ ግንኙነት ላይ ጎልቶ ይታያል ። ዐፄ ዮሐንስ የምኒልክ ባላንጣነት ከበድ እያላቸው በሔደበት ጊዜ የምኒልክን ያጎት ልጅ ደጃች መሸሻ ሰይፉን አቀራርበዋቸው እንደ ነበረ ፣ በኋላም ምኒልክ በእማራ ሳይንት (በታሞ) ሰይፉን ቢያስሩ ዮሐንስ ከዚያ አስፈትተው ለሸዋ ንጉሥነት ተጠባባቂ እጩ ለማድረግ ሞክረው እንደነበረ የሚታወስ ነው ።

አሁንም ንጉሥ ምኒልክ ከጐጃም እንደ ተመለሱ ፣ በጐጃም ባፄ ዮሐንስ ትእዛዝ በግዞት የነበሩት ደጃች ሥዩም ገብረ ኪዳን (ያፄ ዮሐንስ የእህት ልጅ) በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ውስጠ ትብብርነት ከጐጃም ወደ ሸዋ ከገቡ በኋላ ፣ ምኒልክ ካፄ ዮሐንስ ጋር ያላቸው የተዳፈነው ጠብ እስኪገለጥ ድረስ ሥዩምን ባፄ ዮሐንስ ላይ መሣሪያ ለማድረግ እንከባከበው ይዘዋቸዋል ። በምኒልክ ዘንድ ግን ፣ ማናቸውንም ነገር በጥንቃቄ ማድረግ ፣ ነገ የሚሆነውንም ዛሬ አስቦ መፍትሔ መፈለግ ልማድ ስለሆነ ፣ ሥዩምን በእጃቸው አስቀምጠው “ሥዩምን ስጠኝ አልሰጥም” የሚል ውዝግብ ወደፊት ካፄ ዮሐንስ በኩል

* የጠቡ ሰበብ ከዕለታት አንድ ቀን ሥዩም ገብረ ኪዳንና አርአያ ዮሐንስ ቆጥ ብለው ሲጫዋወቱ አርአያ ‘የእቴጌ ድንቅነሽ ጡት ትልቅ ትራስ ያህላል’ ቢል፣ ሥዩም መልሶ ‘ምነው ይኸ የጥልጣል ልጅ እንዴት ይናገራል’ ብሎ ስለ ሰደበው፣ አርአያ ላባቱ ይኸንኑ ነግሮ ስለ አስገረፈው ነው ይባላል ።

1 L'Italia in Africa . . . Documenti, Paris, (1888—1889), p. 154.

ምናልባት ይፈጠር ይሆናል ብለው በማሰብ በዶክተር ትራቬርሲ ምክር መስፍንን ተያዥና ዋስ ሆነው ወደ ምጥዋ ለመላክ ተዘጋጁ ።

ወዲያውኑ ስንቅም ተከታይም ሰጥተው ለመላክ ሲሉ ወደ ኢጣልያ ጠቅላይ ሚኒስትርና ተጠባባቂ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ይዘው እንዲሄዱ የተጻፈው ያደራ ደብዳቤ እንደዚህ ይላል ።

> ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ ወከፋ ወሐረር . . . ይድረስ ከምኒስቴር የውጭ ነገር ሁሉ የሚያደርግ ። ሰላም ላንተ ይሁን ። ደጅ አዝማች ሥዩም የጃንሆይ (ዐፄ ዮሐንስ) የእህታቸው ልጅ ተስዶ ወደኔ መጣ አሁን ጃንሆይ በርሱ ተናደው አሥረህ ላክልኝ ብለው ቢልኩብኝ በእንደዚህ ያለ ጊዜ እንደርሱ ያሉ ሰዎች ለኔም ለናንተም የሚፈለጉ ስለሆኑ አልሰድም ብዬ አስቀረሁት ። አሁን የሚሸኘው ጦር ሰጥቼ በዞብል መንገድ ወደ ትግሬ መሬት ከእናንተ ደጃዝማች ዘንድ (ጄኔራል ባልዲሰራ) ድረስ ሰድጃለሁና ደህና አድርጋችሁ ተቀበሉልኝ ። አደራ ሰጥቻችኋለሁ ዋሱ እኔ ነኝ ። የቀረውን ከሐኪም ትራቬርሲ ደብዳቤ ታገኙታላችሁ በጥቅምት 20 ቀን 1881 በእንጦጦ ከተማ ተጻፈ ።[1]

ንጉሥ ምኒልክ በደብዳቤያቸው ላይ የጠቀሱት ትራቬርሲ ሙሉ ስሙ ሌዎፖልዶ ትራቬርሲ ለስሙ በሐኪምነት ሙያ ተሠማርቷል። ዋናው ተግባሩ ግን ፣ ብዙ ጊዜ 10 ኪሎ ሜትር ከአንኮበር ራቅ ብሎ ለኢጣልያኖች ማረፊያ ለተሰጠው ለልጥ ማረፊያ ሠፈር ኃላፊ ሆኖ ለኢጣልያ መንግሥት ያገር ወሬ እየለቀመ በቀጥታ ወይም በአንቶኔሊ በኩል ማስተላለፍ ነበር ። አሁንም አንቶኔሊ ከምኒልክ ተልኮ ወደ ሮማ በሔደ ጊዜ እንጦጦ የአንቶኔሊ ወኪል ሆኖ ይሠራ ነበር ።

እርሱም ስለዚሁ ስለደጃች ሥዩም አላላክና ስለሌላውም ስለ ኢትዮጵያ የጊዜው ሁኔታ ከእንጦጦ አንደኛ ጥቅምት 1880 ዓ. ም ለክሪስፒ በጻፈው የራፖር ማስታወሻ ሥዩምና እርእያ ዮሐንስ በተጣሉበት ነገር ሥዩም ታስረው ሳለ ፣ በኋላ እርእያ ስለሞቱ ሥዩም ቢፈቱ "እንደገና እታሰራለሁ" ብለው በመፍራት ወደ ጎጃም መሸሻቸውን ከዚያም ወደ ቀድሞ ወዳጃቸው ወደ ሸዋ ንጉሥ ወደ ምኒልክ* መሔዳቸውን ፣ በዚህም ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ዮሐንስ "በሰንሰለት አስረህ ላክልኝ" ብለው ለምኒልክ ቢልኩባቸው "ከኔ ዘንድ ሸሽቶ ሔዷል" ብለው መመለሳቸውን ፣ ከዚያ በራሱ አሳባቢነት ወደ ጠቅላይ ሚኒስትሩ (ክሪስፒ) በምኒልክ ዋስትና አደራ ተብሎ እንዲላክ ማድረጉን አመልክቷል ።ቀጥሎ በታኅሣሥ 16 ቀን በዚሁ ዓመት በላከው የድጋሚ ራፖር ላይ ፣ "የሥዩም ጠባይ ስለማይታወቅ አንድ የማይሆን ነገር የሠራ እንደሆነ ኃላፊውና ዋሱ እርስዎ ነዎት" ብሎ ለንጉሥ ምኒልክ ቢያስጠነቅቅ ፣ ምኒልክ ሥዩምን አንከባክበው አስንብተው ፣ በመጨረሻም ብዙ ፈረስና በቅሎ አራት መቶ ባለጠበንጃ ወታደር ሰጥተው ወደ ዞቡል ከላኩዋቸው በኋላ ፣እንደገና ጥርጣሬ ገብቷቸው በሔዱ በ15ኛው ቀን ሥዩምን ለመመለስ ፈረሰኛ መላካቸውን ከገለጸ በኋላ ፣ ከዚሁ አስከታትሎ በማናቸውም ረገድ ሥዩም ምጥዋ ሲደርሱ የኢጣልያ ባለሥልጣኖች በሰውዬው ላይ የጥንቃቄ አያያዝ እንዲያደርጉ አሳስቦአል ። ቀጥሎ በማግሥቱ በታኅሣሥ 17 ቀን በጻፈው ሦስተኛ ማስታወሻ ላይ ደጃች ሥዩም ከጉዞአቸው ወደ እንጦጦ ተመልሰው እንዳያመልጡ በጥንቃቄ መጠበቃቸውን ያመለክታል ።[1] በበኩሉ አንቶኔሊ በጻፈው ማስታወሻ ሥዩም ወደ ሸዋ ከተመለሱ በኋላ ፣ ንጉሥ ምኒልክ በአቡነ ማቴዎስ አማካይነት ከዐፄ ዮሐንስ ምሕረት ጠይቀው እንዳስማሩዋቸውና በዚያው በሸዋ እንደቆዩ ይጠቅሳል ።[2]

ምኒልክ ሥዩምን ከደብዳቤ ጋር ወደ ኢጣልያ ባለሥልጣኖች ዘንድ ከላኩ በኋላ ፣ ፈረሰኛ ልከው ወደ እንጦጦ የማስመለሳቸው ምክንያት በሁለት ላይ የሚመደብ ይመስላል ።አንደኛው ሥዩም አባ ጉበዝ በጀግንነት ስመ ጥር የነበሩና ለሥልጣን ምኞታቸውም ወሰን ያልነበራቸው በመሆናቸው "ለኔም አይገዛም" የሚል ጥርጣሬ ስለ አሳደረ ፣ ሁለተኛው ደግሞ በዚህ ጊዜ ምኒልክና ዮሐንስ ውስጡን ቢጣሉም ገና በግልጽ ከውጊያ ስለ አልደረሱ ፣ "ሥዩምን አስረህ ላክልኝ" ካሉዋቸው ወዲህ ጭፍራና ስንቅ ሰጥተው ወደ ጣልያን ባለሥልጣኖች መላካቸው የተሰማ እንደሆነ ካፄ ዮሐንስ ጋር ጠቡን እንዳያባብሰው ይሆናል ። ቀጥሎም ደጃች ሥዩም ወደ ሸዋ ከተመለሱ በኋላ ፣ አቡነ ማቴዎስ ምኒልክንና ዮሐንስን ለማስታረቅ በሚሞክሩበት ጊዜ ፣ "እኔ ዘንድ ነውና ያለው ምሕረት ያድርጉለትና

---

1 Archivio Storico del Sopresso Minisrero Africa Italiana Fondo, Archivistico A.S. Mai 36-5—50.

* ሥዩም ከምኒልክ ጋር ቀደም ያለ ዕውቂያና ወዳጅነት ነበራቸው ማለት ነው ።

1 L'Italia in Africa . . .Documenti (1888—1889) pp. 154, 186—188, No. 183—194.

2 Ibid.

ወደርስዎ መመለስን ስለፈራ እኔ ዘንድ እንዲቆይ" ብለው በአቡኑ አማካይነት ጊዜያዊ ፈቃድ አግኝተው ይሆናል ።

የሆነ ሆኖ ፡ ሥዩም አባ ጉበዝ ዐፄ ዮሐንስ ካረፉ በኋላ ወደ ትግራይ ሔደው ባንድ ወገን ከደጃች ደብብ አርአያ ፡ በሌላ ወገን ካፄ ዮሐንስ አልጋወራሽ ከራስ መንገሻና ከራስ አሉላ ጋር ያደረጉትን የፖለቲካና የጦርነት ወዝግብ ፡ በመጨረሻም ላገር ሰላምና ጸጥታ ሲሉ አዲሱ ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ለራስ መንገሻ ትግራይን ሰጥተው ሥዩምን የቁም እስር አድርገው ወደ ሸዋ ሲመለሱ ዝርዝሩን ወደፊት እናነባለን ።

ኮንት ፒዬትሮ አንቶኔሊ

(ከክርለዊ ኤ ምኒልክ)

ምዕራፍ ዐርባ ስድስት

ዐፄ ዮሐንስ ጐጃምን ስለ መውረራቸው ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደገና ታምነው በዕርቅ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ስለ መግባታቸው

ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት ፣ ባለፈው ያነበብነውን የከዳት ስምምነት አድርገው መለያየታቸውን ዐፄ ዮሐንስ እንደሰሙ ፣ ወዲያው ወደ ጐጃም ወይም ወደ ሸዋ አልዘመቱም ። ነገር ግን ፣ የንጉሥ ምኒልክን ከአምባጫራ ወደ ሸዋ መመለስ የሰሙት ፣ "ደርቡሾች እንደገና ወሰን እያለፉ መጥተው ሠፈራቸውን በተንኮል ሜዳ አድርገው ቤተ ክርስቲያን አቃጠሉ ፣ አገርም ዘረፉ" የሚባል ወሬ ስለ ደረሰቸው ፣ በሰኔ ወር መዠመሪያ ላይ የሞቱትን የልጃቸውን የራስ አርአያን የሐዘን ጊዜ ከፈጸሙ በኋላ ፣ ከደብረ ታቦር ተነሥተው በሰኔ ወር አጋማሽ ላይ ወደ ቤገምድር ዘልቀው አሞራ ገደል ሠፈሩ ። በዚያም ላይ ምክር ሲደረግ ፣ "ደርቡሽ ወደ ጐንደር ለመግባት ማቀዱ ቢታወቅም ፣ በመዠመሪያ ወደ ጐጃም ሔደን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እንዋጋለን ፤ ደርቡሽ ጊዜ የሚሰጠን የሆነ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክን ለመውጋት ወደ ሸዋ እንዘምታለን ፤ ጊዜ የማይሰጠን እነደሆነ ግን ከጐጃም ወደ መተማ ሔደን ደርቡሽን እንዋጋለን" በማለት ተመክሮ በዚሁ ስለተወሰነ ፣ በሐምሌ ወር ላይ ከቤገምድር ወደ ጐጃም ተጓዙ ።[1]

ይኸ ሁሉ ሲሆን ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ምኒልክን ሸኝተው ከተመለሱ ወዲህ ዐፄ ዮሐንስ እንደሚዘምቱባቸው በቅድሚያ በመገንዘብ በሜዳ ላይ እንደ እኩያ ጦርነት ለመግጠም ያላቸው ኃይል እንደማይፈቅድላቸው በመረዳት ፣ ቀደም ብለው ወደ ጅበላና ወደ ሙተራ ተራራ ለመሸሽግ ስንቅም ፣ መሣሪያም እያስጋዙ በደንብ አስመሽገውታል ። ቀጥሎም የንጉሠ ነገሥቱ ጦር ያለምንም ተከላካይ ወደ ጐጃም ዘልቆ ጉዛምን ላይ ሲሠፍር እርሳቸው ሙተራ አምባ ላይ ቀደም ብለው ወጥተው ተቀምጠዋል ። አቡነ ሉቃስ ግን

1 ብ.ጌ. ኅሩይ ፣ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 142 143 ።

እስታርቃለሁ ብለው ወደ ተራራው አልወጡም ፤ ቀጥለውም ወደ
ዐጼ ዮሐንስ ሠፈር ሔደው ተቀመጡ ።

ካቶ ዐጥሜም ከብላቴን ጌታ ኅሩይም የበለጠ ስላጼ ዮሐንስ የጐጃም
ወረራ በቂ ዝርዝር የሚሰጡን አለቃ ተክለ ሥላሴ ዋቅጅራ እንደ ልማዳ
ቸው አንቱታ ሳይጨምሩ እንደዚህ ብለው በጽሑፍ አስፍረውት
ይገኛል ።

. . .ዐጼ ዮሐንስ ጉዛምን ላይ ሠፍሮ እምባውን (ሙተራን)
ሊሰብር በጭምትና በማይ አፋፍ መድፍ ጠመደ ።ግን አልሆነለትም
ኃይለኛው መድፍ ጀብላን እያለፈ ከአባይ በረሀ ወደቀ ቀላሉም መድፍ
የእምባውን ገደል እየመታ ቀረ ። ያን ጊዜ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የመ
ድፍ የዘበኛ አለቃ ባሻ አስናቀ የሚባል ነበረ ። ጀብላ ሆኖ ጭምት
ላይ ከተጠመደው(የተጠመደውን) መድፍ ተመልክቶ ቢተኩስ የመ
ድፉ አረር (ጥይት) በመድፉ አፍ ገብቶ ከነመንኰራኩሩ የኋ
ሊት ገልብጦ ጥሎ ተኳሹን ጨምሮ ገደለው ። ባላንባራስ ጊዮር
ጊስ የሚባል ዠግና የግሪክ ሰው ነበረ ።* እርሱ ደግሞ ብዙ ትግሬ
ገደለ ። ከዚህ በኋላ ዐጼ ዮሐንስ ጭምት አፋፍ መቀመጡን ተወ"
ካሉ በኋላ ፡ ጸሐፊው ያጼ ዮሐንስ ወታደር በጉዛምንና በማቻከል የተገ
ኘውን የቤተ ክርስቲያኑን ሳንቃ እየነቀለ እያወጣ በጭምት አፋፍ
የጥይት ማብረጃ ለማድረግ ተራውን (ተርታውን) አቁሞ ፡ ማገሩን
እየፈለጠ ማንደዱ ፡ ታቦቱንም ከመንበሩ እያወጣ በየሜዳው በጣ
ለው ጊዜ በንዴት ጳጳሱ አቡነ ሉቃስ ፡ "ደርቡሽን አጠፋለሁ
ብዬ መጣሁ ያልከው ለጐጃም አንተ ደርቡሽ ሆንክ" ብለው ዐጼ
ዮሐንስን መቆጣታቸውን ፡ ወደ አምባው ሌሊት ሰብረው እንዲገቡ
በጨረቃ የተላኩት ያጼ ዮሐንስ ወታደሮች አሳባቸውን ተከላካዮቹ
በጠቋሚ ደርሰውበት ከላይ ናዳ እየሰደዱ ብዙ የትግሬ ወታደር እን
ደፈጁ ፡ ንጉሠ ነገሥቱ በዚሁ ተናደው ብዙ ጭፍራ ሰደው ጐጃምን
ከፉኛ ማዘረፋቸውን ፡በዚህ ጊዜ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ዤግኖች
አንዱ እምባ (ሙተራ) ውስጥ ያልገቡት ደጃዝማች ወዳጄ መርጡለ
ማርያምን እንዳትበዘበዝ ተከላከለው እንዳዳኑ ከተረኩ በኋላ ፡ በዚሁ
በጦርነቱ ሰዓት ልብሷ የተገፈፈባትና ከብቶቿ የታረዱባት አንዲት
የጐጃም አልቃሽ ፡

"በላይኛው ጌታ በባልንጀራዎ ፡
በቅዱስ ሚካኤል ቤጋሻ ዣግሬዎ

* ጊዮርጊስ የነወይዘር አበሻ አባት ናቸው ። ባሻ ቴዎድሮስ ዘመን መጥተው ባጼ ዮሐ
ንስም በንጉሥ ምኒልክም ዘንድ የታወቁ ነበሩ ።

በጽላተ ሙሴ በነጭ አበዛዎ *
ጐጃምን ይማሩት ፈሪም አንልዎ"

ብላ መማጠሟን ጽፈውታል ።[1]

በበኩላቸው ብላቴን ጌታ ኅሩይም፦

"ዐጼ ዮሐንስ ፡ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተደበቁበትን እምባ
(ተራራ)በመድፍ ማፈራረስ ሲያቅታቸው ተናደው አገሩን ጐጃምን
ያጠፉት ዠመር ። በሌላው ሥፍራ ይቅርና ጐጃሜው ከመከራ
የሚድን እየመሰለው ገንዘቡን እየያዘ በየቤተ ክርስቲያኑ እየተማ
ጠነ ቢገባ ፡ የትግሬው ወታደር በኃይል እየገባ ገንዘቡን እየቀማ
እምቢ ያለውንም እየገደለው ይወጣ ነበር ።"

ሲሉ አመልክተዋል ።[2]

መቼም በሥልጣኔ ኋላ ቀር በሆኑ አገሮች ፡ ፤በተለይ በባለ ጉል
ተኞች ዘመን ጉልተኛ መስፍን ባጠፋ ጊዜ ይኸውም ማለት በሸ
ፈተ ቁጥር የርሱን ጥፋት በቀጥታ ከፋዩ በጉልት አገሩ ውስጥ የሚ
ገኘው ሕዝብ ነበር ። በፈረንጆችም "መስፍኑ ሲያጠፋ ኩርኩም የሚ
ቀምሰው የልፍኝ አሽከሩ ነው" እየተባለ ይተረታል ። አሁንም ንጉሥ
ተክለ ሃይማኖት ከምኒልክ ጋር አድመው በከዱ ፡ እርሳቸው በሙተራ
ተራራ ተሸሽገው ሕይወታቸውን ከማናቸውም አደጋ ሲያድኑ ፡ ነዋሪው
ሕዝብ ሴቱ ሳይቀር በሚያሳዝን አኳኋን ባልገባበትና በማያውቀው
ነገር የዘረፋውንና የግድያውን ሥቃይ ተቀበለ ። የጌታውን ከዳት
ሳያውቅና ሳይሰማ ፡ ከነገሩ ሳይገባ ዝም ብሎ የተቀመጠ በተግባርና
በአሳብ እንደ ተባበረ ተቆጥሮ ይኸን የመሰለ ግፍና ሥቃይ ደርሶ
በታል ። የጌታውን ሸፍትነት እምቢ አልደግፍም ብሎ ጌታውን የተ
ቃወመ ወታደር ፡ ባላገርና ነጋዴ ቢኖር ደግሞ በዚህ የተነሣ የሚደር
ስበት መዘዝ ከዚህ የባሰ ነበር ። በጌታው ትእዛዝ የዘመተ ወታደር
ጌትዮው ሲሸነፍ ፡ የምርኮኛነት ዕዳውን እንደ ማራኪው የመንፈስ ሁኔታ
በሞት በእስራት የቀረው ቢቀር በግዞት ይከፍላል ። ጌታውን ያልተከተለ
ወታደር ደግሞ ፡ ከኃዲ ዐመጸኛ ተብሎ ዕድሉ ከምርኮኝነት የባሰ ነበር ።
ይህ ሁኔታ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ኋላ ቀር በሆኑ ወይም የዲክታ
ተር አገዛዝ ባለበት አገር ሁሉ ሲደረግ የኖረ ነበር ፤ ወደፊትም ይኖር
ይሆናል ።

* ነጭ እንጀራ ጋጋሪዎ ለማለት ነው ።

1 ያሊቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 133—135 ።

2 ብ.ጌ. ኅሩይ ፡ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፡ ገጽ 143 ።

ያለዚያ ግን ፣ ሐቁን መንገድ ያሰብን እንደሆን ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይ
ማኖት የንጉሠ ነገሥቱን የጦር ኃይል ለመመለስ እንደማይችሉ እያ
ወቁት ለምን ከዱ ? ከከዱና ኃይላቸውን ከተማመኑ ንጉሠ ነገሥቱ ለው
ጊያ ሲመጡባቸው የሚችሉትን ያህል ተቋቁመው አልሆን ሲል ወደ
ሸዋ በመሸሽ የሕዝባቸውን ሥቃይ ለማቅለል በቻሉ ነበር ።
ባዬ ዮሐንስም በኩል በከዳተኝነት የበደሉት ሁለቱ ነገሥታት ሲሆኑ
በተቻለ እነሱን በማናቸውም ረገድ ይዞም ፣ ሳይዞም መቅጣት ሲገባ
በነገሩ የሌለበትን ባላገር ዉታደር ማዘረፍና ማስገደል እንደማይገባ
ግልጽ ሲሆን ፣ ደግሞ ባሁኑ ጠላት በሰሜን ምዕራብና በሰሜን ምሥ
ራቅ አገሪቱን በሚያዋክብበት ሰዓት ምንም ዐይነት በደል ቢደርስ
የሁለቱ ነገሥታት መክዳት ኃላፊነቱ የከበደ መሆኑን እንገነዘባለን ።
ምኒልክ ፣ ከጐጃም ዘመቻ ቀጥሎ ንጉሠ ነገሥቱ ወደ ሸዋ መዝ
መታቸውን በማመን ፣ በግዛታቸው ጦራቸውን በመሰብሰብና በማደራ
ጀት ላይ ይገኙ ነበር ። ለርዳታ ወደ ጐጃም ያልዘለቁበት ምክንያት
በነሐሴ ወር ላይ አባይ ወንዝ ሞልቶ ስለማያሻግር ነው የሚሉ
ሰበብ አግኝተዋል ። አባይ ባይሞላም ከአምባጫራ መልስ በኋላ
የበተኑትን ጦር ሰብስበው እርሳቸው በቅድሚያ ሳይመክቱ ሙተራ
ተራራ የተቀመጡትን ወዳጃቸውን ይታደጋሉ ማለት ዘበት ነው ።
ነገር ግን ፣ ምንም ወደ ጐጃም ባይዘልቁ ራስ ሚካኤል ከንጉሠ ነገሥቱ
ጋር ጐጃምን ለመውጋት መሔዳቸውን ፣ በዚያም ጐጃምን መሾማቸ
ውን ሲሰሙ ፣ ምኒልክ ደግሞ በበኩላቸው ወደ ወሎ ደጃች መንገሻ
አቲከምን ፣ ደጃች ወሌ ብጡልን ፣ ደጃች ወልዴ አሻግሬን ልከው በዚያ
ያሉትን የራስ ሚካኤልን ሰዎች በማስጠቃት ላይ ነበሩ ። እነርሱንም
ሲያይ ቦርኔ አባ ጐዳ የሚባለው የቦረና ባላባት በነዳጃች መንገሻ
አቲከም ድጋፍ ራስ ሚካኤል ብዙ ሀብታቸውን በመቅደላ አፋፍ አስ
ቀምጠው ለጥበቃ ትተውት የሔዱትን ልጃቸውን በውጊያ ከመቅደላ
ላይ ሊያባርረው ችሏል ።
ከውጊያውና ከዘረፋው በኋላ ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንዲ
ገቡ በንጉሠ ነገሥቱ ተጠይቀው እምቢ ስለአሉ የጎጃምን ግዛት
ለራስ ሚካኤል ለማስተላለፍና የንጉሥነቱንም ማዕረግ ከተክለ ሃይ
ማኖት ገፈው ለኝሁ ለራስ ሚካኤል ለመስጠት አስበው ነበር ይባ
ላል ። ነገር ግን ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ባንድ ወገን ንጉሥ ምኒልክ
ለእርዳታ አለመምጣታቸውን በሌላ ወገን የሕዝባቸውን መዘረፍና መገ
ደል በርሳቸው ሽፍትነት ምክንያት መሆኑን ስለ ተረዱት ፣ በመጨ
ረሻ በአቡነ ሉቃስ አማካይነት ተላልከው ላያከሩአቸው ቃል አስገ
ብተው ወደ ዐፄ ዮሐንስ ገብተው እጃቸውን ሰጡ ።[1]

1 ብ.ጌ. ኅሩይ ፣ ከንግሥት ሳባ እስከ ዐድዋ ፣ ገጽ 133—144 ።

ጆርጎ ለእንግዳ ሲላክ
(ከለቱር ዶ ሞንድ መጽሐፍ)

ምዕራፍ ዐርባ ሰባት

የንጉሥ ምኒልክና የኢጣሊያ መንግሥት ወዳጅነት እየጠበቀ መሔድ

ንጉሥ ምኒልክ ፣ "በመጣችሁበት መንገድ ተመለሱ" የሚለው የንጉሥ ነገሥቱ ደብዳቤ ከደረሳቸው ወዲህ ጠቡ እየከረረ መሔዱን በመገንዘብ ፣ ቀደም ብሎ የኢጣሊያ መንግሥት ደንበኛ ወኪል ለሆነው ለአንቶኔሊ እዚያው አምባጫራ እንዳሉ በግንቦት 9 ቀን 1880 ዓ.ም. "ወደ እንጦጦ እንደ ደረስሁ ወደ ኢጣልያ አገር የምልክህ ብርቱ ጉዳይ አለኝና እንጦጦ ሆነህ ተዘጋጅተህ ጠብቀኝ" የሚል ደብዳቤ ጻፉለት ። እርሱም ከኢጣልያ ንጉሥ ተወክሎ ከመጣ ዠምሮ ምኒልክንና ዮሐንስን ለማጣላት ሁሉንም ነገር እየሰለለ ፣ ታጥቆ ይጠብቅ ነበርና ይኸ ደብዳቤ ሲደርሰው በሁሉም ተዘጋጅቶ ሲጠብቃቸው በሰኔ 22 ቀን እንጦጦ ገቡ ።

አንቶኔሊ እንደሚለው ፣ በደረሱ በሦስተኛው ቀን አስጠርተው አስተርጓሚው አለቃ ዮሴፍ ባሉበት ቄስና ወንጌል አስመጥተው ፣ "የምነግርህ ነገር አለና ምስጢሩን ለሰው እንዳታወጣ ማልልኝ" ብለው እንደ ኢትዮጵያ ደንብ በወንጌል እንዳስማሉትና እሱም እሺ ብሎ መሐላውን እንደ ፈጸመ ፣ አስማዩ ቄስ ከወጣ በኋላ ዐፄ ዮሐንስ የጐጃም ጦር በደርቡሾች ከተሸነፈ በኋላ እርሳቸውን ወደ ጐንደር ጠርተዋቸው ሔደው እስከዚያ ጊዜ ድረስ የእምነትና የወዳጅነት ግንኙነት ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር እንደ ነበራቸው ከሰሐጢ መልስ ግን ፣ በእርሳቸው ላይ ያላቸው እምነት ተለውጦ እንደ ተጣሏቸውና ቀድሞ የተስማሙበትንም የመተማመን መሐላ አፍርሰው እንደ በደሏቸው ፣ ስለዚህም አሁን ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ጠቡ ግልጽ ስለሆነ ፣ የኢጣልያ መንግሥት ዐሥር ሺ የሬሚንግተን ጠመንጃና አራት መቶ ሺ የወተርሊ ጥይት በቶሎ በአሰብ በኩል እንዲልክላቸው፡ ይህም የጦር መሣሪያ ሲደርሳቸው በዚህ መሣሪያ ኢጣልያኖችን ይጐዱበታል ተብለው እንዳይጠረጥሩ ይልቅስ በዚህ ፈንታ እንዲያውም በዶጋሊ የሞቱትን የኢጣሊያኖች ደም እንደሚበቀሉ በቃል አረጋግጠው ወዲያውም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሰራሉ ለአንቶኔሊ ሰኔ 8 ቀን 1880 ዓ.ም. የጻፉለትን ደብዳቤ እንዳስረከቡት ይገልጻል ። የደብዳቤው ቃል ቀጥሎ ያለው ነው።

"ከኢጣልያ መንግሥት ጋር ያለኝን ዝምድና የምታውቀው ነው።
ኮንቴ ሳሊምቤኒ በሲኞር ቢያንኪ ጊዜ ተጀምሮ የነበረውን ወዳጅነት
ወደ ፍጻሜ ለማድረስ በመሞከሩ እስራትና ውርስ ደርሶበታል ። *
አሁን ግን ፣ የኔን ሐሳብ ሁሉ ከንጉሥ ምኒልክ ትስማማለህ ይህን ማህ
ተሜን የላኩልህ በንጉሥ ምኒልክ በኩል የላኩልህን መልእክት እንድ
ምታምንና ጥርጣሬ እንዳይገባህ ነው ።"

እንግዲህ የራሳቸውንና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በሕብረት
መከዳት ለወኪሉ ለአንቶኔሊ እንደ ገለጹለትና እርሱም በቶሎ ወደ
አገሩ ሔዶ እላይ የተጠቀሰውን የጦር መሣሪያ በቶሎ ይዞ እንዲመጣ
አደራ ብለውታል ። ወደ ኢጣልያ አገርም ሲሔድ ስለዚሁ ጉዳይ ለኢ.
ጣልያ ንጉሥ ለኡምቤርቶ ቀዳማዊ ሰኔ 30 ቀን 1880 ዓ. ም. የተጻፈ
ደብዳቤ ሰጥተውታል ።

በደብዳቤው ውስጥ የሠፈረው ታሪካዊነት ያለው ስለሆነ ፣ ከአድ
ራሻና ከሰላምታው በቀር በሙሉ እንደሚከተለው አስፍረነዋል ።

"በ12 ጥር በተጻፈ ደብዳቤዎ የርስዎን ቃል ለማስታወቅ ኮንት
አንቶኔሊ ከኔ ዘንድ እንዲኖር ስለ አስታወቁኝ እጅግ ደስ አለኝ ።
ንጉሥ ሲልኩብኝ ኮንት አንቶኔሊ የታመነውን ሉሌዑን ለርስዎና ለኔ
ነፍስ የሚበጀውን ብናስይዘው የታመነ ነውና አይጠርጥሩት ብለው
ላኩብኝ ።[1]

"አሁን ግን ይህ የታመነ ሰው እኔ ቃል ለቃል ልነግርዎ የሚ
ገባኝን ነገር ሁሉ እንዲነግርዎ ወደርስዎ ልኬዋለሁ ። ነገሩም ይህ ነው።
ያልታሰበ ነገር ተነስቶ መንግሥቴን የሚያውከብኝ ሆነ ። በሰዎች ልቡና
ውስጥ ያለውን የሚመረምር እግዚአብሔር ብቻ ነው ። በርስዎና በኛን
ሆይ መህል የክርስቲያን ነገሥታት ሐሳብ ከቀሩት ይበልጥ ደስ ይለው
ዘንድ በሚገባው ሰው (ዮሐንስ) ፊት ክፉ ነገር ሆኖ ታዬ ። አሁን
ዛሬ ባየው ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ከኢጣልያ መንግሥት ጋር ተስማ
ምቶ በምጥዋ በኩል ጦር አስወጥቶ (አስመጥቶ) ሊያስወጋኝ የመከረ
ንጉሥ ምኒልክ ነውና ብለው አገሬን መጥተው ለመውጋት ያስፈራ
ሩኝ ጀመር ። እኔም ከእንግዲህ ወዲህ ባገሬ እመክታለሁ ብዬ ሆዬ

---

* ተክለ ሃይማኖት ይኸን የጠቀሱት በዶጋሊ ጦርነት ዋዜማ ሳሊምቤኒ ከነኮሎኔል
ፒያኖ ጋር ወደ እሥመራ ዘልቆ ሳለ መሐንዲስ ነኝ ብሎ ሲያታልል በራስ አሉላ
ትዕዛዝ ታስሮ የነበረውን ነው ።ከዚያ በፊት ይኸው ሳሊምቤኒ የአባይን ድልድይ
እሠራለሁ ብሎ ተስፋ ሰጥቶ ነበር ።

1 L'Italia in Africa... (1888—89) No. 95, p. 101.

ቆርጫል ። ነገር ግን ንጉሥ ይገዙኝ (ያግዙኝ) ባለፈው ዓመት በጥቅምት
ከኮንት አንቶኔሊ ጋራ ከኢጣልያ መንግሥት ፍቅሬን አላፈርስም ብዬ
ተዋውዬ ደብዳቤ አትሜ ሰጥቼው ነበር ። ኮንት አንቶኔሊም ደግሞ የኢ
ጣሊያ መንግሥት 5000 ሬሚንግቶን ይሰድልዎታል ብሎኝ ነበር ።
ንጉሥም በደብዳቤዎ ኮንት አንቶኔሊ ያደረገውን መቀበልዎን ላኩ
ብኝ እንዲህ ከሆነ አገሬን መከቼ ያዳንሁ እንደሆነ የፈሰሰውን በዶጋሊ
የዜጎችዎን ደም ለመመለስ ያገለግልዎታል ሐረርጌ ላይ የዜጐችዎ ደም
በፈሰሰበት አገር እንደረዳኝ ዛሬም ይረዳኛል ብዬ ተስፋ አለኝ ።
ዛሬ ብቻ የንጉሥ ረዳትነት ይፍጠንልኝ አሁን ፈጥኖ ነፍጥ ይምጣ
ልኝ ፣ ነፍጡም ቢያንስ ቢያንስ ከዐሥር ሺህ ሰናድር ያነሰ አይሁን
ብኝ ። ይህም ነፍጥ አገሬን ስለማዳን ለመመከት ነው እንጂ ኢጣል
ኖችን ለመውጋት ይሆናል ብለው እንዳይጠረጥሩኝ ምዬልዎታለሁ ።
በደብዳቤ ብናደርገው ይበዛል ብዬ ኮንት አንቶኔሊ ቃል በቃል እንዲነ
ግርዎ ብዙ ነገር አጫውቼዋለሁ ። ይህን ሁሉ መናገሬ እንደ ወንድም
ነው ። ለኮንት አንቶኔሊ ስነግረው በቅዱስ ወንጌል በቅዱስ መስቀል
አምዬ ነውና እርሱ የሚነግርዎን የኔን ነገር ሁሉ ይመኑልኝ ። ቃሉ
ንም ሰምተው ለመስከረም ሸዋ እንዲገባልኝ ያድርጉልኝ ። ይህ
ንንም ነፍጥ ይምጣልኝ ስላልሁ ለኮንት አንቶኔሊ ስለዛሬ ጭንቅ
የኢጣልያ መንግሥት ገዝቶ ያበድረኝና መንግሥት የሰጠውን (ያቀረ
በውን) ዋጋ ኋላ አሰብ ድረስ እከፍላለሁ ማለቴ ነው እንጂ የኢ
ጣልያ መንግሥት እንዲያው ይስጠኝ ማለቴ አይደለም ብዬ ነግ
ሬዋለሁ ። እግዚአብሔር በረዳትነቱ ዕድሜያችን ልክ ፍቅራችን
እንዲጠና ለልጅ ልጆችንም ርስት እንዲሆን ያድርገው ። በሰኔ 30 ቀን
1880 ዓ.ም በእንጦጦ ከተማ"[1]

በዚህ ዐይነት ፣ ንጉሥ ምኒልክ እስካሁን ከዐፄ ዮሐንስ ጋር የጋ
ብቻ ዝምድና የተበረዘበትን የድብብቆሽ ጠብ አሁን በግሃድ ግልጸው
ከኢጣልያ መንግሥት ጋር ረገብ አድርገው ይዘውት የነበረውን የወ
ዳጅነትና የፖለቲካ ግንኙነት አሁን እንደ ኢትዮጵያ ልማድ በወን
ጌልና በመስቀል መሐላ ባዲስ ኃይል ቀስቅሰው ለማጥበቅ ፈልገዋል።
እንደዚህ ረገብ አድርገው ይዘውት የቆዩትን ዝምድና አሁን የፈለጉ
ትና መሣሪያውንም በጥድፊያ እንዲደርሳቸው ለመለመን ያስገደዳቸው

---

* ኮንቲ ፖር የሚባለውን የኢጣልያ አገር መርማሪ የአሚር አብዱላሂ ሰዎች ገድለ
ውት ስለነበረ ፣ እርሳቸው አብዱላሂን አሸንፈው ሐረርን በያዙ ጊዜ እንደ መበቀል
ቆጥረውታል ። እንደ መበቀል የቈጠሩት ግን አሁን ነው ።

1 C. Rosseti, Documenti Amharici - Guidi Storia Diplomatica ... p. 305.

ከጐጃም ወረራና ብዝበዛ በኋላ ፣ ቀጥሎ ከብዶ ሊመጣ የተዘጋጀው የን
ጉሡ ነገሥቱ የጦርነት ዳመና በራሳቸውና በመደበኛ ግዛታቸው በሸዋ
ላይ ስለ አንዣበበ ነው ። ከዐሥር ዓመት በፊት ያለውዴታ በግዴታ እን
ዳደረጉት ሁሉ ፣ አሁን ሁለተኛ ወዳፄ ዮሐንስ ቀርበው እጅ ነሥተው
ላለመገበር በአሳባቸው ሲወስኑ ፣ አስፈሪውንና ድል አድራጊውን
የንጉሠ ነገሥቱን ጦር ለመመለስ የሚችሉት በጦር መሣሪያ ብዛት
መሆኑን ስለተረዱትና ባሁኑም ጊዜ ከእንግሊዝም ከፈረንሳይም ይልቅ
ለጥቅሙ ሲል የጦር መሣሪያ ሊያቀብላቸው የሚችለው የኢጣልያ
መንግሥት ብቻ መሆኑ ስለ ገባቸው ነው ።

መቼም ንጉሥ ምኒልክ ከምጥዋ መያዝ በፊት ካለው ጊዜ ጀምሮ
ከፈረንሳይና ከእንግሊዝ የበለጠ ከኢጣልያ መሪዎች ጋር የሚያደርጉት
የደብዳቤና የገጸ በረከት ልውውጥ በርከት ያለ መሆኑ አይጠረጠርም ።
ነገር ግን ፣ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ እንደታሙት በኢጣልያ ወደ ምጥዋ አገ
ባብ ላይ ግን በፍጹም እንደሌሉበት የታወቀ ነው ። ይኸንኑም የኢ
ጣልያኖቹ ጸሐፊዎች ሳይቀሩ በየመጽሐፋቸው አረጋግጠዋል ።[1]
የኢጣልያን ወታደር ምጥዋ መግባት ወሬውን በደብዳቤ የተረዱት
ሐረርጌን ድል አድርገው ወደ እንጦጦ ሲመለሱ ከንጉሠ ነገሥቱ
ደብዳቤ መሆኑን በዚህም ምክንያት "ምንድነው ነገሩ" ብለው አንቶ
ኔሊን ቢጠይቁት ፣ እሱም የሚያውቀው ነገር አለመኖሩን ገልጾ
ወደ መንግሥቱ መሪዎች ለጥያቄ መጻፉን ከዚህ በፊት አመልክተናል።

አሁን ባላደረጉት ነገር ፣ "ጣልያንን ያስመጡ ንጉሥ ምኒልክ
ናቸው" የሚለው ወሬ ባፄ ዮሐንስ ቤተ መንግሥት ገኖ መወራቱን
ከየወዳጆቻቸው እንደ ሰሙት በዚያው አቅራቢያ በመቀሌ ይልቁንም
ወደ ደብረ ታቦር ጠርተው ለጤናም ይሁን ለወቀሳ ሳያነጋግሩአ
ቸው እንዲሁ በደፈናው ፣ "በመጣህበት ተመለስ" ማለታቸው ግልጽ
ጠብ መሆኑ ስለ ተሰማቸው ፣ በልባቸው ቂማቸውን ይዘው በጎጃም ዐል
ፈው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አስከድተው ወደ ሸዋም ሲገቡ ይኸ
ንኑ ለመኳንንቶቻቸው ለነራስ ዳርጌም ፣ ለነእቴጌ ጣይቱም አዋይተው
"ወደፊት ላፄ ዮሐንስ አልገብርም" ብለው ለወሰኑት ውሳኔ እንዲ
ተባበሩ አድርገዋል ።

ኮንት አንቶኔሊ እንደሚለው ፣ ቀደም ባለው ጊዜ ውስጥ እቴጌ
ጣይቱና አንዳንድ መኳንንቶች ከኢጣልያ ጋር ስላገር ነጻነት የተሰለ
ፉትን ዐፄ ዮሐንስን መርዳት አለብን የሚሉት ሁሉ ፣ አሁን ምኒልክ

1 A. Del Boca, Gli Italiani in Africa Orientale, p. 305.

ከቤጌምድርና ከጐጃም ከተመለሱ ወዲህ ዮሐንስን በመጥላት ሁሉም
በምኒልክ ዙሪያ ተባብረዋል ። በእርግጥም ቀድሞውንም ባይቀርም
ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ምኒልክና ኡምቤርቶ ደብዳቤና ገጸ በረከት እየተ
ለዋወጡ የበለጠ ሲወዳጁ ፣ ጣይቱና የኢጣልያ ንጉሥ የኡምቤርቶ
ባለቤት ማርጌትም የወዳጅነት ደብዳቤ በመለዋወጥ ላይ ነበሩ ።
እንኳን እነሱ መኳንንቱ እነራስ ጐበና ፣ እነራስ መኰንን ፣ እነ አዛዥ
ወልደ ጻድቅ በአንቶኔሊ አማካይነት ከነክሪስፒ ጋር የወዳጅነት ደብ
ዳቤ መጻጻፍ ዠምረው ነበር ። ሰነዚህም ሁሉ ወደፊት እንደም
ናነበው በልዩ ልዩ መልክ ገጸ በረከቱ ሲላክ ከዚህም ወደነኛ ይሔ
ዳል ።

የዮሐንስና የምኒልክ መተባበር ፣ ለኢጣሊያ የቅኝ አገር አገ
ባብ እንቅፋት በሆነው መጠን የሁለቱ መጣላት ከዚያም ዐልፎ
ሁለቱ እርስ በርሳቸው ተዋግተው መዳከማቸው ሰፊ የመግቢያ በር
እንደሚያስገኝ በማሰብ ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩንና የውጭ ጉዳይንም ሚኒ
ቴር በተጠባባቂነት የሚመራው ክሪስፒ ከጦር ሚኒስትሩ ከቤርቶሌ
ቪያሌ ጋር በመተባበር በምኒልክ ቤተ መንግሥት ስለነበረው ሁኔታ
በአዲስ አበባ አንቶኔሊና ትራቬርሲ ፣ በሐረር በደጃዝማች መኰንን
ዘንድ የተቀመጠው ቺዛሬ ኔራሲኒ ፣ በምጥዋ ግንባር ያለው የጦሩ
ጠቅላይ አዛዥ ዤኔራል ባልዲሴራ ፣ በሐማሴን ፣ በሠራዬ ፣ በአከለ
ጉዛይ ፣ በቦጐስ ፣ በሐባብ ፣ በመንሳና በቤኒአሚር ስለሚሆነው ፣ ከዚ
ያም ዐልፎ በቤጌምድር ፣ በጐጃምና በወሎ በንጉሠ ነገሥቱ አካባቢ
ስለአለው ሁኔታ ከየሰላዮቻቸው ወሬ እያጠናቀሩ በትጋት ወደ ሮማ
በራፖር ወይም በቴሌግራም እንዲያስተላልፉ ታዘው ነበር ።

ለነዚህ ሁሉ በተለይ ለምጥዋው አስተዳዳሪ የተሰጠው መመሪያ
በተቻለ መጠን እስላሙንና ክርስቲያኑን ማጋጨት ፣ ከንጉሠ ነገሥቱም
ከነራስ አሉላም እየተጣሉ ወደነርሱ የሚጠጉትን ሁሉ ሹመትና የጦር
መሣሪያ ከጥሬ ገንዘብ ጋር እየሰጡ ማበረታታትና ያፄ ዮሐንስን መን
ግሥት ማዳከም ፣ ከእስላሙም ከክርስቲያኑም መካከል ወታደር እየ
መለመሉ ቀለብ እየሰጡ ልብስ እያለበሱ ለውጊያ ማደራጀት ነበር።

ስለዚህም ፣ ባለፈው ካፄ ዮሐንስ ከድተው ወደነርሱ የመጡት
ደጃች ደብብ አርአያ በሰሐጢው ዘመቻ ጊዜ ባባታቸው ምክር ከጠ
ላት ጋር ሆኜ አገሬን አልወጋም ብለው ላፄ ዮሐንስ መጥተው ከተ
ደረቡ ወዲህ ፣ አሁን ደግሞ ተመልሰው ለኢጣልያኖቹ ሲገቡ ባለ
ፈው ሥራቸው ተቀይመው አንቀበልህም አላሉዋቸውም ። 'እንኳን
ደህና መጣህ' በማለት እንደገና የጦር መሣሪያና ጥይት እየመጠኑ
በመስጠት የነጋሢነት ዓላማቸውን የሚደግፉ እየመሰሉ ፣ በነርሱም

እማካይነት ለመንግሥት አብቁኝ እያሉ በአደኑ ገኘ በኩል ከእን
ግሊዝ መንግሥት ጋር እንዲጻጻፉ አድርገዋቸዋል ። የእንግሊዝ መን
ግሥት ግን ለደብብ ምኞት ምንም ዐይነት ዋጋ ባለመስጠት ለጥያ
ቄያቸው መልስ እንኳን አላገኙም ። እዚያው ከኢጣልያ ባገኙት መሣ
ሪያ ግን ፣ ደብብ በየካቲት ወር መጀመሪያ (1881 ዓ.ም.) የራስ አሉላን
እማች ደጃች ኃይለ ሥላሴን በአዲባሮ ላይ ተዋግተው መግደላ
ቸውንና ወደፊትም ዐፄ ዮሐንስ ከነጦራቸው ቤጌምድርና ጎጃም ባሉ
በት ሰዓት በኢጣልያኖቹ እርዳታ ከሐማሴን ዐልፈው እከሱምንና
ዐድዋን ለመያዝ መዘጋጀታቸውን ጣልያኖቹም አሥመራን እንዲይዙ
መጋበዛቸውን ጄኔራል ባልዲሡራ ለጦር ሚኒስትሩ የካቲት 1881
ዓ.ም. ባስተላለፈው የቴሌግራም ቃል ገልጾታል ።[1]

እንደዚሁም ፣ የንጉሠ ነገሥቱ የክርስትና ልጅ የወሎው ባላባት
ራስ ሚካኤል በበኩላቸው ፣ "ምናልባት ፈረንጅ ጥበበኛ ነው ፣ ኃይለኛ
ነው ፣ ዐፄ ዮሐንስን አሸንፎ ኢትዮጵያን የወረረ እንደሆነ እንዳልጠቃ
በሚል ሥጋት ለአንቶኔሊ ፣ "እኔም ከኢጣልያ መንግሥት ጋር ተባባሪ
ነኝ" የሚል የቃል መልእክት በዳዊ ሰዎች እጅ ለባልዲሡራ በላኩበት
ጊዜ አባባቸውን በጽሑፍ አድርገው በመሐመድ አንፋሪ አማች በአ
ብዱልራህማን እጅ ይላኩብኝ ካላቸው ወዲህ በጽሕፈት ማድረጉን
አልደፈሩም ። ይኸውም ምናልባት የጽሑፉ ደብዳቤ መንገድ ላይ
ወድቆ ባፄ ዮሐንስ ሰዎች እጅ የተገኘ እንደሆነ አደጋ እንዳያመጣ
ባቸው ለመጠንቀቅ ይሆናል ።

ቢሆንም ፣ አንቶኔሊ በጥብቅ የሚከታተለው ከሌሎቹ ሁሉ የበ
ለጠ ምኒልክን ከዮሐንስ ጋር የማጣላቱንና የማዋጋቱን ጉዳይ ነበር።
ከምኒልክ በምስጢር ተነጋግሮ ለኡምቤርቶ የተጻፈውን የጦር መሣ
ሪያ በሚያስቸኩል የሚጠይቀውን የምኒልክን ደብዳቤ ተቀብሎ ከመ
ላኩም በፊት ፣ በላከበትም ጊዜና ከላከም በኋላ በትጋት የኢጣልያን
ባለሥልጣኖችን አጥብቆ በመወትወት የሚያሳስበው፡-

1ኛ/ ያሁኑ የምኒልክና የዮሐንስ የከረረ ጠብ ለኢጣልያ በሰሜን
በኩል ስለሚያስበው የመስፋፋት ዓላማ ምቹ ሁኔታን ስለፈ
ጠረ ፣

2ኛ/ በሁለቱ ነጋሢያን መካከል ተሞክሮ የነበረው የወይዘሮ ዘው
ዲቱና የራስ አርአያ የጋብቻ ዝምድና አሁን በአርአያ መሞት
ስለ ተቋረጠ ፣

1 L' Italia in Africa ... Documenti (1888-1889) pp. 176-177, 196-197.

3ኛ/ ባሁኑ ጊዜ ዐፄ ዮሐንስ ከጎጃም በኋላ ወደ ሸዋ ለመዝመት ስለአሰቡ ፣ ምኒልክም ለመመከት ከልብ ስለቆረጡ ፣ የጠየቁት የጦር መሣሪያ በአሰብ በኩል ሳይዘገይ ይላክላቸው የሚል ነበር ። ለጠቅላይ ሚኒስትሩ መሣሪያው ለምኒልክ እንዲደርስ በላከው ደብዳቤ ላይ አሳቡን ሲደመድም፡-

"... ምኒልክ ለመዋጋት የሰጡትን ቃል በሙሉ እንደሚፈጽሙ ከልቤ ባልረዳው ኖሮ እንደዚህ አድርጌ አጥብቄ በመጻፍ መሣሪያው እንዲላክ አልጎተጉትም ነበር ። ኢጣልያ ከሁለቱ ነገሥታት ውጊያ የምታገኘው ጥቅም በቀላሉ የሚገመት አይደለም ። ምኒልክ የኛ የታመነ የቃል ኪዳን ጓደኛ ሆኗል ። እሱም በቀላሉ ዮሐንስን ሊያዳክምልን ችሎታ አለው ። የሸዋይቱ ንግሥት ጣይቱ ራሷ ቀደም ብላ ለዮሐንስ ታደላ የነበረችው ፣ አሁን ዋና ጠላት መሆኗን ራሷ ገልጣልኛለች ። ዛሬ የሸዋ ሰው ሁሉ ተስፋው በኢጣልያ መሆኑን አረጋግጣለሁ ።"[1]

ቀጥሎ በሐምሌ ወር ወደ ሮማ ደርሶ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ ባቀረበው ራፖር ውስጥ የሸዋን ብቻ ሳይሆን የሐረርን ፣ የኦሮሞን አገር፣ የጎጃምንና የቤጌምድርን ሁሉ ሁኔታ በደንብ ማጥናቱን ፣ ኢትዮጵያን ለቆ ወደ ሮማ ሲመጣ የነበረው ሁኔታ የክረምቱ ጊዜ በጥቅምትና በኅዳር ሲያልቅ ዮሐንስ ወደ ሸዋ ሔደው ምኒልክን ለመውጋት መቁረጣቸውን ፣ ምኒልክም ከኛ ዐሥሩን ሺህ ጠበንጃ ፣ አራት መቶውን ሺህ ጥይት ካገኙ ለመመከት መቁረጣቸውን ካወሳ በኋላ ፣ ከዚህ ከሁለቱ ጦርነት ኢጣልያ የምታገኘውን ጥቅም እንደዚህ ሲል በግልጽ አብራርቶት ይገኛል ።

1ኛ. ምኒልክ ከዮሐንስ ሲዋጉ በዶጋሊና በሰሐጢ የሞቱትን የወገኖቻችንን ደም ይበቀሉልናል ፣ በዚህ ጊዜ የመሣሪያ ኃይላችን እንደሚፈቅድልን ከሁለቱ ውጊያ ወዲህ ለቅኝ ግዛታችን ልማትና ጸጥታ የሚሰጠውን መሬት ለማግኘት እንችላለን ።

2ኛ. ዮሐንስ በሙሉ ጦራቸውን ይዘው ወደ ሸዋ ሲዘምቱ የንጉሠ ነገሥቱ ግዛት የሆነው ሁሉ ያለወታደር ባዶውን (ያለተከላካይ) ስለሚሆን ፣ በዚያን ጊዜ የኛ ወታደር ወደ ጤናማውና ወደ ነፋሻው አገር (ሐማሴን ፣ አከለ ጉዛይ ፣ ሠራዬ) በቀላሉ ለመዝለቅ ይመቸዋል ።

3ኛ. የተጠየቀውን መሣሪያ ለምኒልክ እምቢ ያልን እንደሆነ ግን፣ እንዲሸፍቱ እኛው ከገፋፋን በኋላ መልሰን እንደ ካድን ይቆጠራል።

1 L' Italia in Africa Documenti ... (1888-189) pp.69-72.

በዚህ ዐይነት አልጋ ወራሹ ራስ አርአያ ከሞቱ ወዲህ ከዮሐንስ ቀጥሎ ንጉሠ ነገሥት የሚሆኑት ምኒልክ መሆናቸው የማያጠራጥር ስለሆነ ፡ በዚያን ሰዓት ከእንደዚህ ያለው መሪ ጋር ተጣልቶ ተቀያይሞ መገኘቱ ለኢጣልያ ጠቃሚ አይደለም . . . እኛም የከለከልናቸውን የጦር መሣሪያ ፈረንሳይና እንግሊዝ ሊሰጧቸው ይችላሉ ።

ኮንት ፒዬትሮ አንቶኔሊ በዚህ ዐይነት መንግሥቱን አጥብቆ ቢማጠንም ፡ ምኒልክም "በምትሰጡን መሣሪያ እናንተን መልሼ አልወጋበትም" ብለው ቢምሉም ፡ ቢገዘቱም 10.000 ጠበንጃ ሰጥተን በኋላ ከዮሐንስ ታርቀው መልሰው እኛን ቢወጉንስ የሚል ሥጋት በሮማ ባለሥልጣኖች ዘንድ ስለአደረ ፡ "ምኒልክ በቅድሚያ መሬት ቆርጠው ለመስጠት ቃል ይግቡ ፡ አንድ የቤተ መንግሥት ተወላጅ እንደማያዝ ሆኖ ሮማ ይቀመጥ " የሚል አሳብ ቀርቦ ንግግር ከተደረገ በኋላ ፡ በመጨረሻ ይኸን ሁሉ ለማድረግ ጊዜው ስላጠረ በምክር አሁን አጋማሹ ይላክ ፤ የቀረው ወደፊት የሁለቱን ነገሥታት ውጊያ አዝማሚያው እየታየ ይላካል ተብሎ ተወሰነና 5.000 ጠበንጃና 200 000 ጥይት ከኢጣልያ እስከ አሰብ ወደብ በመርከብ ተላከ ። ከአሰብ በግመልና በሰው ሸክም አንኮበር ደረሰ ። ለዚህም ከንውን በኢጣልያ አግባቢነት ጭምር የአውሳው ሡልጣን መሐመድ አንፋሪና የአንኮበሩ አዛዥ ወልደ ጻድቅ በሕብረት ይሠሩ ነበር ።

አንቶኔሊ ፡ የዚህን ጉዳይ አከናውኖ ከሮማ ተመልሶ በየካቲት 1881 አዲስ አበባ ሲደርስ ፡ ከመቼውም የበለጠ ከጠበቀው በላይ ከዚህ በፊት ተደርጎለት የማያውቀው አቀባበል እንደ ገጠመው ከሐርቱማ* ዠምሮ እቤተ መንግሥቱ እስኪደርስ ድረስ 4.000 ወታደር ያስከተሉ በልዩ ልዩ ቀለም ያሸበረቀ ልብስ የለበሱ ሹማምንቶች እንደ አጀቡትና ወደ ቤተ መንግሥቱ ገብቶ በደስታ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር መገናኘቱን ፡ ከተገናኘና ሰው ሁሉ ከተገለለ በኋላ ፡ ዐፄ ዮሐንስ ወደ ሸዋ ለመዝመት ወደ ግንደ በረት ማዝገማቸውን ፡ ለጊዜው በእጃቸው የገባውም 4.700 ጠበንጃና 200.000 ጥይት በቂ አይደለም ብለው ምኒልክ እንደ ገለጹለት ያመለክታል ።[1]

- * ሐርቱማ ወይም አርጡማ የሚገኘው በአውሳና በይፋት መገናኛ ላይ ነው ። ወደ አርጎባ ይጠጋል ።

1 L' Italia in Africa . . . Documetni (1888-1889) pp. 207-208; A. Del Bọca, Gli Itaiani in Africa Orientale, pp. 306-309.

ምዕራፍ ዐርባ ስምንት

በሸዋ የተጠንቀቀ ዐዋጅ—ያፄ ዮሐንስና የንጉሥ ምኒልክ በደብዳቤ መወቃቀስ

ንጉሥ ምኒልክ ፡ ዦሮአቸውን ወደ ጐጃም አድርገው ከውጭም ባገኙት የጦር መሣሪያ ወታደራቸውን እያስታጠቁ የሚመጣውን በመጠባበቅ ላይ እንዳሉ ፡ በመጨረሻ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ላፄ ዮሐንስ መግባትና ከዚያም ቀጥሎ ንጉሠ ነገሥቱ ፡ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እንደያዙ ከጐጃም ወደ ሸዋ ለመዝመት መዘጋጀታቸውን ሰሙት ።

ስለዚህ ለመመከት ሁለተኛም ላፄ ዮሐንስ ላለመግባት ልባቸው ስለቆረጠ ፡ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን የከተት ዐዋጅ አደረጉ ።

"ስማ የሸዋ ሰው ስማ ! ያገሬ ሰው እስካሁን ስላገሬ ስለድሃዬ የለፋሁትን የደከምሁትን ታውቀዋለህ ። አንተም እስካሁን ባልሁህ እደኸየሁህ አሁን እኔ ሳልሞት አላስነካህም ልጄም ወንድሜም አገሬ ነውና ስላገሬ እሞታለሁ እገላለሁ ። አሁንም ከጋላ አገር የመጣውን ሰው ጓዝ ፡ እርጉዙን ፡ በሽተኛውንና ለመዝመት የማይችለውን ያዝልኝ ። ከኔም ጋር ለሚዘምተው ለጋሻውም ለጓዙም ያንድ ወር ቀለብ ስጥልኝ ። በጐጃም የሆነውን ነገር ሰምተኸዋልና በእጅህ የሰጠኸው አይጎዳህም በእህል መስፈር አትመረር ። እንግዲህማ ማረፊያህ ደርሷል ። ለጥቂት ቀን ነው እንጂ እስከ ሁሉም አነጣልሃለሁ ። ወታደርም የወር ቀለብህን ተቀብለህ በኅዳር መድኃኔ ዓለም ከተት እርጉዝና በሽተኛ የማይችለውን ጓዝህን ተው እንጅ ጠንካራ ጓዝህን አትተው ። ካንድ ሹም ወዳንድ ሹም ካንድ አለቃ ወዳንድ አለቃ የሔድህ ሰው አይሆንም ሒያጅም ተቀባዩም ጠላቴ ነው ። ባገሬ ያለህ ወንድ ልጅ የምትዘምተው . . . ለቤትህ ፡ ለሚስትህ ፡ ለልጅህ ነውና ለእርዳታ ጦር የበቃህ ወንድ ልጅ አትቅር ፤ የቤትህን የሚስትህን ፤ የልጅህን ጥፋት ከማየት ጠንክረህ ወጥተህ ከድንበርህ ላይ መሞት መጋደል ይሻልሃል ። ለጦር የበቃ ሰው ዛሬ ሳይወጣ የቀረ ሴት ነው እንጂ ፡ ወንድ አይባልም በሚስቱ ስም ይጠራ ። ገንዘቡንም ከሚስቱ አይካፈል ። ከርሱ ሚስቱ ትሻላለችና ገንዘቡንም

ለሚስቱ መርቄላታለሁ ። በኅዳር በ15 ቀን 1881 ዓ.ም ይኸም የከተት ዐዋጅ በገበያው ሁሉ በየአደባባዩም ተነገረ ።

ንጉሡ ይኸን የመሰለ የማስጠንቀቂያ ዐዋጅ ሲያደርጉ አንድ ጊዜም ያፄ ዮሐንስን ስም አልጠቀሱም ። ነገር ግን የከተቱ ዐዋጅ ባፄ ዮሐንስ ላይ መሆኑን የሚያረጋግጠው ፣ "በጐጃም የሆነውን ነገር ሰምተኸዋል" የሚለው ዐረፍተ ነገር ነው ። በዚህ ዐይነት ሠራዊታቸውን ይዘው በ1880 ዓ.ም. ከኅዳር ወደ አምባጫራ ዘምተው በሰኔ ወር በዚሁ ዓመት ወደ እንጦጦ ከተመለሱ በኋላ ፣ በ6ኛው ወር በኅዳር በ1881 ዓ. ም በዚህ ዐዋጅ ጦር ሠራዊታቸውን እንደገና ወደ አባይ ዳር ማዝመታቸው ነው ። ስለዚህ "አንተም እስካሁን ባልሁህ አደኸየሁህ" ያሉት በተቀራረበ ጊዜ ውስጥ ከሐረርጌ ዘመቻ (1879 ዓ.ም) ወደ አምባጫራ (በ1880 ዓ. ም) ከአምባጫራ ከተመለሱ በኋላ ፣ አሁን ደግሞ በ1881 ዓ. ም. ባሁኑ ዘመቻ ወታደሩን መቀስቀሳቸው ለወታደሩ ባላገሩን ስንቅ ስፈር የማለቱ ጉዳይ ስለ ጸጸታቸው ነው ። የሆነ ሆኖ ፣ ንጉሥ ምኒልክ ከወለጋ ጫፍ ጀምሮ እስከ ደራ ግዛት በደጃች መኰንን የሚታዘዘውን የሐረርጌን ጦር ፣ በሰላሌና በደራ ግንባር የራስ ዳርጌን ጦር ፣ በአባይ ወንዝ በምሥራቅ በኩል ዳር ዳሩን አሰለፉት ። ቀደም ባለው ጊዜ በወለጋ በኩልም ብዙ የጦር መሣሪያ (ነፍጥ) የያዘ ደርቡሽ ተነሥቶ ለዚሁ ራስ ጎበና ዘምተው ስለ ነበረ ፣ ግማሹን ደግሞ በዚያ ግንባር ማሰለፍ ግዴታ ሆኖባቸው ነበር። እንደ እውነቱ የራስ ጐበና በደርቡሽ የተነሣ ወደ ወለጋ ተባለ እንጂ ዋናው ጉዳይ ያፄ ዮሐንስ አመጣጥ በጉድሩ በኩል ነው ተብሎ ገነን ብሎ ስለ ተወራ በዚያ ግንባር ያለውን ለማጠንከር ፣ ሸፍቷል ወይም ሊሸፍት ነው የተባለውን የጅማውን አባ ጅፋርን ጭምር ለመጠባበቅ ነው ። ከዋናው የጦር ጠቅላይ አዛዡ ከራስ ጐበናም ጋር የንጉሡ የአክስት ልጅ ደጃች በሻህ አቦዬ ወደ ጉድሩ ተልከዋል ።[1] ምኒልክ በዚህ ዐይነት የመከላከያ ኃይላቸውን እያጠነከሩ በሌላው በኩል ሁለቱን አስታርቃለሁ ብለው ለሚደክሙት ለአቡነ ማቴዎስ በደላቸውንና የሚታረቁበትን መንገድ ከማስጠናት አልቦዘኑም ።

በኩላቸው ዐፄ ዮሐንስ ፣ ከጉዛምን ወደ አባይ ዳር ደርሰው በአባይ ወንዝ በወዲህኛው ማዶ ዳር ዳሩን የሠፈረውን የሸዋ ጦር ብዛቱን በመነጽር አይተው ንጉሥ ምኒልክ በሠራዊታቸው መካከል ያሉ መስሏቸው "ምነው የንጉሡ ቀይ ግምጃ ድንኳን አይታይ"

1 L'Italia in Africa....P. 187.

ብለው ቢጠይቁ ፣ "ይህ የሚታየው የሐረሩ ጌታ የደጃዝማች መኰንን ጦር ብቻ ነው ፣ ንጉሡ እንዲያውም ከአዲስ አበባ አልተነሡም" ብለው ውስጥ ዐዋቂዎች ነገሩአቸው ይባላል ።

ከዚህ በኋላ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ምኒልክ ለውጊያ መቁረጣቸውን ብቻ ሳይሆን ፣ በጐጃም እንዳደረጉት ወደ ሸዋ ለመዝመት በቀላሉ የማይመች መሆኑን በሕሊናቸው ስለ ተረዱት ፣ ወደ ዳሞት መለስ ብለው በሠፈሩበት ሰዓት በቀጥታ ለባለጉዳዩ ለምኒልክ መጻፉንም ስለ ጠሉት ፣ በንጉሡ እኅት በራስ ዳርጌ ሣህለ ሥላሴ አማካይነት ትንሽ ማስፈራራት የተጨመረበት የወቀሳና የስሞታ ደብዳቤ ይጻጻፉ ጀመር ።

በኅዳር 18 ቀን 1881 ዓ.ም ከንጉሠ ነገሥቱ ካፄ ዮሐንስ ለራስ ዳርጌ የመጣው የደብዳቤ ቃል እንደዚህ የሚል ነው ።

"....11 ዓመት ሙሉ በፍቅር ተጠምደን በምግባርና በሃይማኖት አንድ ሆነን ሳለ....አሁን ዲያብሎስ ፀላኤ ሠናያት ነውና የአሕዛብ መሣለቂያ ሊያደርገን ከሁለታችን ወንድማማች መካከል እንዲህ ያለ ነቅ አገባብን .... ዝምድናችን እንዲጸና... ምንም እግዚአብሔር ቢያሳፍረን ልጅ ከልጅ አጋባሁ... አሁንስ በትውልድ አባት ነዎ በዕድሜ ሽማግሌ ነዎ ሰይጣን በሆኑ ሰዎች አድሮ ነገር ሲያበላሽ እያዩ ምነው ዝም ይላሉ... አሁጉረ ኢትዮጵያን ሁሉ ከፍዬ ሰጥቼ ትግራይንና ቤጌምድርን ይዤ ብቀመጥ በቤጌምድር ሹም ሽር ተደረገበት በትግራይም የንጉሥ ደብዳቤ አልመጣ እንደሆነ ነው እንጂ የመኳንንቱ ደብዳቤ በሀገሩም በሰፈሩም ያልመጣበት በመልክት ያልተባባለ ፣ ወርቅ ያልተቀበለ ሰው አይገኝም .... አሁንም አምባጫራ ወርዳችሁ ሳለ ፣ በደምቢያም በቤጌምድርም ያለ ሁሉ ዠግናውም ደብተራውም ፈላሻውም ሴቱም የቀረ የለም ። እየተባበለ ከናንተ ጋር ባንድ ሄደ ። ሳይጠፉኝ ይኸን ሁሉ እየሰማሁ ዝም ብል በመጨረሻም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አባብላችሁ አስከዳችሁት... ይኸን ሁሉ እያደረገ እናንተንና እኔን ሰይጣን ሆኖ የሚያፋጀን ቤገምድሬ መሸሻ ወርቄ የሚባል መካር አበጅታችሁ የተንኮሉ ሁሉ ምንጭ እርሱ ነው እንጂ ከንጉሥም ከናንተም ይኸን ያህል ተንኮል ፣ እንደሌለ አውቃለሁ ። አሁንም እኔ ግድ የለም አስተውላችሁ ብትመክሩበት ይሻላል ። ደብዳቤውንም እርስዎ አይተው ወደ ልጅዎ ወደ ንጉሥ ይስደዱት ።"

ራስ ዳርጌ ይህ ደብዳቤ ሲደርሳቸው ፣ በጉዳዩ ደንግጠው በቶሎ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ላኩት ። ምኒልክም ደብዳቤውን ካዩ በኋላ ከዚህ የሚከተለውን መልስ በታኅሣሥ 15 ቀን 1881 ዓ.ም ጻፉ ።

“. . . ሰይጣናት በሰው አድረው በእኔና በጃንሆይ መካከል ነቅዕ ስለ አገቡብን ደብዳቤውን አይቼ እጅግ አዘንሁ ። እኔም ከመስጋቴ በቀር ከያዝሁት መንግሥት ሌላ መንግሥት ፈልጌ እንደሆነ ጃንሆይንም ጠልቼ የጃንሆይ መንግሥት እንዲናወጥ አድርጌ እንደሆነ እግዚአብሔር ምስክሬ ነው ። ደግሞም እስካሁን በጃንሆይ ትእግስት በጃንሆይ ልብ ጥሩነት ነው እንጂ ሠራዊቱማ የሚያወራብኝ ብዙ ነው ። ፊት ደርቡሽን አመጡ ተብዬ ነበር ። ኋላም ኢጣልያ ቢመጣ ይኸንኑ አለኝ ። እኔ ግን ይህን ሁሉ ቢያወራ ግድ የለም ከጦርነቱና ከሞቱ የተለየሁ እንደሆነ ያን ጊዜ ሁሉም ይታወቃል ብዬ ሠራዊቴን እስከትቼ ብመጣ ጃንሆይ ወደ ደርቡሽ አዘዙኝ ።

“እኔም ደስ ብሎኝ እግዚአብሔር ኃይል ቢሰጠኝ የክርስቲያን ደም እመልሳለሁ ብሞትም ሰማዕትነት እቀበላለሁ ብዬ ሄድሁ በእግዚአብሔር ቸርነት በጃንሆይ ሃብት ጠላታችን ሸሽቶ ቢሄድ ታርቀው ሄዱ እያለ ያወራል አሉ ። ዳግመኛ ጃንሆይ ባዘዙልኝ ቃል ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልካም አድርጎ ቢቀበለኝ ደስ ብሎኝ ክርስቲያን ለክርስቲያን ወንድም ለወንድሙ መርጠብ ይገባል መስሎኝ 2 መድፍ 250 ጠመንጃ ረጥቤው መጣሁ ። ይህ ነውር ሆኖብኝ ንጉሥ ተክለ ይማኖትን አባብላችሁ አስከዳችሁት ይላል . . . አሁንም የፈራሁብትን ነገር ከምህረትዎ ጋር ላባታችን ላቡነ ማቴዎስ ነግሬያለሁ ። ለራስ ዳርጌም ጽፌአለሁ ።”

በበኩላቸው የሁለቱም ሽማግሌ ራስ ዳርጌ የንጉሠ ነገሥቱንና የንጉሡን ደብዳቤ ለሁለቱም ከላኩ በኋላ ፣ በሁለቱም ዘንድ ዕርቅና ሰላም እንዲወርድ ሲሉ ላፄ ዮሐንስ በታኅሣሥ 15 ቀን 1881 ዓ ም በላኩላቸው ደብዳቤ ውስጥ እንደዚህ ብለዋል ።

“. . .ወደኔ የተላከው የጃንሆይ ደብዳቤ ደረሰልኝ እኔን ሽማግሌ አድርገው ስለላኩብኝ እግዚአብሔር በምሕረት ልቡናው ያስብዎ ደብዳቤውንም ዓይቼ ወደ ንጉ ሥ ምኒልክ ሰደድሁት. . .ከንጉሥ ምኒልክም የመጣልኝን ማህተም (ደብዳቤ) ነገሩ የተንኮል የክፋት እንዳልሆነ ባየው ከንጉሥ ሳላስፈቅድ ጃንሆይ እንዲያዩት ብዬ ይኸው ሰድጀዋለሁ ። አሁንም ጃንሆይ ምሕረት ልማድዎ ነውና ከልብዎ ይማሩት ። መግባቱን ግን ሥጋት ከሆነበት ጃንሆይ የሰይጣናትን ክንፍ ይስበሩት ። ኋላም ነገሩ እየተመረመረ እንደዚህ ቀደሙ ፍቅርዎ ስቦት ቶሎ እንዲገባ አውቃለሁ ። እግዚአብሔር ምክሩን ጥበቡን ይግለጥልዎ ።”

ዐፄ ዮሐንስ ይኸና ከንጉሥ ምኒልክ የተጻፈው ደብዳቤ ከደረሳቸው ወዲህ ፣ አንድ ጊዜ ልባቸው ስለ ተቀየመ ፣ ለምኒልክ መጻፋንትተው ከምኒልክ ለተላከው ደብዳቤ መልስ ለራስ ዳርጌ ብቻ እንደዚህ ሲሉ መልሰዋል ።

“. . .ኢጣልያ የመምጣቱ ወሬ የመጣልኝ በሐረርጌ በደጃዝማች መኰንን በኩል ነው ።* ኢጣልያን ንጉሥ ምኒልክ አመጡት እያለ በደጅ ይጫወት እንደሆነ ነው እንጂ በፊቴ ደፍሮ እንዲህ ያለ ነገር የሚናገር የለም ። ከዚያ በኋላም መምጣቱ ከታወቀ ወዲያ ጃንሆይ የጦሩ ለት እንዳልለይ ያድርጉልኝ የሚል የንጉሥ ቃል በአቡነ ማቴዎስ እጅ መጣልኝ ። እሺ ብዬ ወደ ንጉሥ ላክሁኝ ። ከዚያ ወዲያ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ድል ሆኖ (በሣር ወሀ) ነበርና ዳግመኛ ሕዝበ ክርስቲያኑን ደርቡሽ መጥቶ ይፈጀዋል ብዬ ቢደሳዝነኝ በእግዚአብሔር ፈቃድ ለኢጣልያው እኛ እንበቃዋለን አምባጫራ ላይ ሆኖ እርሱን (ደርቡሽን) መጠበቅ ይሻላል ብዬ ወደ ንጉሥ ላክሁኝ ይህም ሆነ አልቀረም በምጥዋም በመተማም ያለውን ጠላታችንን እግዚአብሔር አሳፈረው ።

“ንጉሥ ምኒልክ ከደርቡሽ ጋር ተላልከዋል ብለው የደምቢያና የቤገምድር ሰዎች ይጫወቱ እንደሆነ ነው እንጂ ፣ ከኔ መኳንንቶች አፍ እንዲህ ያለ ነገር አልወጣም ። እኔም መቅደላ እከርማለሁ ብዬ ሳለሁ ደርቡሽ ወጣ (መጣ) ቢሉኝ ክርስቲያኑን ይፈጀዋል ብዬ ወደ ቤገምድር ወርጀ አሞራ ገደል ሠፍሬ ሳለሁ ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አሲረው ከድተዋል ተማምለዋል ወደ ኢጣልያም እኛና እናንተ አንድ ነን ብለው ጽፈው አትመው ሰደዋል ። ጃንሆይንም ነገሥታቱ ከድተዋቸዋል ። በወዲያም (በመተማ) ደርቡሽ መጥቶባቸዋል እንግዲህ ምን ኃይል አላቸው እያሉ ኢጣልያኖች ይሳለቁብዋል ። (ይሳለቁብዎታል) የሚሉ ወሬ ሰማሁኝ በዚህ ምክንያት ጕጃም ተሻገርሁ ። በእኔም በደህው ኃጢአት እንደሆነ አይታወቅም አገሩን ሳጠፋው ከረምሁ ። ኋላም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ታርቆ ገባ ። ከገባ ወዲያ ይኸንኑ ቃል እውነት ጽፋችሁ ልካችኋል (ወደ ኢጣልያ) ወይ ብዬ ብጠይቀው አወን ልከናል አለኝ መከዳቱንስ እውነት ተማምላችሁ ከድታችሁኛል ወይ ብለው ከጃንሆይ ጋር ውጊያ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሐላውን እሺ ብዬ ምያለሁ ብሎ ነገረኝ ። ክዚያ ወዲያ ግን ወደርስዎ ደብዳቤ የጻፍሁ ከዚህ የተነሣ ነው ።

የመተማመኑ ነገር ግን ፣ እኔ አልከዳሁ መሐላ አላፈረስሁ እፍርሼ እንደሆንሁ ክርስቲያን አልባልም ። ዳግመኛ የምንተማመነው የፊቱን ማን አፍርሶት ነው ። በእኔም በንጉሥም ፈርሶ እንሆን ከእዚህ ከኔ ጋራ ብዙ መኳንንት በወዲያም (በሸዋ) ብዙ

* መኰንንንና ምኒልክን ለማጣላት ይሆን? ወይስ በርግጥ መኰንን ጣልያን ወደ ሰሐጢ መጣ ብለው ጽፈው ይሆን ?

መኳንንት እሉና በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል እገሌ መሐላውን አፍርሷል ይበሉን ። ከዚያ ወዲያ ወደ ቁም ነገራችን እንሄዳለን ። ታኅሣሥ 16 ቀን 1881 ዓ.ም.”

እንደ ተለመደው ራስ ዳርጌ ይኸ ደብዳቤ ሁለተኛ ሲደርሳቸው ወደ ንጉሥ ምኒልክ ከላኩት በኋላ ከምኒልክ እንደዚህ የሚል መልስ ለዮሐንስ የተሰጠውን ላኩ።

“ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እውነት ልትከዱኝ ተማምላችሁ ኖሯልን ወደ ኢጣልያንስ ልካችሁ ኑሯልን ብዬ ብጠይቀው ከጃንሆይ ጋራ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሐላውንስ ተማምያለሁ አለኝ የሚል አገኘሁ ። መከዳቱን ከድቻለሁ መዋጋት ግን አልዋጋም ማለት ይህ ስንፍና የማይመስል ነው እንጂ መቼ ትሕትና (ሐቅ) ነው ። ነገሩም ሐሰት መሆኑ በዚህ ይታወቃል ። መሐላ ተማምለን ነበር ወደ ኢጣልያም ተላልከን ነበር ያለውን ግን አሁን እኔ ብናገር እውነት አይመስልም ። ነገር ግን አልቦ ክዱን ዘኢያስተርኢ ወአልቦ ኅቡዕ ዘኢይትከሠት* እንዲል እግዚአብሔር ይግለጠው ። እኔ ግን የማልሁት መሐላ እንደዚህ ብዬ ነው ።

“ከአምባጫራ ተነሥቼ ፎገራ ስደርስ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት 3 መነኮሳት ላከብኝ ። የመጣችሁበት ነገሩ ምንድነው ብዬ ብጠይቃቸው ባገሬ ላይ ሊመጡብኝ ነውና ንጉሥን አስታምኑልኝ (እኔን ላይጎዱ ይማሉልኝ) ብለዋል ብለው ቢነግሩኝ ቀድሞ ጃንሆይ አማምለው አገዛዝተው አስታርቀውናል አሁን ደግሞ ከጠረጠረኝ መጥቶ አይገናኘኝ እንጂ ቢሻው አምባው (ሙተራ) ይግባ አለዚያም ከፈቀደው ቦታ ይቀመጥ ። እኔ ጃንሆይ ባዘዙኝ መንገዴን እሄዳለሁ ብዬ ለጊዜው ተቆጣሁ በኋላ ግን ነገሩ ይህ አይደለም የምግጫውትም ብርቱ ምስጢር አለኝ ይኸን ለሰው እንዳያወጡብኝ አስታምኑልኝ (አስምሉልኝ) ያሉት ስለዚህ ነው ቢሉኝ ለዚህማ ምን ከፋኝ ብዬ ታመንሁ(ማልሁ)። ወዲያው ጐጃም ገባሁ ። ከርሱ ከተገናኘን በኋላ ምን ጠርጥረኸኝ ነው ማል ተገዘት ብለህ መነኮሳት የላክህብኝ ብዬ ጠየቅሁት ።ራስ አርአያ ሥላሴ (ያፄ ዮሐንስ ልጅ) ደጃች ሥዩምን (የራስ ገብረ ኪዳንን ልጅ) ይዞ እንደሰጠ እኔንም ጃንሆይ ይያዙት ብለዎ እንደሆነ ብዬ ነው የሠጋሁት አለኝ ።

‘በምን ምክንያት ምን አጠፋህና እንደዚህ ያለ ነገር ይደረጋል ይህስ እውነት አይመስለኝም’ አልሁት ። ‘እርስዎም

* ሳይታይ ተሸሽጎ ፤ ሳይገለጽ ተደብቆ የሚቀር የለም ። የማቴዎስ ወንጌል 10—26 ።

ኢጣልያን አመጡ ተብሎ ታምተዋል ። እኔንም የኢጣልያን መንግሥትና የጐጃም መንግሥት አንድ ነው ብለህ ጽፈሃል ብለው ጠልተውኛል ። ከገባንም ሁላችንም አይተውንም ይይዙናል’ አለኝ ። ‘ይህ በምን ይታወቃል’ ብለው‘አሁን መጥተው ጐጃም ይከርማሉ ። እኔም ከዚያ ከደንጊያዬ (የሙተራ ቋጥኝ) ገብቼ እሞታለሁ እንጂ አልገባም’ አለኝ ። ‘ሰይጣናት በፍቅር ይቀናሉ የኛን አንድነት ለመለየት ነው እንጂ ጃንሆይስ እንዲህ ያለ ነገር አያደርጉም ። አሁንም ወደ ጐጃም የመጡ እንደሆነ ነገሩ ተገልጦ እንዲምሩህ እንድትታረቅ ወደ ጃንሆይ ደብዳቤ እልክልሃለሁ’ ብዬው መጣሁ ። ወዲያው ደግሞ‘ንጉሥ ምኒልክ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መድፍና ብዙ ነፍጥ ሰጥተው ተማምለው መጡ ተብሎ ይህን ጃንሆይ ሰምተው ራስ አሉላ በሰሜን በኩል ተጓዙ ጃንሆይ መምጣታቸው ነውና ይጠንቀቁ’ ብሎ እዚያው ያለ ወዳጁ ላከብኝ ። ወዲያው ደግሞ ‘ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከዳኝ ወደ ጐጃም ተሻገርሁ’ የሚል የጃንሆይ ደብዳቤ መጣልኝ ። እኔም ፊት እንደ ላክሁት ‘ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለእኔ ነግሮኛል ጃንሆይ ተናደው አገርዎን እንዳያጠፉት’ ብዬ ወደ ጃንሆይ ላክሁ ።

“የዚህም ምላሽ ‘ይልቅስ በእኛ በሁለታችን ሰይጣን አይግባብን እግዚአብሔር እንደ ሞቱትና እንዳሉት አድርጐ አይለያየን ባገሩም ጥፋት እግዚአብሔር በፈረደው ይፍረድ’ የሚል ደብዳቤ መጣልኝ እንዲህ መታረቁ ላይቀር ሰይጣን አበርዳለሁ አስታርቃለሁ ብዬ ብልክ የኔ ቃል ሳይሰላልኝ ቀረ ። ከዚያ ወዲያ ግን የሆነ ያልሆነውን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጻፍሁለት ። ታኅሣሥ 20 ቀን 1881 ዓ.ም.”

መቼም በሦስቱም አጻጻፍ ውስጥ ግማሽ እውነት ፤ ግማሽ አሰት ያለ ሦስቱም ጠባቸውን እየደበቁ የሰላምን የዕርቅን ፤ ላገርና ለወገን የማሰብን መልክ እያሳዩ ጥፋትን ከራሳቸው እያራቁ በሌላው ለመላከክ የሚጣጣሩ ይመስላል ። በተለይ በምኒልክና በዮሐንስ የደብዳቤ ልውውጥ ውስጥ ውስጡን ተጣልተው ተቀያይመው ሳለ ፤ ላይ ላዩን በዲፕሎማሲ መንገድ ባነጋገር ይሸፍኑታል ። ውስጡን ለጦርነት እየተዘጋጁ ባንደበት ዕርቅና ሰላም ፈላጊዎች መስለው ይታያሉ ።

ዐፄ ዮሐንስ ፤ “ኢጣልያኖችን ያመጡ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው ከዶርቡሸም ተራርቀው ሳይዋጉ ተለያዩ” ተብሎ የቀረበላቸውን ወሬ አምነው ፤ ጠርተውም ሳይጠይቁ “በመጣችሁበት መንገድ ወዳገራችሁ ተመለሱ” ያሉትን ወደጐን አድርገው

አሁን ከደብዳቤ ልውውጡ ላይ ፣ ‘ጣልያንን ንጉሥ ምኒልክ
አመጡት’ እያለ በደጅ ይጫወት እንደሆነ ነው እንጂ በፊቴ
እንዲህ ያለውን ነገር ደፍሮ የሚናገር የለም ። “ከደርቡሽም ጋር
ተላልከዋል ብለው የደምቢያና የቤገምድር ሰዎች ይጫወቱ
እንደሆነ ነው እንጂ ፣ ከኔ መኳንንቶች አፍ እንዲህ ያለ
ነገር አልወጣም’ ብለው በንጉሥ ምኒልክ ላይ በዚሁ ረገድ
ምንም ቂም አለመያዛቸውን ሸፋፍነው የምኒልክ ጥፋት በቤጌ
ምድርና በሌላውም በኩል ሲያልፉ ያለፉበትን አገር መኳንን
ትና ሹማምንት በሹመትና በገንዘብ እያባበሉ ከርሳቸው ጋር
መውሰዳቸው ብቻ ሆኖ ይታያል ።

በበኩላቸው ምኒልክም የዐ̈ድማውን ወጣኝነት በንጉሥ
ተክለ ሃይማኖት ላይ ከማመካኘት ጋር ለአንቶኔሊም የንጉሥ
ተክለ ሃይማኖትን ደብዳቤ ማምጣታቸው የዶጋሊን ደም እበቀልላ
ችኋለሁና መሣሪያ በፍጥነት ላኩልኝ ማለታቸው እየታወቀ ለን
ጉሠ ነገሥቱ እምነታቸውን እንዳላጐደሉ በንጉሥ ተክለ ሃይማኖ
ትና በንጉሠ ነገሥቱ መካከልም የአስታራቂነት አቅዋም ለመው
ሰድ የሚሞክሩት ሁሉ ከሐቅ መንገድ የራቀ የዲፕሎማሲ አነ
ጋገር ሆኖ ይታየናል ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም የዐድማውን
ምስጢር ቀደም አድርገው በማውጣት “መሐላውን ተማምለ
ናል ጃንሆይን ግን አልወጋም ብያለሁ” ያሉት ፣ እውነት ብለው
እንደሆነ ከሸፈቱትና አገራቸው ከተበዘበዘ እንዳይመክቱም
መደበኛው የጦር ኃይላቸው በሣር ወሃ ጦርነት ከፈራረሰና አሁን
ባፄ ዮሐንስ መዳፍ ውስጥ ከገቡ በኋላ ፣ ራሳቸውን ከቅጣት ለማዳን
ያላሉትንም ብያለሁ ቢሉ ሊፈረድ አይቻልም ። ውላቸው በጽ
ሑፍ ስለ አልሠፈረ ፣ ያስካደውንና የካደውን ለይተን ልናው
ቀው አንችልም ።

ዐፄ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክም የሚጻጻፉት ፣ አሳባቸውንና
አባባላቸውን እየተለካከሉ መሆኑ በጽሑፉ ላይ ይታያል ። በራስ
ዳርጌ በኩል ዐፄ ዮሐንስ በታኅሣሥ 16 ቀን የላኩት መልዕክ
ክት ከፍ ያለ ወቀሳ ያዘለ መሆኑን ምኒልክ ሲመለከቱ ፣ በፊተ
ኛው ደብዳቤያቸው ጊዜ ሊገልጹ ያልፈለጉትን ነገር ግን ፣ በል
ባቸው አምቀው ያኖሩትን የተጠራቀመውን በደላቸውንና ቂማ
ቸውን አሁን እንደዚህ ሲሉ ዘርዝረውታል ።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን
ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ‘ዳግመኛ የምንተማመን የፊቱን
ማን አፍርሶት በኔም በንጉሥም ፈርሶ እነደሆነ ከዚህም ከኔ
ጋራ ብዙ መኳንንት ከወዲያም ከሸዋ ብዙ መኳንንት አሉ ።

በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል እገሌ አፍርሷል
ይበሉን’ የሚል ቃል አገኘሁ ። ነገር ግን ፣ መጀመሪያ የተማመነ
ጊዜ * ካልተገናኘን (ካልገባህልኝ) ወሎን እወስዳለሁ የተገና
ኘን እንደሆነ ግን ለሌላ ሰው አልሰጥም አሉኝ ። እኔም ከጃን
ሆይ የምገባ ነኝ ብዬ ለሰዎቼ ባማከራቸው ግባ ቢሉኝ ለእጂ
ብቻ ይታመኑልኝ ** እንጂ ከገባሁስ ዐፄ ቴዎድሮስ ሳይ
ሞቱ ዠምሮ ያቀናሁትን አገሬን ወሎን ይነሡኛል ብዬ አል
ጠረጥርም አላምልም ብዬ ገባሁ ።

ጃንሆይም በተናገሩት ቃል ከበሽሎ ወዲህ ሰጥቼሃለሁ
ብለው አዋጅ ነግረውልኝ ደስ ብሎኝ ተቀምጬ ሳለሁ ወዲ
ያው ደግሞ ራስ ሚካኤል ከፋኝ አለ ወረሂመኑን ልቀቅልኝ
አለኝ ለቀቅሁ ። ደግሞ የምኖርበት ሥፍራ ሳላጣ ጃንሆይን በማ
መኔ ደጃች መሸሻን *** ሳይንት ላይ ባስር ፈትተው ወሰዱብኝ
ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አገሬ ላይ (እምባቦ) መጥቶ ቢወጋኝ
እግዚአብሔር ረድቶኝ እርሱንም መኳንንቱንም ይዤ ብገባ
(ወደርስዎ ብመጣ) ነፍጡን (የጦር መሣሪያውን) መልስለት
አሉኝ እሺ ብዬ መለስሁ ። ደግሞ ወዲያው ወሎን ለኔ አደርገ
ዋለሁ ሐዋርያ እሆንበታለሁና ልቀቅልኝ ቢሉኝ ለራስ ሚካ
ኤል የሰጡብኝ እንደሆነ ይከፋኛል እንጂ ለጃንሆይማ ከሆነ
እሺ ብዬ ለቀቅሁ ። ኋላ ግን ፣ ለራስ አርአያ ቢሰጡት ጥጃ ጠባ
ከሆድ ገባ እንዲሉ **** ለልጄ ከሆነ ብዬ ደስ አለኝ ። ወዲያው
አይሰጥብኝ ላልሁት ለራስ ሚካኤል መልሰው ቢሰጡት እየኖረ
ፍቅር እየተጨመረ ይሄዳል እንጂ ይጐድላልን ብዬ በዚህ
ከፋኝ ።

“እምነትና ፍቅር ፈረሰብኝ አልሁ እንጂ መሐላና ግዝትስ
ፈረሰብኝ አላልሁም ። ባገሬም እኔ ባልገባ ተማምዬበት አልቆ
ነበር ። ኋላ ግን ፣ ቢቀርብኝ (ቢወሰድብኝ) በቀድሞው ውሌ
አለሁ ማለቴ ስለዚህ ነው ። እኔስ ለጃንሆይ ሽማግሌ ምን

በ1870 ዓ.ም. በመዠመሪያ የገቡላቸው ጊዜ የሰጡዋቸውን ተስፋ ነው የሚጠቅሱት ።

* ስገባላቸው እንዳያስሩኝ ብቻ

* መሸሻ ሰይፉ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ ስለሆነ ፣ ለምኒልክ ባላንጣ እንዲሆን ዮሐንስ መሞከራቸውን ባለፈው አመልክተናል ።

** ከርስዎ ወጥቶ ለልጅዎ ክስጡት ለኔም ለልጄ ባል ላግቹ ያው ነው ለማለት የቀረበ የቆየ ተረት ነው ።

እስፈልጉኝ ። ይኸን ደብዳቤ በብሩህ ልቡናዎ ተመልክተው ይህ ያስከፋዋል ። ይህ አያስከፋውም ብለው ጃንሆይ ይፍረዱት ። ደግሞ ይህንን ሁሉ መጻፌ የመድፈሬ (ለመድፈር) አይደለም ። ጃንሆይ ከፈቀዱልኝ ብዬ ነው ።ጥር 10 ቀን 1881 ዓ.ም. እንጦጦ ከተማ ።"

ከዚህ ከመጨረሻው የምኒልክ ደብዳቤ በኋላ ዮሐንስ የመለሱት ደብዳቤ የለም ። በደላቸውን ከዘረዘሩ በኋላ ፣ 'እኔ ሽማግሌ ቆጥሬ ከጃንሆይ ጋር አልከራከርም በብሩህ ልቦናዎ ተመልክተው ፣ ይህ ያስከፋዋል ይኸኛው አያስከፋውም ብለው ራስዎ ጃንሆይ ይፍረዱት' ብለው የደመደሙት በንጉሠ ነገሥቱ ሕሊና ውስጥ ሥፍራ ያገኘ ይመስላል ።

በዚህም ላይ ምኒልክ ከመኳንንቶቻቸው ጋር መክረው ዘክረው በአቡነ ማቴዎስ እጅ በራስ ዳርጌ አማካይነት የላኩት እኔን እንደ ቀድሞው ግባ አይበሉኝ እርሳቸውም በዚያው ባገራቸው በትግራይና በቤገምድር ይቀመጡ ፤ እኔም ባገሬ በሸዋ ልርጋ እንደ ደንቡ ያመት ግብሬን ልላክ ። ያለዚያ ግን እጅህን ካልሰጠህ አይሆንም ብለው ወሰኔን አልፈው ከመጡ ለመዋጋት ቆርጫለሁ የሚል ነው ።[1] ስለዚህም ነው ሽማግሌው ራስ ዳርጌ ላፄ ዮሐንስ በጻፉት ደብዳቤ ላይ" . . መግባቱን ግን ሥጋት ከሆነበት ጃንሆይ የሰይጣናትን ክንፍ ይሰበሩት ። ኋላም ነገሩ እየተመረመረ እንደዚህ ቀደሙ ፍቅርዎ ሰቦት ቶሎ እንዲገባ ዐውቃለሁ. . . ." እስከ ማለት የደረሱት ።

ስለዚህ ዐፄ ዮሐንስ ባንድ ወገን የምኒልክን ኃይል በመገመት ፣ ሁለተኛም ወዲያና ወዲህ እየተመላለሱ ለማስታረቅ የሚደክሙት ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ ሁለቱ የክርስቲያን ነገሥታት እንዳይዋጉ እየለመኑም ፣ እያወገዙም ስለተማጠኑ በእርግጥም የሁለቱ ውጊያ ለኢጣልያም ፣ ለደርቡሾቹም መግቢያ ምቹ ሁኔታ እንደሚፈጥር ባገርና በወገን ስሜት አመዛዝነው ወይም ምኒልክን የማሳመኑ ጉዳይ በኋላ ያደርሰኛል በማለት ፊታቸውን ወደ መተማ አዙረዋል ማለት ነው ።

1 L'Italia in Africa . . . (1888-1889), PP. 187-189.

ራስ ዳርጌ ሣህለ ሥላሴ

(ከሳሙኤል ቤከር መጽሐፍ)

ምዕራፍ ዐርባ ዘጠኝ

የወይዘሮ ዘውዲቱ ወደባታቸው መመለስ
በዐፄ ዮሐንስና በሐምዳን አቡ እንጋ መካከል የተደረገ
የደብዳቤ ልውውጥ

ወይዘሮ ዘውዲቱ ምኒልክ ፣ ባላቸው ራስ አርአያ ዮሐንስ ከሞቱ ወዲህ በዚያው በዐፄ ዮሐንስ ሠፈር ነበሩና የዐፄ ዮሐንስና ያባታቸውን ጠብ እየሰሙ ያዝኑ ስለነበረ ፣ "ባለቤቴ ራስ አርአያ ባይሞቱ ኖሮ ጃንሆይና አባቴ ሳይታረቁ አይቀሩም ነበር" የሚል ቃል ወረወሩ ። ይኸንኑ ዐፄ ዮሐንስ ስለሰሙ ከመኳንንቶቻቸው ጋር ተሰብስበው ታላቅ ለቅሶ ማድረጋቸውንና ከዚያም በኋላ በማዕረግና በክብር አድርገው የሚሸኙ መኳንንቶች ጨምረው በሰላሌ በኩል ላባታቸው ለንጉሥ ምኒልክ መላካቸውን ፣ የሸዋ መኳንንትም ዐፄ ዮሐንስ ወይዘሮ ዘውዲቱን ለንጉሥ ምኒልክ መያዣና ማስፈራሪያ አድርገው የሚያስቀሩዋቸው መስሏቸው ነበርና አሁን ወይዘሮይቱ ሲደርሱ ፣ ሁሉም ዐፄ ዮሐንስን ማመስገናቸውን ብላቴን ጌታ ኅሩይ መዝግበውት ይገኛል ።[1]

ዐፄ ዮሐንስ ፣ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ባለፈው ምዕራፍ የተመለከትነውን የደብዳቤ ልውውጥ ካደረጉ በኋላ ፣ አባይን ተሻግረው በሸዋ ምኒልክን የማሳመኑን ጉዳይ እንዳለ ትተው ፊታቸውን ወደ መተማ አዙረው ከደርቡሽ ጋር ለመዋጋት ወደ ደምቢያ ሔዱ ። ደምቢያ ደርሰው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ደርቡሾች ከተዋጉበት ሣር ወሃ ከሚባለው ሥፍራ ደርሰው ፣ በጦርነቱ ውስጥ የሞቱትን የሕዝበ ክርስቲያኑን አጥንት አይተው በጣም አዘኑ ይባላል ። እርሳቸውም ወደ ደምቢያ ሲጓዙ አንዲት ልብሷ በዮሐንስ ወታደር የተዘረፈባት የጐጃም ሴት ፣

> "ዘንድሮ ንጉሡ ደህና ቢመለሱ
> ምንኛ ጐልድፏል ጐጃሜ መላሱ"

ብላ በመግጠም ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ከመተማው ጦርነት በጤና ለመመለስ እንደማይችሉ ገምታ መተንበይዋን ተክለ ሥላሴ ያወሳሉ ።[2]

---

1 ብ.ጌ.ኅሩይ ፣ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 151 ።

2 የአለቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 135 ።

ሌላው ደግሞ ከወሎዮዎች የተገጠመው

"የዮሐንስ በቅሎ ብረኪ ፡ ብረኪ
በመተማ በኩል መጣልሽ ማራኪ" የሚል ነበር ።

የሆነው ሆኖ ፡ ዐፄ ዮሐንስ ወደ መተማ ለመዝመት ከመሔዳቸው በፊት ቀደም ብሎ በሣር ወሃ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ላሸነፈው ለአሚር አቡ አንጋ ደብዳቤ መጻፋቸውን ከዚህ በፊት ጠቅሰናል ። ሲጽፉለትም ከአማርኛው ደብዳቤ ጐን የዐረብኛ ትርጉም አድርገው እንደ ዐረቦች ልማድ ለአሚር ሐምዳን አቡ አንጋ በማለት ፈንታ እንደ አገራቸው ልማድ ለደጃዝማች አቡ አንጋ ብለውታል ። በደብዳቤው ውስጥ ከዐሥር ዓመት በፊት ቱርኮች እስከ መተማ ያለውን የሱዳን ግዛት ያስተዳድሩ እንደ ነበረ ፡ ከዚያም እነዚሁ ቱርኮች (ግብጾች) በምጥዋ በኩል መጥተው ሐማሴንን ስለወረሩ ሁለት ጊዜ ተዋግተው ማሸነፋቸውን ፡ ቀጥሎ ሳማራ በነበሩበት ጊዜ ማህዲ (ሞሐመድ አህመድ ኢብን ሰይድ አብደላ) እስልምናን ተቀበል ብሎ በጻፈላቸው ጊዜ ተናደው ወደ መተማ ጦር ልከው በመዋጋት ብዙ ሰው መሞቱን ፡ ከዚያ በኋላ አቡ አንጋ ወደ ደምቢያ መጥቶ በሣር ወሃ ባደረገው ጦርነት አሁንም እንደገና ብዙ ሰው ማለቁን ጠቅሰው አሁን ደግሞ መደምደሚያውን፣

"እኔ አንተ አገር መጥቼ ብዋጋ አንተ እኔ አገር መጥተህ ብትዋጋ በከንቱ ሕዝብ ከማስጨረስ በቀር ጥቅም ስለሌለው ፡ በየወሰናችን ረግተን በዚህ ፈንታ አንድነታችንን አጠንክረን የጋራ ጠላቶቻችንን አውሮፓውያንን እንመክት ። አንተም አገር መጥተው አሸንፈው ቢገዙህ እኔን አይተውኝም ። እኔም ዘንድ ቢመጡ አንተን አይተውህም ። ስለዚህ የሚጠቅመን አንድነታችንን አጠንክረን ንግድ መለዋወጡ ነው ። የሁለታችን ሕዝብ ከላይ ዘሩ አንድ (የካም ልጅ) ስለሆነ ምን የሚያዋጋን ነገር አለ?

"ስለዚህ ሁለታችን አንድነታችንን አጠንክረን በፍቅር ተሳስረን አገራችንን ለመግዛት የአውሮፓ ባህር ተሻግረው የመጡትን ፈረንጆችና ቱርኮች እንቃወም ። የአንተ ጠላቶች የኔ ጠላቶች ናቸው....ከኔ በኩል የምሰጥህ ምክር ይሄው ነው" ብለው ጽፈውለታል ።

ደብዳቤውን የጻፉለት ታኅሣሥ 17 ቀን 1881 ዓ.ም በዳሞት (ጐጃም) ሆነው በዚያው ከንጉሥ ምኒልክ ጋር በራስ ዳርጌ አማካይነት በሚጻጻፉበት ወቅት ነበር ማለት ነው ። ለዋናው የሱዳን መሪና ለእኩያቸው ለከሊፋ አብዱላሂ አል ታሺ ኢብን መሐመድ በመጻፍ ፈንታ ራሳቸውን

ዝቅ አድርገው ፡ ለሱዳን ምሥራቃዊ ክፍል (ገዳሪፍ) አስተዳዳሪ መጻፋቸው በትክክል አይገባንም ።

ዐፄ ዮሐንስ ፡ በስሐጢ የጦር ግንባር ከኢጣልያኖች ጋር በውጊያ በተሰላለፉበት ወቅት የጣልያኖች ምሽግ የማይደፈር መሆኑን ከተገነዘቡና ሰዋቸውም ኢጣልያኖች ወደ ሰማይ እየወረወሩ በሚያውለበልቡት የኤሌክትሪክ ኳስ ከተደናገጠ ወዲህ ፡ "እኛና እናንተ በክርስቲያንነት የተሳሰርን ወንድማማች ነንና እርስ በርሳችን ከምንዋጋ አንድነት ሆነን የቱርክ ፡ የግብጽና የሱዳን እስላሞችን እንውጋ" የሚል አሳብ አቅርበውለት ሳይሳካላቸው መቅረቱን እናስታውሳለን ። ዳሩ ግን ፡ የኢጣልያ መንግሥት መሠረታዊ አሳብ ክርስቲያኖችን ከእስላሞች እንደዚሁም ክርስቲያኑን ከክርስቲያን ጋር አዋግቶ በነዚህ መዳከም የአገር ወረራውን ዓላማ ከፍጻሜ ለማድረስ ስለሆነ ፡ ለሃይማኖቱና ላፄ ዮሐንስ አባባል ምንም ዋጋ ሳይሰጥ ሊቀበሉት የማይችሉትን ውለታ እንደ ጠየቃቸውና የዕርቁ ጉዳይ እንደሳተ ባለፈው አንብበናል ።

አሁንም ፡ ሐምዳን አቡ አንጋ የማዕረግ ስሙ አሚር አል ቱማር (ዋነኛው አሚር) ባለፈው ጊዜ የሁሉ የበላይ አለቃና መሪ የነበረው ሙሐመድ አህመድ ኢብን ሰይድ አብደላ (ማህዲ) በሱዳን የእስልምናን ሃይማኖት ባዲስ ኃይል ቀስቅሶና አዲስ የአስተዳደር ሥርዓት መሥርቶ በተነሣበት ጊዜ በሱዳን ላይ ተመሥርተው በገዥነት ተቀምጠው የነበሩትን ግብጾችንና ቱርኮችን አባሮ ፈረንጆቹን ሳይቀር እንቀጥቅጦ ፡ በእንግሊዝ መንግሥት ፈቃድ ከግብጹ መሪ ከተውፊቅ ፓሻ ለሱዳን ጠቅላይ ገዥነት ተሾሞ የመጣውን ጐርዶን ፓሻን (ጄኔራል ቻርልስ ጆርጅ ጐርዶንን) አሸንፎ ጭንቅላቱን እስከ መቁረጥ በደረሰበት ሰዓት አሁን አንጋ ከዋናዎቹ መሪዎች (አሚሮች) እንደ አንዱ ሆኖ በሁሉም የጦር ግንባር ተካፍሏል ። ደግሞ በቅርቡ በደምቢያ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ማሸነፉ በልቡ ትዕቢት አሳድሮበታል ። ያለፈውን የነጐርዶን ፓሻን አሟሟት በመገምገም ፡ አሁንም የማህዲን ትምህርት ተከታዩን የከሊፋ አብዱላሂን አመራርና ዓላማ ሁሉ የሚቃወም እንደሚጠፋና ቢዋጋም እንደሚሸነፍ ከልቡ ያመነ ይመስላል ።

ስለዚህ ያሁኑ ያፄ ዮሐንስ ፡ "የሱዳንና የኢትዮጵያ ሕዝብ ዘሩ አንድ ነውና እኛ ተስማምተንና ተፋቅረን ፈረንጆቹን እንቃወም" ብለው ያቀረቡለትን የዝምድና አሳብ ከፍርሃት የመነጨ አድርጎ ቆጥሮታል ። በዚህም ላይ በደብዳቢያቸው አናት ላይና በማኅተማቸው ዙሪያ "ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ዘኢትዮጵያ" በሚለው ጎን በግዕዝና በዐረብኛ ቋንቋ "መስቀል ሞዓ ነገደ እስማኤል"

ይኸውም ማለት "ክርስትና እስልምናን አሸነፈው" የሚለው ዐረፍተ ነገር እንደ አቡ አንጋ ለመሰለ ሃይማኖቱን አጥባቂ የሚያንገፈግፈው ቃል እንጂ ወደ ሰላም አይጋብዘውም ። ደግሞም ከኢትዮጵያ በተለይ ከወሎና ከዋጅራት የተሰደዱት እነ ሸክ ጦልሃ ቤን ጃፋር በሱዳንና በኢትዮጵያ መካከል በነበረው የጦርነት እሳት ላይ ዘይት ከመጨመርና ከማባባስ በቀር ፣ ሁለቱ ወገኖች የሚስማሙበትን መንገድ አይፈልጉትም። እነሱ የሚጠብቁት በ1870—75 ዓ. ም. ክርስቲያን ሁኑ ተብለው የደረሰባቸውን ያለፈውን ጥቃታቸውን በመመለስ ደርቡሾቹ ከዐፄ ዮሐንስ ተዋግተው እንዲበቀሉላቸው ብቻ ነበር ።

በዚህ ሁሉ ምክንያት ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ለጻፉለት የዕርቅና የሰላም ደብዳቤ ፣ አቡ አንጋ ከአለቃው ከአሚር አብዱላሂ ጋር ተመካክሮ የመለሰላቸው ቀጥሎ የምንመለከተው ደብዳቤ ኩራት የተመላበት የትዕቢትና የዕብሪት መልስ ነው ።

"ከእግዚአብሔር ባሪያ የማያምኑትን ለማጥፋት ከተመደበው ከእስላም ጦር መሪ ከሀምዳን አቡ አንጋ ለሐበሻው ዮሐንስ" ብሎ ይዠምርና ባረብኛና በውጭ አገር ቋንቋ * የተጻፈው ደብዳቤ እንደ ደረሰውና እሳቸው በደብዳቤያቸው መዠመሪያ ላይ ያሉትን ከጠቃቀሰ በኋላ ፣ ማህዲ እስላም እንዲሆኑ ጽፎላቸው ለነበረው መቆጣታቸው ያላግባብ መሆኑን ፣ በዚህም ምክንያት ወደ መተማ የዘመቱት (ሐበሾች) መከራ እንደ ደረሰባቸውና ያም ለሳቸው ትምህርት ሊሆን እንደሚገባ ካመለከተ በኋላ እንደዚህ ሲል ይደመድማል ።

> "ተዋጊዎቹ አንበሶች (ደርቡሾች) የእስልምናን ሃይማኖት የሚቃወመውን ሁሉ በመቃወም ፣ ለመሞት በእግዚአብሔርና በነቢዩ (መሐመድ) በማህዲውና በከሊፋው ስም ምለዋል ። እነኝህንም ባለፈው አላወቅሃቸው እንደሆነ ነገ ታውቃቸዋለህ ። እነሱም የሚመጡት አንተንና ኢአማኒዎቹን (ክርስቲያኖች) ለማጥፋት እንጂ ከብርና ገንዘብ ለመፈለግ አይደለም ። ስለዚህ ንቃ ከእግዚአብሔር ቁጣ የማያድንህ ሰይጣን እያሳስትህ ። ለመማር ለሚፈልጉ ሁሉ ያለፈው ትምህርት ነው ። በደብዳቤ ላይ ደጃች አቡ አንጋ ብለኸኛል ደጃዝማች አለመሆኔን ልታውቅ ይገባሃል ። ደጃዝማች እንደ አንተ በእግዚአብሔር የማያምኑ ስያሜ ነው ። በከሃዲነትህ እያለህ ሰላም እናድርግ ያልከው ሁለት የማይጣጣም ነገር

* የውጭ አገር ቋንቋ የሚለው ያማርኛውን መሆኑን ቀደም አድርገው ደጃች ዘውዴ ገ/ሥ አስገንዝበዋል ።

> እንዴት ይገናኛል ብለህ ታስባለህ? ይህም የአእምሮህን ዝቅተኛነት ያሳያል ። . . . በእርግጥ ሰላም ትፈልግ እንደሆነ ከልብህ ከአላህ በቀር ሌላ አምላክ የለም መሐመድም ነቢዩ ነው ብለህ ማመን አለብህ ። ያለዚያ አምላክ በመጽሐፉ እንደ ሰጠው ተስፋ አንተንም እንወጋሃለን ፤ አገርህንም እናጠፋለን ፤ ሕዝብህንም እንገላለን ፤ ሀብትህንም እንወስዳለን . . . በአላህ ካላመንክ እኛ የምንለውን ካልተከተልህ በቀር አንተንና እኛን ፣ የሚደግፉህንም ጣልያኖችንና አውሮፓውያንን የሚለየን ሰይፍ ብቻ ነው ። . . . እኛን ለመውጋት ኃይልና ድፍረት ካገኘህ ግጠመን እስከ አሁንም ያቆየህ ፍርሐትህ ነው እንጂ ቢቻልህ እኛን ለመውጋት አታመነታም ነበር ። ነገር ግን አንተ ባትወጋንም እዚያው እርጋ እኛ አለህበት ድረስ መጥተን በማይሸነፈው ጦር ሠራዊታችን እናጠፋሃለን ። ስለዚህ ጊዜው ሳያመልጥህ ወደ አምላክ ተመለስና (ስለምና) ሕይወትህን አድንደህንነትህም እስላም በመሆን ጥፋትህም ባለመሆን ነው . . . የምሰጥህ ምክር ይኸው ነው . . . "[1]

አቡ አንጋ ከንቀቱ የተነሣ ሲጽፍላቸው ለመሊክ (ለንጉሥ) ዮሐንስ ለማለት እንኳን ሳይፈልግ ንጉሠ ነገሥቱን እንደ ተራ ሰው "ለሐበሻው ለዮሐንስ" ነው ያላቸው ። በሌላውም እነጋገሩ ጽሑፉ ራሱ እንደሚያመለክተው ፣ "በየወሰናችን ረግተን በመዛመድ ፈረንጆችን እንቃወም" በማለት የዘረጉለትን የሰላም እጅ ሊጨብጥ አልፈለገም ። ምናልባት ይኸን ዐይነቱን አባባል ላለመቀበል ያስገደደው ንጉሠ ነገሥቱ ከአምስት ዓመት በፊት በእንግሊዝ አዋዋይነት መሠረት የገዛ ጦራቸውን ልከው በከሰላ ከደርቡሾቹ ጋር በማዋጋት የተከበቡትን ቱርኮችና ግብጾች አድነው ባገራቸው እስተናግደው ማሳለፋቸውን ቂሙ አልተዘነጋም ይሆናል ። ምናልባትም ከሰሐጢ የጦር ግንባር የተመለሱት ፣ "ከኢጣሊያኖች ጋር እስላሞችን አንድ ሆነን እናጥቃ ተባብለው ተስማምተው ዕርቅ አድርገው ነው" ተብሎ የተወራውን አምኖ ይሆናል ። በዚህ ዐይነት ለንጉሠ ነገሥቱ ከእንግዲህ ወዲያ የቀራቸው መዋጋት ብቻ ነው እንጂ ፤ እንደ በሐጢው ግንባር ጠልጠል ያለ ሰነፍ ዕርቅ እንኳን ለማድረግ አልቻሉም ማለት ነው ።

ሐምዳን አቡ አንጋ ይኸን የፉከራ ፣ የትንቢትና የትዕቢት ደብዳቤ ጥር 3 ቀን እንደ ጻፈላቸው ፣ ምንም ያህል ጊዜ ሳይቆይ በጻፈበት

1 Zewde G.S.,) The Process of Re- Unification of the Ethiopian Empire (1868-1889), Vol. II,PP.645-651.

ወር በጥር 29 ቀን 1881 ዓ. ም. ሞተ ። [1] ነገር ግን በትንቢት ይሁን በጥንቆላ ፣ በግምት ይሁን በመላ በደብዳቤው ላይ የተመኘው ያፄ ዮሐንስ ውድቀት እርሱ ከሞተ በኋላ ሁለት ወር ባልሞላ ጊዜ ውስጥ መተማ ላይ ተፈጸመ ። እርሱም ሲሞት በእርሱ እግር በከሊፋ አብዱ ላሂ ፈቃድ ዛኪ ቱማል (ታማል) ተሾመ ። ይህ አዲሱ ሹም ወደፊት በመጋቢት 1 ቀን 1881 ዓ.ም. በመተማ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ተዋግቶ ሲያሸንፋቸውና እርሳቸውም ከደርቡሾቹ በተተኮሰች ጥይት ሲሞቱ ዝርዝሩን ወደፊት እናነባለን ። የአቡ አንጋ የደብዳቤው አባባልም ይነስ ይብዛ ተፈጸመ ማለት ነው ።

1 A.B Theeobald, The Mahidya, PP.154-155.

ምዕራፍ ሃምሳ

ያፄ ዮሐንስ ጉዞ ወደ መተማ — የጦር ድርጅታቸው

ዐፄ ዮሐንስ ፣ ሸዋን ሳይወጉና ምኒልክን ሳያሳምኑ ጉዞአቸውን ወደ መተማ ያዞሩበት ምክንያት ፣ ሰበቡ አንድ ሆኖ ሳለ ጸሐፊ ዎቅጅራ፡- ሁሉ እንደ መሰሰው ልዩ ልዩ ትርጉም ሰጥቶታል። አለቃ ተክለ ሥላሴ ዎቅጅራ፡-

"ዐፄ ዮሐንስ ንጉሥ ምኒልክን ሊወጋ ሸዋ ሊሔድ ተነሣ ። የዚህን ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ በሰላሌ ራስ ዳርጌን ፣ በግንደ በረት ደጃች መኰንንን ፣ በወሎ ደጃች ወሌን ጠባቂ አኑሮ ነበረ። ያንጊዜ ዐፄ ዮሐንስ አስቀድሞ ግጥም ላከ (እንዲህ ሲል)

"እርሳሱ ብዙ የሐምሌ ቴግብ (ተግብ)
ደንጊያ መንከስ ነው ካሴን ማሰብ" *

"ይኸን ግጥም ንጉሥ ምኒልክ በሰማ ጊዜ ደነገጠ ። 'አገሬን አላዘርፍም' ሲል ከደብረ ሊባኖስና ከዝቋላ ደረቋ ላይ አማላጅ መነኮሳት ላከ ግብሩን [1] ሰጥቶ ታረቀ ። ከዚህ በኋላ ዐፄ ዮሐንስ ወደ መተማ ተመለሰ. . ." ብለዋል ።

ከአቡነ ማቴዎስ ጋር መነኮሳት ሁለቱን ሊገላግሉ ሊማልዱ መሔዳቸው እርግጥ ነው ። ደንበኛ እርቅ ግን ፣ ለመደረጉ ምንም የማስረጃ ምልክት የለም ። ግጥሙንም አንድ በንጉሠ ነገሥቱ ሠራዊት ውስጥ ያለ ወታደር ወይም መኰንን በቀረርቱ ጊዜ ገጥሞት ይሆናል እንጂ በዚህ ጊዜ ይኸን የመሰለ ተራ የድንፋታ ግጥም ንጉሠ ነገሥቱ ገጥ መው የሚልኩ አይመስልም ።

በበኩላቸው ነጋድራስ አፈ ወርቅ፡-

". . . በዚያ በኩል (በዐባይ ዳር) መሄዳቸው ጥንቱንም ለማንገራገር ነበር እንጂ ዐባይን መሻገር ሆኖላቸው ቢሆን እውነት

* ዐፄ ዮሐንስን ልውጋ ብሎ መከጀል ከንቱ ነው ፣ ካሴ የካሳ (የቀድሞ ስማቸው) ቁልምጫ ነው ።

1 ያለቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 135 ።

የዚያን ጊዜ ጉሮሮ የሚውጠውን እጅ ይመጥነዋል * ነውና ካባ
ዳኛው (ከምኒልክ) ጋራ ተዋግተው እንዳይወጡት ያቁው
ነበረ... ወግድ ምኒልክስ መቸም እምልጠ አያመልጠንምና
አሁንስ ቤተ ክርስቲያናችንን ያቃጠለውን ታቦታችንን ያረከሰ
ውን ደርቡሽን እንውጋ ደማችንን እንመልስ ብለው ወደ መተማ
ወረዱ..." ሲሉ አመልክተዋል ።[1]

ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ደግሞ ፣

"...ዐፄ ዮሐንስ ፊታቸውን ወደ መተማ ስለ ማዞራቸው
አንዳንድ ሰዎች ፣ "ዐፄ ዮሐንስ ወደ ሸዋ መጥተው ከንጉሥ
ምኒልክ ጋራ ለመዋጋት ሸዋንም እንደ ጐጃም ለማጥፋት ካሰቡ
በኋላ ፣ የንጉሥ ምኒልክን ሠራዊት ብዛት ቢሰሙ ፈርተው ተመ
ለሱ" እያሉ ይናገራሉ ። አንዳንዱ ደግሞ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ወደ ሸዋ
ለመምጣት ሲነሡ በምስጢር ከንጉሥ ምኒልክ የተላኩ መነኮሳት
መጥተው (ሂደው?) "ወደ ሸዋ የሄድህ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክን
ድል ታደርጋለህ በነፍስህ ግን ትጎዳለህ ። ወደ መተማ የሄድህ
እንደሆነ ግን በሰማዕትነት ትሞታለህ ፣ በነፍስህ ትጠቀማለህ
ቢሏቸው በሥጋዬ ተጠቅሜ በነፍሴ ከምጎዳ ሞት ይሻለኛል ብለው
ወደ መተማ ሄዱ" እያሉ ይናገራሉ ። ሌሎች ደግሞ "ደርቡሽ
ለጦርነት መሰናዳቱን ሰምተው ነበርና ወደ ሸዋ የሄድሁ እን
ደሆነ የቤጌምድርን አገር ያጠፋዋል ፣ ሕዝበ ክርስቲያኑን ያርደ
ዋል... እግዚአብሔር ቢረዳኝ በፊት ደርቡሽን ወግቸ ድል ካደረ
ግሁ በኋላ ወደ ሸዋ እዘምታለሁ ብለው ወደ መተማ ተጓዙ
ብለው ይናገራሉ... በእውነተኛ ልብ ስንመረምረው ይህ በሦ
ስተኛው የተነገረው ቃል እውነት ይመስላል..." ብለዋል ።[2]

እውነትም በዚህ ጉዳይ ብላቴን ጌታ የሰጡት ግምት ትክክል
ይመስላል ።

የሆነ ሆኖ ፣ የሁሉም አባባል መላም እውነትም የተደበላለቀበት
መሠረት ያለው አባባል ነው ። የሁሉም አባባል ይኸውም ማለት

* ጉሮሮ የሚውጠውን የመብል ጉርሻ ፣ መጠኑ በእጅ ይለካል ለማለት ነው ። ትርጉ
ሙም በዚህ ላይ ዮሐንስ ጦራቸው የምኒልክን ጦር እንደማያሸንፍ ራሳቸው ይገ
ምቱታል ለማለት ነው ።

1 አፈወርቅ ገ/የሱስ ፣ ዳግማዊ ዐጤ ምኒልክ ፣ ገጽ 53—54
2 ብ.ጌ.ኅሩይ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ የእጅ ጽሑፍ ፣ ገጽ 152 ።

ፍርሃቱም ፣ ሥጋቱም ፣ ጥንቃቄውም ባፄ ዮሐንስና በንጉሥ ምኒልክ
አእምሮ ውስጥ የሚመላለስ ነው ። ቢሆንም ሁለቱም በደላቸውን በራስ
ዳርጌ አማካይነት የተገላለጹት በታሪካዊ ጽሑፍ ላይ የሠፈረ ደንበኛ
ሰነድ ስለሆነ ፣ የደብዳቤዎች ልውውጥ ለአእምሮአችን እውነተኛ
ውን መንገድ ለማስጨበጥ የሚረዳ ይመስለኛል ። በእርግጥ በምኒልክ
በኩል ባንድ ወገን ፣ "ላፄ ዮሐንስ እንደዚህ ቀደሙ ገብሬ ከም
ዋረድ መዋጋቱ ይሻለኛል" ሲሉ ፣ በሌላ ወገን ፣ "በኔ እምቢታ ምክ
ንያት አገሬ እንደ ጐጃም ከሚዘረፍ ሕዝቤ ከሚበዘበዝ እኔን ግባ እጅ
ንሣ አይበሉኝ እንጂ ፣ ያመት ግብሬን እገብራለሁ የቀረው እንደ
ሁኔታው እየታየ ወደፊት ይፈጸማል" ብለው ሲወስኑ ፣ ባፄ ዮሐንስ
በኩል ደግሞ "ጐጃምን ያጠቃሁት አንሶ አሁንም በምኒልክ እምቢታ
ሸዋን አላጠቃም ፣ ምናልባትም አጠቃለሁ ስል ተሸንፌ በገዛሁትና
በአስገበርሁት በምኒልክ እጅ ወድቄ ከምዋረድ አንደኛውን ወዳገሬ
ወደ ሕዝቤና ወደ ሃይማኖቴ ጠላት ብዘምት ይሻላል ። በዚያም የጦር
ግንባር ከቀናኝ ምኒልክ ዐውቆ ይገባል ፣ እምቢ ቢልም በደርቡሽ
ድል ሞራሉ ከፍ ባለው ሠራዊቴ መትቼ አስገብረዋለሁ" ብለው
ይሆናል ።

ስለዚህ አስተዋዩ ንጉሠ ነገሥት ፣ ይኸንን ሁሉ በልቦናቸው ካመ
ዛዘኑ በኋላ ከነበሩበት ከዳሞት በየካቲት ወር ተነሥተው በአገው
ምድር አልፈው ወደ መተማ ጉዞ ዠመሩ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት
ግን ባለፈው የሣር ውኃ ጦርነት ሠራዊታቸው ስለ ተጎዳ፣ በንጉሠ ነገሥቱ
ፈቃድ አንጅባራ ላይ ተሰናብተው ቀሩ ። የጐጃሙ ጳጳስ አቡነ ሉቃስ
ብቻ 'ከንጉሠ ነገሥቱ አልለይም' ብለው አብረው ተጓዙ ። አብሮ
የዘመተውን የጦር ሠራዊት ቁጥር ብላቴን ጌታ ኅሩይ 150,000 ከዚ
ሁም 20,000 ፈረሰኛ ሲያደርጉት ፤ አለቃ ተክሌ 100,000 እግረ
ኛና 20,000 ፈረሰኛ ላይ መድበውታል ። የኢጣሊያኖቹ ሰነድ በዚሁ
አካባቢ ያደርግና አንዳንዱ እስከ 80,000 ያወርደዋል ። የተከተሉዋቸው
ዋና ዋና የጦርና ያስተዳደር መኳንንት ዕድሜያቸው ወደ ሰማንያ
ዓመት የተጠጋው አጐታቸው ትልቁ ራስ አርአያ ድምፁ ፣ የጦር ጠቅ
ላይ አዛዥነቱን ከራስ አሉላ የተረከቡት የታላቅ ወንድማቸው የደጃች
ጉግሣ ልጅ ራስ ቢትወደድ ኃይለ ማርያም ጉግሣ ፣ ራስ አሉላ እንግዳ
(ቁቢ) ፣ የወሎው ባላባትና የክርስትና ልጃቸው ራስ ሚካኤል አሊ ፣
ራስ መንገሻ ጉግሣ የራስ ኃይለ ማርያም ታናሽ ወንድም ፣ ራስ
ሐጐስ... የሺሬና የጸለምት ገዥ ፣ ዋግ ሹም ገብሩ ፣ ቢትወደድ ገብረ
መስቀል ገብረ ጻድቅ ፣ ደጃች ቦጋለ አርአያ (የራስ አርአያ ልጅ)
ደጃች መሸሻ የወንድማቸው የደጃች ማሩ ልጅ የቀረውም ደጃዝማ
ቹና ፊታውራሪው ፣ ቀኛዝማቹና ግራዝማቹ ብዙ መሆኑ አይጠረጠ
ርም ። ከቤተ ክህነትም ወገን ከአቡነ ሉቃስ በቀር ጳጳሳቱ እነአቡነ

ጴጥሮስ ፣ እጨጌው አባ ቴዎፍሎስ ፣ ታቦት አጅበው የሔዱ ብዙ ካህናትና ቀሳውስት ይገኙሉ ። እገው ምድርን አልፈው ደምቢያ ገብተው በግር ውሃ ሲያልፉ ባለፈው ዓመት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ሐምዳን አቡ አንጋ ከተዋጉበት ቦታ ደርሰው የሞቱትን ሰዎች ዐፅም እይተው በጣም አዘኑ ይባላል ። "የጐጃም ጦር ሳይዋጋ ሸሸ ብላችሁ በከንቱ ያሳማችሁኝ" ብለው ራስ አሉላን ተቆጡ ሲሉ ተክለ ሥላሴ አመልክተዋል ።[1]

በደርቡሾቹ በኩል ባለፈው እንዳልነው ፣ ዋናው የደርቡሾቹ መሪ ከሊፋ አብዱላሂ በዋናው ከተማ በኡምዱርማን እንደ ተቀመጠ አገሪቱንም ጦሩንም በትእዛዝ ይመራል ። ከኩራቱም የተነሣ የንጉሠ ነገሥቱን መዝመት እያወቀ ራሱ መሪ ሆኖ ለመመከት ወደ መተማ አልመጣም ። ነገር ግን ፣ ለምሥራቅ ሱዳን ገዥ ለአቡ አንጋ ተከታይ ለዘኪ ቱማል ማናቸውንም ወታደርና የጦር መሣሪያ ሰጥቶ መሪ ትእዛዝ ብቻ እየላከ እርሱ በከተማው ተቀምጦ ወሬውን ይከታተል ነበር ። በመተማ በዘኪ ቱማል ሥር የዘመተው የወታደር ቁጥር ከ70—80 ሺ መካከል እንደሆነ ተገምቷል ። ከደርቡሽ ጦር በቀር ከወሎና ከወሎ አካባቢ ፣ ከዋጅራት ፣ ከራያና አዘቦ እየሸሸ የሔደው በሼክ ጦልሃ ቤን ጃፋር መሪነት የቀረውም ከወዲህ ከኢትዮጵያ ሰሜንና ሰሜን ምዕራብ ከቦጎስና ከቤኒ አሚር በነአህመድኤል ጅር ፣ በነዲግላል መሐመድ እየተመራ ግማሹ ወደ ኢጣልያ ሲጠጋ የቀረው ወደ ደርቡሾቹ ተደባልቆ ኃይላቸውን አጠንክሮላቸዋል ።[2]

ከማህዲ አነሣሥ ወዲህ ደርቡሾች የእስልምናን ሃይማኖት ለማስፋፋት ፣ የቱርክንና የግብጽን ግዛት ፣ የፈረንጆችን በተለይ የእንግሊዞችን የበላይ ተቆጣጣሪነት ደምስሰው እስልምናን በያለበት ለማስፋፋት የተነሡበት ፣ እንደ ነቢዩ መሐመድ ተከታይ የቆጠሩት ማህዲ አህመድ የተናገረው ሁሉ የሚፈጸም ፣ የርሱንም እምነት ተከትሎ በተነሣው ተዋጊ ጦር ላይ የማንም ኃይል ተነሥቶ እንደማይመልሰው መረዳታቸውን አቡ አንጋ ላኔ ዮሐንስ በጻፈው ደብዳቤ ላይ ተረድተናዋል ። ይህ እምነት አንድነታቸውን አጠንክሮ ለሞራላቸውም ከፍ ያለ ድጋፍ ሆኗል ።

በዚያ አንጻር ላኔ ዮሐንስ ስለ ክርስትና ሃይማኖት ፣ ከዚያውም በተለይ ስለ ኢትዮጵያ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን መቋቋምና መስፋፋት ያላቸው ምኞት ከፍ ያለ ስለነበረ ፣ ምኒልክን በ1870 ዓ. ም. ካስገበሩበት

1 የአለቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 135 ።
2 L'Italia in Africa PP.239-240

ጊዜ ዠምሮ ፣ "የእስልምና ሃይማኖት የያዘ ኢትዮጵያዊ ሁሉ ክርስትና እንዲነሣ ብለው ባወጁት መሠረት ፣ እስላሙ ሁሉ በክርስቲያን ሹማምንትና መኳንንት እየተነዳ ወደየቤተ ክርስቲያን በመሔድ እንዲጠመቅና እንዲቆርብ የተደረገበት ዋናው ንጉሠ ነገሥታዊ ዓላማቸው ኢትዮጵያዊ ሁሉ ባንድ ሃይማኖት ላንድ ዓላማ እንዲቆም ነበር። በዚያን ጊዜ ኢትዮጵያውያንና ሱዳኖች ያደረጉት ጦርነት ፣ ከፖለቲካና ከመሬት ፍሊጋው የበለጠ በሃይማኖት ሽፋን የተደረገ ጦርነት መሆኑ ይታወቃል ።

በዚህ መካከል የሚያሳዝነው ፣ እንግሊዞች ወደ መቅደላ ዐፄ ቴዎድሮስን ለመውጋት የመጡ ጊዜ ካፄ ዮሐንስ (ያን ጊዜ ደጃች ካሳ) የተደረገላቸውን አቀባበልና መስተንግዶ ንጉሠ ነገሥቱም ከል ባቸው ንግሥት ቪክቶርያን እንደ እናት ፣ ጄኔራል ናፒየርን እንደ አባት ቆጥረው ሲመኩባቸው የነበረው ሁሉ ቀርቶ ፣ ያሁኑም ያፄ ዮሐንስና የደርቡሾች ጦርነት ዋና ሰበቡ የእንግሊዝ መንግሥት በአድሚራል ሔዊት አማካይነት ግብጽንና ኢትዮጵያን አዋውሎ ውሉን ለማክበር ሲሉ ንጉሠ ነገሥቱ ለግብጾቹ ረድተው ከሱዳኖቹ ጋር በተዋጉበት ምክንያት መሆኑን እያወቀው ፣ ባሁኑ ጊዜ በሰሜን ምሥራቅ በኩል ጣልያንን ጋብዞ ማስጠቃቱ ሳያንሰው በርሱ ሰበብ በተነሣው የደርቡሾች ጦርነትና የርሱንም ጄኔራሎች እነጐርዶን ከፊጅዋቸው ደርቡሾች ጋር ለመዋጋት ወደ መተማ ሲጓዙ አንዳች እርዳታ ሊያደርግላቸው አልፈለገም ። ወታደርና የጦር መሣሪያ ባያቀብል እንኳን ፣ "በዚህ ዐይነት መከቱ ፣ እንደዚህ አድርጋችሁ ብታጠቁ ታሸንፋላችሁ" ብሎ የሚመክር አንድ የጦርነት ልማድ ያለው እንደ ማር ከሃም ያለ እንግሊዛዊ መኰንን ሊለግሣቸው አልቻለም ። ካፒቴን ሐሪሰንና ምስተር ጄራልድ ፖርታልን ልኮ ፣ "ለኢጣልያ መሬት ቆርጠው ይስጡ" የተባለውን አባባል ንጉሠ ነገሥቱ ሳይቀበሉ ከቀሩ ወዲህ ፣ ይኸው የእንግሊዝ መንግሥት አንድነቱንና ዝምድናውን ከኢጣልያ ጋር አጥብቆ እርሳቸውን ገሸሽ አድርጎ ትቷቸዋል ።

በመንግሥታት መካከል ጥቅምን መከተል እንጂ ፣ የሞራል ግዴታ ቢምንም ዐይነት ስለሌለ ሁኔታው ያሳዝናል እንጂ አያስገርምም ። ስለዚህ የመንግሥት መሪ ሁሉ በሌላው መሪ መታመንን ትቶ ራሱ በራሱ ለራሱ የሚወጣበትን መንገድ ጠንክሮ ከማበጀት በቀር ሌላ መድኅን እንደሌለ ይህ ያሁኑ የእንግሊዞች አቅዋም ደህና መማሪያ የሆነ የፊደል ሰሌዳ ነው ። ማናቸውም ውል ወይም የቃል ኪዳን ወዳጅነት ቢደረግም ፣ ውሉ የሚሠምረው በመዠመሪያ ራስን አደርጅቶ መሆን አለበት ። ያለዚያ ውሉ የጌታና ያገልጋይ መልክ ፈጥሮ ጸጸት ሊያስከትል ይችላል ። ያፄ ዮሐንስና የእንግሊዞች ውል ከዚህ ሁኔታ ላይ እንደ ወደቀ ይታያል ።

ምዕራፍ ሃምሳ አንድ

የመተማ ጦርነት — ያፄ ዮሐንስ አሳዛኝ ሞት

ዐፄ ዮሐንስ ሠራዊታቸውን እንዳስከተሉ በመኳንንቶቻቸው ታጅ በው ሲሔዱ ፤ ከጦሩ ብዛት የተነሣ የምድሩ ትቢያ እንደ ደመና ሆኖ ፀሐይን እንደ ከለላት ፤ ንጉሠ ነገሥቱም የየካቲቱ ወር ሲያልቅ ወደ መተማ አካባቢ በደረሱ ጊዜ፣

> "መጣሁ ታጠቅ እንደ ሌባ በድንገቴ መጣብኝ እንዳትለኝ
> መምጣቴም የክርስቲያንን ደም ለመበቀል ነው" ብለው

ለዘኪ መላካቸውን ፤ ብዙ ጊዜ ስማቸውን የጠቀስናቸው ያገራችን ደራ ሲዎች አመልከተዋል ።

ከዚሁ አያይዘው ይህ መልእክት ለዘኪ ቱማል ሲደርሰው ፤በር ግጥም ያፄ ዮሐንስ ከነጦራቸው መምጣት በመተማና በአምዱርማን በተሰማ ጊዜ በደርቡሾች ዘንድ ሽብርና ድብልቅልቅ መፈጠሩን ፤ አዝማቹ ዘኪ ቱማልም የወታደር አለቆቹን ሰብስቦ ፤ "ጠላቶቻችንን እንዴት ሆነን እንቆያቸው? በውጭ ወይስ በቅጥር ውስጥ?" ብሎ ምክር ቢጠይቅ አህመድ አሊ የሚባለው የእስላሞች ቃዲ "በሜዳ ተሰልፈን የቆየናቸው እንደሆነ አበሾች ፈረሰኞች ናቸውና በፈረስ አጐዳ ይጥ ሉናል ። ስለዚህ እዚሁ አጥራችን (ከግምብ ምሽጋችን) ውስጥ ተሰ ልፈን ብንቆያቸው ይሻለናል" ብሎ እንደ መከረ ፤ ዘኪም ሠራዊ ቱን ቢያስቆጥረው 85ሺ መድረሱን ፤ ይህን ጦር ባጥር (በምሽግ) ውስጥ አሰልፎ በተረፈ (በተጨማሪ) በየገበያውና በየመንደሩ ዐዋጅ ነጋሪ እየሰደደ ነጋዴውን ከንግዱ ላይ ፤ ገበሬውን ከእርሻው ላይ እያስነሣና የጦር መሣሪያ እያስያዘ ማሰለፉን ፤ ወደ አምዱርማን ለከ ሊፋ አብዱላሂ መልእክት ልኮ "ወዳጃ * አስይዘህ ጸልይልኝ ። ረዳትም ላክልኝ ወደ ሐበሾች ሰላይ ልኬ ነበርና ብዛታቸው እንደ

---

* ወዳጃ ማለት አንድ ክፉ ነገር እንዳይደርስ ወይም ምኞት እንዲፈጸም ቃዲዎች ሸኮች ባሉበት ዕጣን እየተጨሰ ፤ ቡና እየተጠጣ ፤ ቁራን እየተጠቀሰ በዜማ በዝማሬ አምላክ የሚለመንበት ልዩ የጸሎት ወቅት ነው ።

ሰማይ ኮኩብ ፣ እንደ ባሕር አሸዋ ነው” ብሎ መላኩን ጽፈዋል።[1]
በኢትዮጵያውያን በኩል የጦር አሰላለፍ ከሦስት ላይ ተከፍሎ ራስ መን
ገሻ በቀኝ ፣ ራስ ኃይለ ማርያም ጉግሣ በግራ ሆነው በመካከል ራሳ
ቸው ንጉሠ ነገሥቱ ነበሩ ይባላል ። በዚህ አኳኋን በመጋቢት 1 ቀን
1881 ዓ.ም. ቅዳሜ ለት ጧት በሦስት ሰዓት ላይ ጦርነቱ ተጀመረ ።
ካገራችን ጸሐፊዎች ውስጥ በመጠኑ ዘርዘር አድርገው የታሪክ ማስ
ታወሻ የተዉልን ብላቴን ጌታ ኅሩይ የመተማውን የጦርነት አጀማ
መሩንና ፍጻሜውን እንደዚህ ሲሉ አስፍረውታል ።

> “በመጋቢት 1 ቀን ቅዳሚት ጦርነት ተጋጠሙ ከሠራዊቱም
> ብዛት የተነሣ ትቢያው እንደ ደመና እየሆነ ሰውና ሰው በጣም
> አይተያይም ነበር ። በአንድ አፍታ የከተማውን ቅጥር (ግንብ)
> ጥሰውት ገቡ (ኢትዮጵያውያኑ) በዚያን ጊዜ በከተማው ውስጥ
> ያሉት የሴቶች ፣ የሕፃናቱ ፣ የሽማግሌው ፣ የባልቴቱ ጩኸትና
> ለቅሶ ዝግናው ሲፎክርና ሲያቅራራ ድምጡ እየተደበላለቀ የክ
> ረምት ነጐድጓድ ይመስል ነበር ይባላል ። በብርቱ ጦርነት ከተ
> ዋጉ በኋላ ግን የከተማውን ቅጥር ባንድ ወገን ጥሰውት ገቡ ።
> በከተማው ውስጥ ያለ ሰው ሁሉ እየወጣ እንዲሸሽ ቤቱንና
> ቅጥሩን አቃጠሉት ። ባንድ ወገንም ዘልቀው ግምጃ ቤቱን ያዙት
> ያቡ አንጋንም አጽም ለማቃጠል ቤቱን ሁሉ ይቀሰቅሱ ነበር ።
> ይኸንንም ያሰቡበት ምክንያት አቡ አንጋ ጐንደርን አጥፍቶ
> ሊቃውንቱን ሁሉ በእሳት አቃጥሏቸው ነበርና የዚያን ብድር
> ለመመለስ ነበር ። ነገር ግን ዐፄ ዮሐንስ ምንም ጠንክረው ቢዋጉ
> ድል ማድረግ ያለ እግዚአብሔር ፍቃድ አይሆንምና ድል ለማ
> ድረግ ጥቂት ሲቀራቸው በጠመንጃ ቆሰሉና ወሬው ያንጊዜውኑ
> በየሰልፉ ውስጥ ተሰማ ።መኳንንቱም ወታደሩም ከቅጥሩ ውስጥ
> እየወጡ መሸሽ ዠመሩ ።”

ከ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ላይ ሆነን ስንመለከተው ፣ ምንም እን
ኳን በሠለጠኑት አገሮች ጦርነት ሲደረግ አስቀድሞ ለጠላት ማስታወቅ ፣
“ኡልቲማቱም” የተለመደና የሚገባ መሆኑ የታወቀ ቢሆንም ፣ ባንድ
ወገን በጠላት ላይ ድልን ለማግኘት ከሚያስችሉት ዘዴዎች አንዱ
ጠላት ሳይጠነቀቅ በድንገት ደርሶ ሳያስበው አደጋ ጥሎ መውጋት
ነው ። ዐፄ ዮሐንስ ፣ “መጣሁ ጠብቀኝ ፣ እንደ ሌባ አዘንግቶ ወጋኝ
እንዳትል” የሚል መልእክት ለዘኪ ቱማል ሲልኩ አሳቡ ከወንድነትና

---

1 ብ.ጌ. ኅሩይ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 153 ።
እሌቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ ፣ ገጽ 136 ።

ከዠግንነት መንፈስ የመነጨ መሆኑ ነው ። በሌላ ወገን ደግሞ ፣ ከላ
ኩበት ዠምሮ ወታደሩን ለማደራጀት ምሽጉን ለማጠንከር እንዳገዙት
የታወቀ ነው ።

ትልቁ እስክንድር ፣ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ333 ዓመት በግራ
ኒክ ዐርባ ሺ ወታደር ይዞ አንድ ሚሊዮን ያስከተለውን የፋርሱን ንጉሠ
ነገሥት ዳርዮስን አሸንፏል ። ናፖሊዎን ቀዳማዊም የሙስኮብንና የኦ
ውስትሪያን ጥምር መንግሥት 120,000 ሺ የሚደርስ የጦር ሠራዊት ከነ
ርሱ አጋማሽ በሆነ ጦር ለማሸነፍ የቻለው ባመራር ዘዴ ነበር ።ስለ
ዚህ ምን ጊዜም በማናቸውም ጦርነት ድል የሚገኘው ፣ በዘዴና ምቹ
ሥፍራ ይዞ ጠላትን አዘንግቶና አሳስቶ አደጋ በመጣል ወይም ምሽግ
ይዞ ተጠንቅቆ በመጠበቅ እንጂ በጦር ሠራዊት ብዛት አይደለም ።
ራሳቸው ዐፄ ዮሐንስ ደጃዝማች ካሳ ሲባሉ በ1863 ዓ.ም. ዐድዋ
አጠገብ ከ12,000 የማይበልጥ ወታደር ይዘው 60,000 ሺ ጦር ያዘመቱባቸ
ውን ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስን ያሸነፋዋቸው ምሽግ ወይም በጠባዩ ምቹ
የሆነውን ሥፍራ በመቆጣጠርና በጥሩ መሣሪያ በመዋጋት መሆኑ
ሊዘነጋቸው አይችልም ነበር ። ባገራችን “ኪታዳጊ ጌታ ሰገዳዳ ቦታ”
ይባላል ይኸውም ማለት ለጦርነት እርዳታ ከሚደርስ ጌታ የውጊያ
ሥፍራ ይበልጣል ለማለት ነው ።

ከሱዳኖቹ የተሻለ የጦር መሣሪያ በተለይ በመድፍ በኩል ኢትዮ
ጵያውያኑ ይዘው እንደነበረ በብዙ ጸሐፊዎች ዘንድ ተረጋግጧል ።
ደግሞም በቅርቡ ከሰሐጢም ግንባር የተመለሱት ፣ የኢጣልያኖች ምሽግ
የማይበገር መሆኑን ከተገነዘቡ በኋላ ነበር ። ደርቡሾቹም በደንብ መሽ
ገው መጠባበቃቸውን ሲሰሙ ሌላ የውጊያ ዘዴ መፈለግ ነበረባቸው ።

ከዚህም በቀር የደርቡሹ መሪ ከሊፋ አብዱላሂ ፣ በጦሩ ግንባር
አለመኖሩን እያወቁ ራሳቸው በመዝመት ፈንታ ራስ አሉላም ቢቀሩ፣
በራስ ቢቶደድ ኃይለ ማርያም ወይም በትልቁ ራስ አርአያ መሪነት
በቂ ጦር ልከው እርሳቸው ደብረ ታቦር ወይም ጐንደር ላይ ሆነው
ለማዋጋት ቢችሉ ፣ የተላከው ጦር እንኳን ቢሸነፍ እርሳቸው አዲስ
ያልተዋጋ ጦር ይዘው እንደገና ለመሔድ ቢቻሉ ነበር ። አለዚያ ደግሞ
የርሳቸው መሔድ ግዴታ ከሆነ የእርሳቸው ሕይወት ከመሪነታቸው
የተነሣ የተከበረና በዚያን ጊዜ ያድልም ፣ የጸጥታም መድን መሆኑ
የታወቀ ነበርና እርሳቸው ጥይት ወደማይደርስበት ወደ ኋላ ሆነው
በርሳቸው አምሳያ በኢትዮጵያ እንደ ተለመደ አሳሳች ሊቀ መኳስ
ወይም መስል አዋጊ አስቀድመው ደጀን ሆነው ተዋጊውን በንግግር
በማበረታታት ፣ጦር ባነሰበትና በላላበት በኩል አዳዲስ ጦር እየላኩ
የታወቁትን የጦር አለቆች ግንባር ቀደም አድርገው ቢያዋጉ ኖሮ
በተባራሪ ጥይት ከመቁሰልና ከመሞት ፣ በርሳቸውም ሕያውነት ጦራ
ቸውን ከመሸነፍ አደጋ ያድኑት እንደ ነበረ አይጠረጠርም ።

ወይም እልኻቸውን ለመወጣት ወደፊት ቀድመው መዋጋትና ማዋጋት አስፈላጊ መስሎ ከታያቸው ወደ ጦርነት የሔዱ ሁሉ ሕይወቱ አሥጊ ሁኔታ ላይ እንደሚገኝ የታወቀ ስለሆነ ፣ የቅርብ ታላላቆቹን የጦር አለቆች በግል ሰብስበው በጦርነት ላይ እኔን የመቁሰል ወይም የመሞት አደጋ ቢገጥመኝ 'እገሌ አልጋ ወራሼ ነውና እርሱን ይዛችሁ እርሱም የኔ ዕድል ቢገጥመው እገሌን መሪ አድርጋችሁ ጦርነቱን ቀጥሉ' ብለው አስቀድመው አስጠንቅቀው ቢሆን ኖሮ ፣ ከድል አፋፍ ላይ የተቃረበውን ተዋጊ ጦራቸውን ጨርሶ ከመፍረስና ከመሸነፍ ያድኑት ነበር ። ይኸ ሁሉ ጥንቃቄ አስቀድሞ ታስቦ ባይፈጸም በመቅረቱ እርሳቸው እንደ ተራ ወታደር በእግራቸው ሆነው ጠመንጃ ይዘው እየተኰሱ በመጋፈጣቸው ከደርቡሾቹ በተተኰሰች ጥይት ቆስለው ፣ ሊገኝ ጥቂት የቀረው ድል አድራጊነት ከርሳቸው እጅ ወጥቶ ከጠላቶቻቸው እጅ ሆኖ የርሳቸውና የጦራቸው ዕድል ከመጥፎ ሁኔታ ላይ መውደቁ ያሳዝናል ፤ ከማሳዘንም ዐልፎ ያስቆጫል ። ምናልባት የራስ አሉላም በዚህ ጊዜ ከጦር ጠቅላይ አዛዥነት መገለል ድል መሆንን ካስከተሉት ምክንያቶች አንዱ እንደሆነ አይታወቅምና እርሳቸውን ሽረው የወንድማቸውን ልጅ ራስ ኃ/ማርያም ጉግሣን መሾሙ ቢቆይ የተሻለ ሳይሆን አይቀርም ነበር ያሰኛል ።

ብላቴን ጌታ ኅሩይ ፣ የጦርነቱን አዠማመርና የንጉሠ ነገሥቱን መቁሰል ፣ የሠራዊቱንና የመኳንንቱን የሽሽት አዠማመር እላይ በጠቀስነው ዐይነት ከተረኩ በኋላ ፣ ፍጻሜውን እንደዚህ ሲሉ ያስከትላሉ ።

“ዐፄ ዮሐንስ ከመቁሰላቸው የተነሣ ሰውነታቸው መድከሙን ስለ ተረዱት ፣ የወንድማቸውን የደጃች ጉግሣን ልጅ ራስ ኃይለ ማርያምን (ጠቅላይ የጦር አዝማቹን) አልጋ ወራሽ ለማድረግ አስበው ጳጳሱንና እጨጌውን ለጊዜው ባጠገባቸው የተገኙትን ትልልቆች መኳንንት ሰብስበው ራስ ኃይለ ማርያምን ጥሩት ቢሉ በጦርነት ስለ ቆሰሉ ለመምጣት አይችሉም አሏቸው ። እርሳቸው ግን አይችልም ያሉኝ ቢሞት ነው ብለው በጣም አዘኑ ቀጥለው ወንድሙን ራስ መንገሻን ጥሩልኝ ብለው እኔ የሞትሁ እንደሆነ አልጋ ወራሼ ልጄ ራስ መንገሻ ነውና ለርሱ ተገዙ ብለው የኑዛዜ ቃል ተናገሩና በማግሥቱ ዐረፉ ።”

ብላቴን ጌታ ኅሩይ ፣ ከዚሁ እያይዘው መኳንንቱ የንጉሠ ነገሥቱን ሬሳ በሳጥን ውስጥ አግብተው ወደ አትባራ ወንዝ ፊታቸውን አዙረው መሸሻቸውን ፣ ደርቡሾቹ በጦርነቱ ውስጥ በዠግንነት እየተዋጉ የሞቱትን የኢትዮጵያን መኳንንት ሁሉ ራሳቸውን እየቆረጡ እምዱርማን ድረስ ለከሊፋ አብዱላሂ መላካቸውን ፣ ቢሆንም ሐበሾች

በማግሥቱ እሑድ እንደገና ተመልሰው አደጋ ይጥሉብናል እያሉ ሲፈሩ ማደራቸውን ፤ ነገር ግን ሰላይ ልከው ስለነበረ ሰላዩ ተመልሶ አበሾች ፊታቸውን ወደ አትባራ ወንዝ አዙረው ይሸሻሉ እንጂ ፣ አንድም መኰንን ተዳፍሮ ፊቱን ወደኛ ያዞረ የለም ብሎ ስለ ተናገረ ፣ የጦር አበጋዙ ዘኪ ቱማል ሠራዊቱን እንደገና ባዲስ ኃይል ሰበሰቦ በድንጉላ ፈረስና በግመል ጠያር አድርጎ ፣ እግር በእግር ተከታትሎ በመጋቢት ፫ ቀን (ሰኞ) ያፄ ዮሐንስን ሬሳ ይዘው የሚጓዙትን መኳንንት በአትባራ ወንዝ ዳር ሠፍረው ደርሶ አደጋ ጥሎ እንደ ተዋጋቸው ፣ ያፄ ዮሐንስ አሽከሮችና መኳንንቱ በድንኳኑ ዙሪያ ተሰልፈው እርስ በርሳቸው እየተፏከሩ ጠንክረው መዋጋታቸውን ፣ 'የጌታችንን ሬሳ አናስማርክም' በማለት በድንኳኑ በር ላይ ትልቁ ሹም አርአያ (አጐታቸው) ፣ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ገብረ ጻድቅ ፣ የዘበኞች አለቃ ደጃች ተድላ ፣ ብላታ ገብረ ማርያም ፣ አዛዥ ወንድም ሁነኝ ፣ አዛዥ ላዕከ ፣ ጅራፍ ማሠሪ ዘሚካኤል ፣ መምሕር ወልደ አረጋይ ፣ መምሕር ክንፈ ኪሩብ ፣ ቄስ ገበዝ ሰላማ መሞታቸውን ዘርዝረውታል [1]

ቴዎባልድ የሚባለው የውጭ አገር ጸሐፊ በበኩሉ ፣ “ዘማሕዲያ” በሚባለው መጽሐፉ የዚህን የመተማን ጦርነት ሁኔታ ባተተበት ምዕራፍ ላይ ፣

“ዘኪ ቱማል የአበሾቹ የጦር ኃይል በጣም ከፍተኛ መሆኑን በመገንዘብ ያተኮረው ከመከላከል ላይ ብቻ ነበር . . .ስለ ዚህም ጥልቀት ያለው ጉድጓድና ዘሪባ የሚባለውን ምሽግ ከፊትና ከኋላ (በሁለት ረድፍ) እንዲሠራ አድርጎ በዚህ ሁኔታ ጥቃት እንኳ ቢደርስ ተከላካዩ ኃይል በዚያው ረግቶ እንዲከላከል አድርጎ ካንደኛው ወደ ሁለተኛው ዘሪባ (ምሽግ) ም ለመዛወር እንደሚችል አስቦ በደንብ አሠርቶት ነበር ። በመጋቢት 9 ቀን 1889 ቁጥር ስፍር የሌላቸው አበሾች እየገሠገሡ ለማጥቃት ይጐርፉ ዠመር ። በንጉሣቸው ፊት ከፍተኛ መሥዋዕትነት በመክፈል አምስት ሰዓት ያህል እንደ ተዋጉ የመዠመሪያውን ዘሪባ ሰብረው በመግባት የጥይት መዓት በጠላቶቻቸው ላይ በማውረድ ያለአንዳች ችግር ያገኙትን ሁሉ መፍጀት ዠመሩ ። ከዚህ በኋላ ቁጥራቸው ያነሰውና የተረፉት ማህዲስቶች ወደ ሁለተኛው ምሽግ (ወደኋለኛው) ተመልሰው ሕይወታቸውን

1 ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 154 156 ።

ለማትረፍ በሚከላከሉበት ጊዜ አበሾችም ለድል አድራጊነት በቀረቡበት ሰዓት ፡ አንዲት የተተኮሰች ጥይት (የባዘነች) ንጉሡን መትታ ጣለቻቸው የዚህም ወሬ በአበሾቹ ተዋጊዎች ዘንድ ሲደርስ ልባቸውና መንፈሳቸው ተሸብሮ የቻሉትን ምርኮ እንደያዙ ሸሹት ዠመሩ ።

ይኸን ሁኔታ የተመለከቱት ማህዲስቶች (ደርቡሾች) ምናልባት በሚቀጥለው ቀን ተመልሰው ሐበሾች ይወጉናል የሚል ሥጋት አድሮባቸው ሳለ ፡ የንጉሡ መሞት በምሽት እንደ ተሰማና ጦሩም መበታተኑን ሲመለከቱ ወደፊት ገሥግሠው በመድረስ ከንጉሡ የቅርብ ወታደሮች ጋር አትባራ ወንዝ ዳር ከተዋጉ በኋላ ብዙ ዕቃና የንጉሡን ሬሳ ማርከው ፡ ራሳቸውን ቆርጠው ፡ ለድል አድራጊነታቸው ማብሰሪያ ወደ አምዱርማን ላኩት ። አሥጊውና በጣም ኃይለኛ የነበረው የአበሾች ጦርነት በዚህ ዐይነት አከትሞ ከዚያ ሰዓት ቀጥሎ አጨቃጫቂው የዞፋን የወራሽነቱ ውዝግብ በአበሾች መካከል ቀጠለ ሲል ደምድሟል ።[1]

የቲዎባልድ አጻጻፍ ፡ ከብላቴን ጌታ ኅሩይ አባባል ጋር ስለሚገጥም ፡ ታሪኩን ለሚያነብ ሁሉ ሙሉ እምነት ይሰጣል ።ንጉሠ ነገሥቱ ከምናቸው ላይ እንደ ተመቱ ሁለቱም አልገለጹትም ። በሸዋ የሚቀመጠው ኮንት አንቶኔሊ ከትግሬዎቹ የጦር ሠፈር ከሞት ተርፎ አምልጦ የመጣ አንድ ወታደር እንዳጫወተው ፡ ንጉሠ ነገሥቱ በጠበንጃ ጥይት የተመቱት በቀኝ በኩል ዠሮ ግንዳቸውን መሆኑን ይገልጻል ። ከዚያም አከታትሎ ጦርነቱ በተዠመረበትና በድብልቅልቁ ሰዓት እንዳጋጣሚ በአበሾቹ ሠፈር ላይ ድንገተኛ ጉም ስለጣለ ፡ ሳይተያዩ በመታኮስ ብዙ አበሾች እርስ በርስ በጥይት መሞታቸውን ውጊያውም የተዠመረው እ.ኤ.አ. መጋቢት 10 ቀን መሆኑን ያወሳል ። ከጦርነቱ ቦታ ሸሽተው ያመለጡት እጨጌ ቴዎፍሎስ ንጉሠ ነገሥቱ ጦርነቱ እንደ ተዠመረ በጦሩ መካከል ሆነው የደርቡሾቹ ምሽግ በመድፍ ጥይት ከተከፈተ በኋላ ፡ ጠበንጃቸውን እንደያዙ ተዋጊው ወታደር አለበት ቆሞ ሲዋጋ እርሳቸው እስከ 400 ሜትር ቀደም ብለው ሲተኩሱ ቀኝ እጃቸውን መመታታቸውን ፡ የተመቱትን ምንም አይደለም ብለው በጨርቅ አስረው አሁንም እየቀደሙ ሲታኰሱ ከደርቡሾቹ የተተኮሰች ጥይት ግራ እጃቸውን መትታ ወደ ደረታቸው መግባቷንና ከዚያ ሰዎቻቸው ይዘው ወደ ድንኳናቸው እንደ

---

1 A.B. Theobald, The Mahdiya, PP. 154- 157.

ወሰዷቸው አጫወቱኝ ሲል ኮንቲ ሮሲኒ የሚባለው የኢጣልያ ዕውቅ ጸሐፊ ያመለክታል ።[1] ሌላው ጸሐፊ ደግሞ ፡ ንጉሠ ነገሥቱ በሐርና በወርቅ ያጌጠ ልብሳቸውን እንደ ለበሱ ሲዋጉ ድርቡሾቹ ባለባበሳቸው ለይተው አነጣጥረው እንደ መቷቸው ያወሳል ።[2]

በሌሎቹም ጸሐፊዎች ዘንድ ንጉሠ ነገሥቱ እንደ ተራ ወታደር በእግራቸው ሆነው በጠበንጃ ሲታኰሱ በጥይት የተመቱት ክንዳቸውንና ሆዳቸውን መሆኑ ፡ ውጊያው የተዠመረው መጋቢት መጀመሪያ ላይ መሆኑ ተገልጿል ። ነገር ግን ፡ በመተማ የተዋጉበት ጊዜ በትክክል በኢትዮጵያ አቆጣጠር መጋቢት 1 ቀን በፈረንጆች ቁጥር መጋቢት 8 ቀን እንጂ እንደ አንቶኔሊም ፡ እንደ ሌሎቹም አባባል መጋቢት 10 ቀን ወይም 9 ቀን አይደለም ።መጋቢት 10 ቀን ሰኞ አትባራ ወንዝ ላይ የተዋጉበትና እነራስ አርአያ ሞተው የንጉሠ ነገሥቱ ሬሳ የተማረከበት ነው ።

ስለዚህ መደምደሚያውን እንደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር ንጉሠ ነገሥቱ መጋቢት 1 ቀን ቅዳሜ በመተማ ተዋግተው ከቆሰሉ በኋላ በሽሽት ጉዞ ላይ እሑድ መጋቢት 2 ቀን በተወለዱ በ54 በነገሡ በ18 ዓመት በ1881 ዓ.ም ዐርፈዋል ። ከዚያ በመጋቢት 3 ቀን ሰኞ አትባራ ወንዝ ዳር ደርቡሾቹ ደርሰው ጭንቅላታቸውን ቆርጠው ፡ ውጊያው በሱዳኖቹ አሸናፊነት ተፈጽሟል ። ደርቡሾች በመተማው ጦርነት ድሉንም ያገኙት በቅድሚያ የሐበሻን ጦር እንደምን ለመመከት እንደሚችሉ ተመካክረው በሁለት ረድፍ በጥናት ባሠሩት የመከላከያ ምሽግ መሆኑ ፡ የኛዎቹም የተሸነፉት በያዙት የጦር መሣሪያና በሠራዊታቸው ብዛት በመተማመን በእልህ ተጋፍጠው በነዚያ ምሽግ ላይ በመውደቃቸውና ይልቁንም ወደፊት ቀድመው እንደተራ ወታደር በመዋጋት ላይ የነበሩት የንጉሠ ነገሥቱ በድንገተኛ ጥይት ተመትተው መቁሰላቸው ነው ።[3]

---

1 Co Conti Rossini, P. 461 Italia ed Etiopia del Trattato d'Ucciali alla Battaglia d'Adua-
እርግጥ ንጉሠ ነገሥቱ ከ300 እስከ 400 ሜትር ከሠራዊታቸው ርቀው ሲዋጉ ካዩዋቸው የተከበሩት እጨጌ ለምን ተቆጥተው እምቢ ቢሉም ገዝተው አላስቀሩቸውም ? እንደሚመስለው በዚህ አፍላ ጦርነት እጨጌው ወሬ ሰሙ እንጂ ያሉበት አይመስልም ። እርሳቸው ቀደም ብለው ሸሽተዋል ።

2 A. Anestrini I Prigionieri del Mahdi, P. '72.

3 A. Del Boca,, Gil Italiaoi in Africa Orientale, PP.323-324.

ስለ ዐፄ ዮሐንስ አሟሟት በኋለኛው ጊዜ እንደዚህ ተብሎ ተገጥሞላቸዋል ።

ዐፄ ዮሐንስ ሞኝ ናቸው
እኛም ሁላችን ናቅናቸው
ንጉሥ ቢኋቸው በማኸሉ
ወሰን ጠባቂ ልሁን አሉ
በጐንደር መተኮስ ፣ በደንቢያ መታረድ አዝኖ ዮሐንስ
ደሙን አፈሰሰ እንደ ክርስቶስ
እንዳያምረው ብሎ ድሃ ወዳጁን
መተማ አፈሰሰው ዮሐንስ ጠጁን
የጐንደር ሃይማኖት ቆማ ስታለቅስ
አንገቱን ሰጠላት ዳግማይ ዮሐንስ
እጅግ ደስ ይለኛል ያንተ ስም ሲነሣ
የቁና አፈር ንፉግ አንተ ነህ ወይ ካሳ?[1]

1 ኀሩይ ወ. ሥላሴ ኢትዮጵያና መተማ የዐፄ ዮሐንስ ታሪክ ፤ ገጽ 17 ።
ተ.ጸ.መ. ፥ የኢት. ታሪክ ካፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀ. ኃ.ሥ. ፥ ገጽ 84 ።

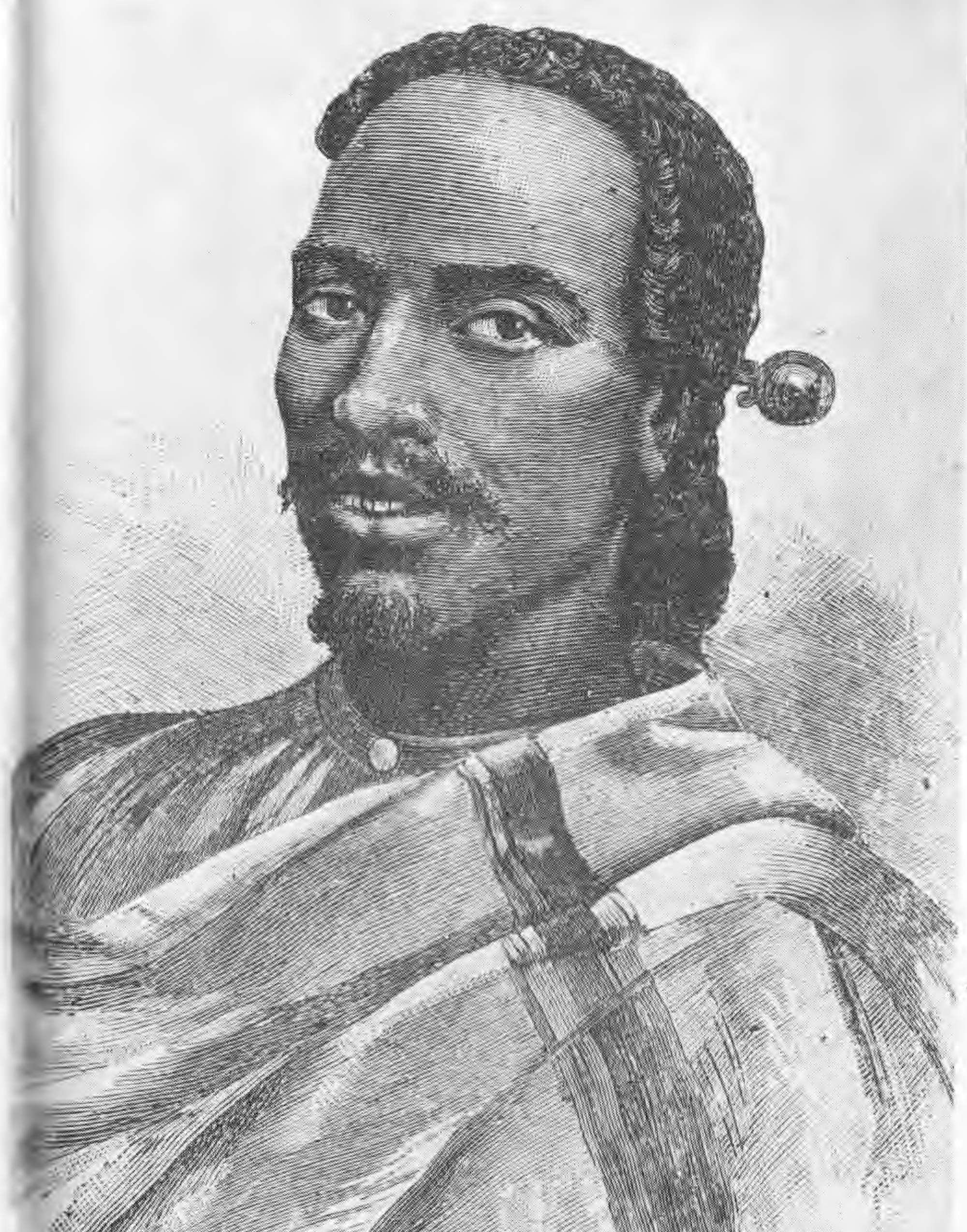

ዐፄ ዮሐንስ

(ከምስተር ስማትስ ሐሪሰን መጽሐፍ)

አፄ ዮሐንስ ከደርቡሾች ጋር የተዋጉበት የመተማ ሥፍራ

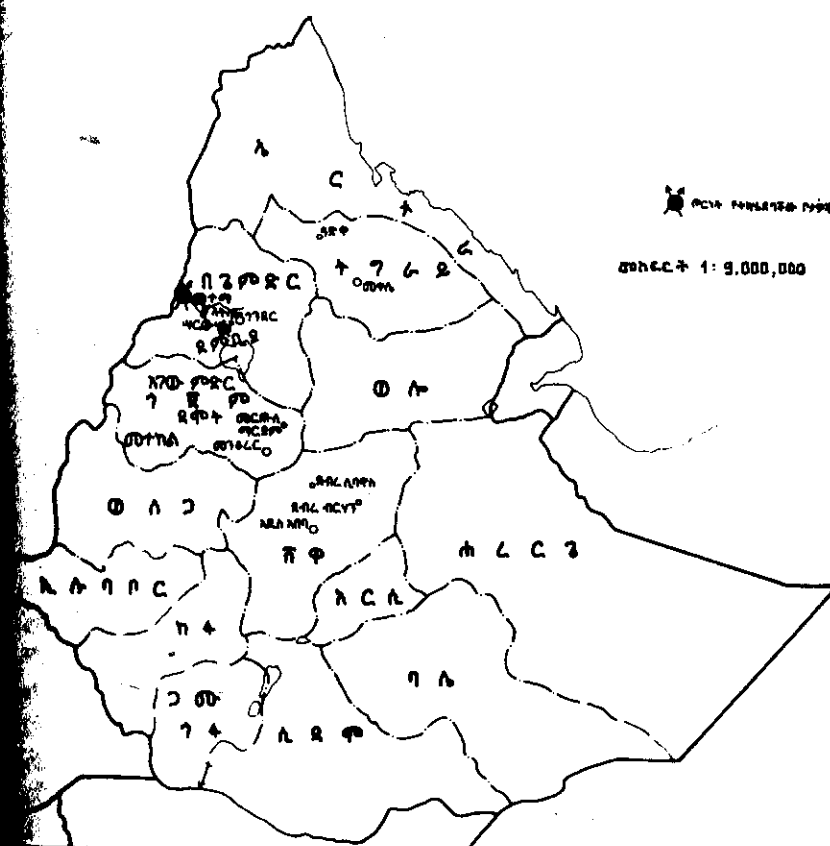

ምዕራፍ ሃምሳ ሁለት

የደርቡሾች አሸናፊነትና የዘኪ ቱማል ድንፋታና ውድቀት-

የከሊፋ አብዱላሂ አል ታሺ ፍጻሜ

ያጼ ዮሐንስ ታማኝ መኳንንትና የቤተ መንግሥት ዘበኞች የጌታቸው ሬሳ በተቀመጠበት ድንኳን በራፍ ላይ ቢቻል ሕይወታቸውን አለያም ሬሳቸውን ከምርኮ ለማዳን በፍጹም ጀግንነት እየተዋጉ ቢሞቱም ፍጻሜውን ከመሸነፍ አልዳኑም ። አሸናፊዎቹ ሱዳኖች ከድል በኋላ ግማሹ ሲማርከ ግማሹ የንዝ ዕቃ ሲዘርፍ፣ ዋንኞቹ ወደ ድንኳኑ ውስጥ ገብተው በሰም የተመረገውን ሳጥን ገንዘብ ያለበት መስሏቸው ቢከፍቱ የሰው ሬሳ ሆኖ አገኙት ። ከምርኮኞቹ አንዱን አቅርበው "የማን ሬሳ ነው" ብለው ቢጠይቁት "ያጼ ዮሐንስ ነው" ብሎ አረጋገጠላቸው ። በሳጥኑም አጠገብ ከሬሳው ጋር ዘውዳቸው ፣ በብራና የተጻፈና ገበታው በባሕር ዐረብና በወርቅ የተለበጠ አርባዕቱ ወንጌል ፣ የዕለት የሳምንት የወር ያመት ቁጥር የሚቆጥር የወርቅ ሰዓት ፣ በነስሚት ሐሪሰንና በነፖርታል አማካይነት ከንግሥት ቪክቶሪያ በተለይ በወዳጅነት ዘመን በየጊዜው የመጣላቸው ትልቅ በሩቅ የሚያሳይ መነጥር ፣ ባለፈርጥ መስቀልና ሌላም ብዙ ዕቃ ተገኘ ።

ደርቡሾቹ በዘኪ ቱማል ትእዛዝ የንጉሠ ነገሥቱን ጭንቅላት ቆርጠው ከነራስ አርአያና ከጓደኞቻቸው የተቆረጠ ራስ ጋር ወደ አምዱርማን ለከሊፋ አብዱላሂ ላኩለት ። ከሊፋ አብዱላሂ የጦርነቱን ውጤት ወዳጃ ከማስያዝ ጋር አቆብቁቦ ይጠብቅ ነበርና የድል አድራጊነቱን ዜና ከንጉሡ ጭንቅላት ጋር ሲደርሰው ፣ በደስታ ተውጦ ነጋሪት እንዲመታና መለከት እንዲነፋ አዞ የከተማው ሰው ሁሉ ብዙ ሽኮችና ቃዲዎች በተሰበሰቡበት ታላቅ የድል በዓል ተደረገ ። ከሦስት ቀን በኋላም ያጼ ዮሐንስን የተቆረጠ ጭንቅላት በዕንጨት ላይ ሰክቶ በግመል ጀርባ ላይ አስደርጎ ገበያ ለገበያ ፣ መንደር ለመንደር እየዞረ በመታየት እስላማዊው የሱዳን ሕዝብ እንዲደሰትበት አደረገ ።[1]

---

1 ብ.ጌ. ኅሩይ ፣ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 155 ።

ይኸ ሁሉ ሲሆን ፣ ድል አድራጊው የምሥራቅ ሱዳን (የገዳሪፍ)
አገረ ገዥ አሚር ዘኪ ቱማል መጋቢት 1 ቀን ያገኘውን ድል በአስቸ
ኳይ ወደ እምዱርማን ለጌታው ለከሊፋ አብዱላሂ ከላከ ወዲህ ፣ እዚሁ
ገዳሬፍ ተቀምጦ ያሄ ዮሐንስን ሬሳ ይዘው ወደ አትባራ ወንዝ የሸ
ሹትን ኢትዮጵያውያን ተከታትሎ ከመደምሰስ በቀር እምዱርማን
ራሱ ሔዶ ደስታ አልተካፈለም ።

አሁን ደግሞ ፣ አትባራ ወንዝ ዳር እንደ ሰፈሩ በኢትዮጵያውያኑ
ላይ በድንገት ደርሶ የተዋጋበትንና ያገኘት ቀረጣውን ሁኔታ እን
ደዚህ ሲል በጽሑፍ ለከሊፋው አብራርቶታል ።

"በይቅር ባዩና በመሐሪው አምላክ ስም ምስጋናና ጸሎት ለነቢዩና
ለቤተሰቡ ።

ከእግዚአብሔር ምስኪን ደሃ ከዘኪ በእግዚአብሔር ዘንድ ድጋፍ
ላለው ለመህዲ ተከታይ ለከሊፋ አብዱላሂ ቤን መሐመድ. . .

ጌታ ሆይ ።

ቀዳሜ 6 ራጀብ 1306 * ከእግዚአብሔር ጠላቶች ከሐበሾቹ
ከተዋጋን ወዲህ ከዚህ በፊት ሥፍራውን ለጌትነትዎ እንደ ገለጽሁት
ሁሉ ፣ ዱካቸውን እየተከታተልን ስንሔድ ቆይተን በእኩለ ሌሊት
ከሠፈራቸው ተጠግተን የሚያነዱትን እሳት እያየን እስኪነጋ ድረስ
እየጠበቅናቸው አደርን ። እነሱም ጠርጥረው ኖሮ ያንድ ክፍል ጦር
ጠባቂ ቃፊርና ሰላዮች ልከው ሲሰልሉ አግኝተን ወግተን ወዲያው
ደመሰስናቸው ። ከዚህ በኋላ ሲነጋ በእግዚአብሔር ቸርነት ወደ
ፊት ተጓዝን ። እንደ አሸዋ የበረከቱት ጠላቶቻችን ከአትባራ ወንዝ
ማዶ ሠፍረው ሳለ በመሬት ላይ ዝናም ባንድ ጊዜ ገፍቶ ብሎ እን
ደሚወርድ በላያቸው ላይ ደርሰን ጦርነት ገጠምናቸው ። የኛዎቹ በሃይ
ማኖታቸው ጸንተው ጥይትን ሳይፈሩ ኢአማናውያኑን ** ሳይፈሩ
ጠንክረው በመዋጋት አሸነፉ ። እስከ ቀኑ ሁለት ሰዓት ድረስ ከተዋጋ
ናቸው በኋላ ከሐዲዎቹ ከእስላሞቹ በፊት ስለሸሹ ሠፈሩ ባዶ ሆኖ
ቀረ ። ንጉስ አቧራን እንደሚጠርግ እነሱም እንደዚያ ተጠረጉ ። የጦ
ርነቱ ቦታ በአበሾች ሬሳና ቁስለኛ ተሞልቶ ነበር ። በሽሽታቸው ጊዜ
ወንድም ወንድሙን ሊረዳው አባትም ስለ ቆሰለው ልጁ ለማሰብ
አልቻለም ። ሠፈሩ በብዙ ድንኳን ከሺ በሚበልጡ በፈረሶች ፣

* በዐረብኛ አቆጣጠር በኢትዮጵያ መጋቢት 1 ቀን 1881 ዓ.ም.
** ኢአማናውያን (ከሐዲዎች) የሚሉት በእስላሞች ዘንድ ከእስልምና ሃይማኖት ውጭ ሆኖ በቁራን የማያምነው ሁሉ የማያምን ከሐዲ ይባላል ።

በበቅሎና በአህዮች ተሞልቶ ነበር ። በእግዚአብሔር ፈቃድ ሁሉንም
ወርሰን በነርሱ እጅ በመሐመድ እርባብ መሪነት ተዋግተው በም
ርኮ የነበሩትን እስላሞች ተበጀናቸው ። *

እዚያ ላይ የእግዜር ጠላት የሆነው ዮሐንስ ቅዳሜለት በተደረ
ገው ጦርነት ሞቶ ኖሮ ሬሳው በሳጥን እንደሆነ በጃችን ገባ ።
አለቆቹ ግን ይኸን ደብቀው ለወታደሩ መቁሰሉን ብቻ አውር
ተው ሌላ የጦር አለቃ ሾመው ነበር እኛም የንጉሡን የዮሐንስንና
በሁሉ ቦታ እየተከተለ የሃይማኖቱን ጉዳይ የሚፈርደውን (ፍትሐ
ነገሥት አውጪ ወይም ንስሐ አባት?) ትልቁን ካህን እንደዚሁም
የደጃች በርሄንና የብዙ አለቆች ጭንቅላት ቆረጥን ። ለእግዚአብሔር
ለነቢዩ ለመሐመድና ለተከታዮቹ ተስፋ በመስጠት የተዋጉትን ሁሉ
አምላክ ይሸልማቸው በሚመጣው ዓለም (በሰማይ) የሚገኘውን ደስታ
ተስፋ በማድረግ ድሉን ለማግኘት ስንል ሞትን እየተሽቀዳደምን እን
ዋጋ ነበር። ይህ ያሁኑ ጦርነት ፣ መሰል የሌለው ታላቅ ጦርነት ነው ።
ስለዚህም እግዚአብሔር ስለረዳን እናመሰግነው ። ለወደፊቱም ስለ ሃይማ
ኖታቸው እነዚህ የሚዋጉት ኃይላቸውም ፣ ሞራላቸውም ከፍ ያለ ስለሆነ
ኢአማናውያንን ለመዋጋት የተዘጋጁ ናቸው ። የተረገመው ዮሐንስ የመ
ሸነፉን ምልክት ከመተው በቀር ተከታዮች ስላላደረገ ያሁኑ ድል
አድራጊነታችን አበሻን እንደሚያስገዛን ተስፋ እናደርጋለን ።

ባሁኑ ጊዜ ከባሕር ዳር ሰፍረው የኛዎቹ ታማኞች በራሪዎቹን
ከማሳደድ ላይ ይገኛሉ ። ብዙ ወንዶች ከነሚስቶቻቸው ከነቤተ
ሰቦቻቸው ማርከዋል ። ከብዛቱ የተነሣ የምርኮውን ዕቃ ሦስት ቀን
ሙሉ እግዘው ለመጨረስ አልቻሉም ። ስለ ቸርነቱ አምላክን እናመሰ
ግናለን ። ለርስዎም ከኛ ወገን ከድል ወሬ በቀር ሌላ (ክፉ ወሬ)
እንዳይደርስዎት እንመኛለን ። ሁሉም ነገር ከተጠናቀቀ በኋላ ለጌ
ትነትዎ ዝርዝሩን ወደፊት እልካለሁ ። በድል አድራጊነታችን ወዳጆ
ቻችን ይተማመኑባቸው ዘንድ ልዩ ልዩ የተማረኩትን የዮሐንስን
ዕቃዎች ይኸን ደብዳቤ በሚያቀርብልዎት ሰው እጅ ልኬያለሁ ። የሐ
በሾቹም መድፎች ከነጥይቶቻቸው በእጃችን ገብተዋል ። በጸሎትዎ
እንዲረዱን ጌትነትዎን እንለምናለን ። **

* በ1879 ዓ.ም. ራስ አሉላ የተዋጉ ጊዜ የተማረኩ መሆን አለባቸው ።
** የደብዳቤው ትክክለኛ ትርጉም ከዐረብኛ ዱግስ በሚባል ተተርጉሞ በኢጣልያንኛ ያገኘሁትና በፎቶ ኮፒ የወሰድሁት ከቀድሞው የኢጣልያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ታሪካዊ መዝገብ ቤት ውስጥ (3- 6) ነው ። ወደ አማርኛም የመለስኩት ከኢጣል ያንኛው ትርጉም ላይ መሆኑን ለአንባቢ አስገነዝባለሁ ።

ዘኪ ቱማል በዚህ ደብዳቤ ውስጥ "አቧራን ነፋስ እንደሚጠርግ ፣ እኛም አበሾቹን ጠረግናቸው . . . አበሾች በሸሹበት ሰዓት ወንድም ወንድሙን ፣ አባት የቆሰለውን ልጁን አልረዳም . . . " ከማለት ጋር የራሱንና የወገኖቹን ጉብዝና ከማድነቅ በቀር ፣ በዋናው በመተማው የቅዳሜው ጦርነት ለት አበሾቹ አንደኛውን ምሽግ አስለቅቀው ከሁለተኛው ምሽግ ውስጥ ተጋብተው በሚዋጉበት ሰዓት ጸሐፊው ሁሉ ያወሳውን በደርቡሾቹ ላይ የነበረውን ፍርሃትና ሽብር ሊያነሣው አልፈለገም ። እንደዚሁም ከመተማው ጦርነት ወዲህ ሰኞ ለት አትባራ ወንዝ የጌታቸውን ሬሳ ላለማስማረክ በድንኳኑ በራፍ ላይ እየተፏከሩ የተላለቁትን የነራስ አርአያን የነቢቶደድ ገብረ መስቀልን ዠብዱ ምልክቱንም ስለ አልጠቀሰ ፣ አድላዊ መሪና ጸሐፊ ነው ማለት ነው ። በርሱ አንጻር ከ350 ዓመት በፊት የግራኝን ታሪክ የጻፈው ሺሃብ ኤዲን አህመድ ቤን አብድል ቃድር የጠላቶቹን የነአዝማች አዳሉን ፣ የነራስ ወሰን ሰገድን ጀግንነት ሳይደብቅ የጻፈውን ስናስታውስ ፣ በሁለቱ መካከል ያለውን የሐቅና የመንፈስ ልዩነት እንገነዘባለን ።

የሆነ ሆኖ ፣ በመተማውና በአትባራ ወንዝ ያፄ ዮሐንስ መሸነፍ ለከሊፋ አብዱላሂ ሥልጣኑን በጣም ከፍ አድርጎ በአካባቢው ፣ ባገር ውስጥም ትልቅ ያሸናፊነትን ዝና አተረፈለት ። በርሱ ላይ ባገር ውስጥ የሚነሡት አሚሮች ሁሉ አነሣሣቸው እየከሸፈ ሲያዙ ወይም ሲማረኩ በካርቱምና በኦምዱርማን ባደባባይ ግማሾቹ በስቅላት ፣ ግማሾቹ አንገታቸው በሰይፍ እየተቀረጠ መፈጀቱን ቲዎባልድ የተባለው እንግሊዛዊ በመጽሐፉ ገልጾታል ።[1]

እንደዚሁም ዐፄ ዮሐንስን በማሸነፉና የመኳንንቱን አንገት በሰይፍ በማስቀረጡ የተመካው ዘኪ ቱማል ሦስት ዓመት ያህል በባለጊልነትና በባለሥልጣንነት ከቆየ በኋላ ፣ ከ1885 ዓ.ም ላይ ባለጊልነቱ መቀዝቀዝ ጀመረ ። ቀጥሎም አንዳንድ ባለሥልጣናች እየተያዙ የሞት ቅጣትና እስራት ሲደርስባቸው ፣ አሚር ዘኪ ቱማልም በተራው በቀናተኛው በያኩብ (ያዕቆብ) ጠቋሚነት በከዳት ወንጀል ተከሶ ከግዛቱ ከገዳሪፍ በዚሁ ዓመት ተጠርቶ ኦምዱርማን ሲገባ ወዲያው እጁ ተይዞ በወህኒ ቤት ገብቶ በከባድ እግረ ሙቅ ታሰረ ። በኋላም ከሰው በፍጹም ወደማይገናኝበት ወደ አንዲት ትንሽ ጎጆ ተዛውሮ ብቻውን ሐያ ቀን ያህል እንደቆየ በረኃብና በውሃ ጥም ተሠቃይቶ ሞተ ። በርሱም እግር አህመድ ዋድ ዐሊ ተሾመ ።[2]

1 A. B. Theobald, The Mahdiya, PP.156- 157.

2 Slatin and Wingate, Fire and Sword in the Sudan, PP. 300-301 .

ይኸን ሁሉ ካደረገ በኋላ ፣ ታላቁ ኃይለኛውና ጨካኙ አሚር አብዱላሂም በሱዳን ተፈርቶና አንቀጥቅጦ ሲገዛ ከቆየ በኋላ ፣ ዘኪ ቱማል በሞተ በአራተኛው ዓመት ከ1889 ዓ ም ላይ በእንግሊዝ መንግሥት ትእዛዝ ፣ በማህዲስቶች እጅ የተገደሉትን የጄኔራል ጐርዶንን ፣ የነጄኔራል ሂክስን ደም ለመበቀል ጄኔራል ኪችነር 28ሺ የሚደርስ የእንግሊዝና የግብጽ ድብልቅ ጦር ይዞ መጥቶ 40ሺ ጦር ይዞ ከጠበቀው ከከሊፋ አብዱላሂ ጋር በ1890 ዓ ም በሚያዝያ ወር ላይ እዚያው ያፄ ዮሐንስ አንገት ከተቀረጠበት ከአትባራ ወንዝ አጠገብ ጦርነት ተጋጥመው ደርቡሾቹ በአሮጌ ጠመንጃ በመታኮስና አንገት መቁረጥ ያስለመዱትን ሰይፋቸውን እያወዛወዙ ለመመከት ሲዋጉ እንግሊዞቹ ማክሲም በሚባለው መድፍና ዘመናዊ በሆነ ጠመንጃ እንደልብ አጨዱዋቸው ። ከዚያም አብዱላሂ የተረፉትን ወታደሮቹን ይዞ ወደ ዋናው ከተማ ወደ ኦምዱርማን ቢሸሽ የእንግሊዙ ጄኔራል እዚያው ድረስ ተከታትሎ ሔዶ ወጋው ። ከዚያም ወደ ጐርዶፋን ቢሸሽ የኪችነር ተከታይ ሰር ሬጂናልድ ዊንጌት በበረሃ የብዙ ቀን ክቢ አድርጎ ከማረከው በኋላ ከግብረ አበሮቹ ጋር በ1891 ዓ.ም. በፍርድ ገደለው ።[1]

ከዚህም በኋላ ያፄ ዮሐንስ ኢትዮጵያ ከጠላት ጋር እየተዋጋች ድሏን እየተጐናጸፈች በነጻነት ስትኖር ፣ የኃያሉ የከሊፋ አብዱላሂ ሱዳን ግን ፣ ከእንግሊዝና ከግብጽ ጥምር አገዛዝ ውስጥ ገብታ ሱዳን አንግሎ ኤጂፕሺያን ኮንዶሚኔሽን የሚባል ሥያሜ ተሰጥቷት የአፍሪካውያን የነጻነት ጊዜ እስኪመጣ ድረስ ቆየች ።

1 E. Anghieri, Storia Della Politica Inglese Nel Sudan, PP. 120-127.

ምዕራፍ ሃምሳ ሦስት

ዐፄ ዮሐንስ ሞት ያስከተለው የዙፋን ባላንጣነት —

በባላንጣነቱ ፊት የተጠቀሙት ወገኖች

ምንም እንኳን በ10—13ኛው መቶ ዓመት መካከል የዛጉዌ ነገሥታት ጣልቃ ቢገቡ ከዚያም በፊትና ከዚያም በኋላ ፣ በኢትዮጵያ ዙፋን ተቀምጦ ዘውድ ደፍቶ የሚገዛው ነጋሢ ከሰሎሞን ዘር የተወለደ መሆኑን ያገራችን ታሪክ ነገሥት በብዙ ቦታ ይነግረናል ። አንዱ ነጋሢ በኃይሉ ወይም ባባቱ ኑዛዜ ነግሦ እዙፋን ከወጣ በኋላ ፣ የቀሩት ወንድሞቹና የደረሱ ልጆቹ የመንግሥ ፍላጎት አድሮባቸው በዚህ ምክንያት ባገር ላይ ሁከት እንዳይደርስ ሁሉም ተይዘው ባንድ ተራራ ወይም ባንድ ደሴት ሥፍራ ተለይቶ ፣ ጠባቂ ተደርጎ በተራቸው የመንግሥ ዕድል እስኪገጥማቸው ድረስ በግዞት ይኖሩ ነበር ። ለዚህ የግዞት ሥፍራ ከሁሉም በጣም የታወቀው በወሎ ክፍለ ሀገር በአምባሰል አውራጃ የሚገኘው ግሸን አምባ ነው ። እርሱም የነጋሥያን የማጋዣ ሥፍራ ከመሆኑ የተነሣ ፣ ብዙ ጊዜ የግዕዙ መጽሐፍ አምባ ነገሥት ይለዋል ።[1]

በጎንደር ዘመነ መንግሥት ደግሞ ፣ እዚያው ጎንደር አቅራቢያ ወህኒ እየተባለ የሚጠራ አለ ። በጎንደር የነገሠው በሞተ ቁጥር የትኛውን ነጋሢ አውጥቶ ለማንገሥ በነበረው ፍጅት የጦር አለቆችና አስተዳዳሪዎች ወገን ለይተው እርስ በርሳቸው ሲዋጉ ከሁለቱም ወገን የሚያልቀው ሕዝብ መጠኑ ከፍ ያለ ነበር ። ጠቡ ገና ንጉሡ ከታመመበት ጊዜ ይጀመርና አለቆች የተስማሙበት ነግሦ በዙፋኑ እስኪረጋጋ ድረስ ፍጅቱና ትርምሱ በታሪክ ውስጥ ተመዝግቦ የሚገኘው ብዙ ነው ።[2]

---

1 ተ.ጸ.መ. ፣ የግራኝ አህመድ ወረራ ምዕ 100 ፣ ገጽ 570—576.

2 ተ.ጸ.መ. ፣ የኢትዮጵያ ታሪክ ካፄ ልብነ ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ ፣ ገጽ 83—85 ፣116—123 ፣ 216—318 ፣ 221—222 ።

ብለው ተናዘዋል የሚል ያዋጅ ቃል ተነገረና ከደጃች ቦጋለና ከደጃች መሸሻ በቀር ሁሉም አሜን ብሎ ተቀበለ ። ደጃች ቦጋለና ደጃች መሸሻ ግን ለጃንሆይ ልጅ የላቸውም ። በወንድም ልጅነት የሆነ እንደሆነ ግን ሁላችንም እኩል ነንና አገራችን ከገባን በኋላ እግዚአብሔር ለሚሰጠው ይሰጠዋል እያሉ ልብሳቸውን (ኩታቸውን) በአፍንጫቸው ላይ እያደረጉና እያጉረመረሙ ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ ይባላል ።"[1]

ስለራስ መንገሻ ያፄ ዮሐንስ ልጅነት ብዙ የሚወራ ነገር አለ። አንዳንዱ ዐፄ ዮሐንስ በምስጢር ከመነኮሱ በኋላ የወለዷቸው ናቸው ሲል ፣ ሌላው ደግሞ ወንድማቸው ጉግሣ ከሞቱ ብዙ ዘመናቸው ስለሆነ በድብቅ ከወንድማቸው ሚስት ወለዷቸው ይላሉ ። የቀሩት ደግሞ ብዙዎቹ እንደ ብላቴን ጌታ ኅሩይ የወንድማቸው የደጃች ጉግሣ ልጅነታቸውን በማረጋገጥ ያፄ ዮሐንስ ልጅ የተባሉት አልጋቸውን ስለ አወረሷቸው ብቻ ነው ይላሉ ። በእርግጥም የሚመስለው ይኸው ነው ። መንገሻ የባሕርይ ልጃቸው ቢሆኑ ኖሮ በቆሰሉበት ሰዓት መዝሙሪያውኑ ለልጄ ለመንገሻ አልጋዩን አውርሻለሁ ባሉ ነበር ። ነገር ግን የመንገሻ አልጋ ወራሽነት የመጣው የታላቅ ወንድማቸው ልጅ የራስ ኃይለማርያም ጉግሣ ሞት ከታወቀ በኋላ ነው ።

የሆነ ሆኖ ፣ እነራስ መንገሻ ከመተማ ወደ መቀሌና ወደ ዐድዋ ከተመለሱ በኋላ ፣ ከቦጋለና ከመሸሻ በቀር ሌሎች የዙፋኑ ባላንጣዎች ባንድ ጊዜ ይገጥማሉ ። እነዚህም አንደኛ ካፄ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ዠምሮ ዙፋንን ካፄ ዮሐንስ ጋር ሲከራከሩ የቆዩት ደጃች ደብብ ናቸው ። እርሳቸውም የትልቁ ራስ አርአያ ከፍተኛው ልጅ ስለሆኑ ፣ በተለይ ባሁኑ ዐፄ ዮሐንስ ባረፉበት ጊዜ ዙፋኑን አገኛለሁ በማለት የኢጣልያንንና የእንግሊዝን እርዳታ ደጅ የሚጠኑበት ሰዓት ነበር ። ሁለተኛ የራስ ገብረ ኪዳንና የእቴጌ ድንቅነሽ ልጅ ደጃች ሥዩም አባ ጎበዝ የሚባሉት ናቸው ። እርሳቸውም የዙፋን ፍላጐታቸውን ደበቅ አድርገው በምኒልክ ደጋፊነት ከደጃች ደብብም ፣ ከራስ መንገሻና ከራስ አሉላም ጋር እየተዋጉ የቀረው ቢቀር የትግራይን ግዛት ለመያዝ የሚጣጣሩ ነበሩ ።

ስለዚህ ፣ በሰሜን ምሥራቅ የኢጣሊያኖች ወረራና መስፋፋት በሰሜን ምዕራብ በኩል ለተነሡት ደርቡሾች እንዳገዘ በሰሜን ምዕራብም በኩል በደርቡሾች መነሣትና በመተማው ጦርነት ባፄ ዮሐንስ መሞት ፣ በዙፋን ባላንጣዎቹ መብዛት በጣም የተጠቀመው

1 ብ. ጌ. ኅሩይ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 155—156 ።

የኢጣልያ መንግሥት ነበር ። በዚህ ምክንያት ፣ አንቶኔሊ ከሸዋ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ ለክሪስፒ በላከው አስቸኳይ ራፖር ውስጥ መደምደሚያውን "የትግሬ ተዋጊዎች ከመተማ ተመልሰው ቁስላቸው ሳይድን ኃይላቸው በደከመበት ፣ ሞራላቸው በወደቀበት ሰዓት ወደ አሥመራ መገሥገሥ ነው" የሚል ቃል ይገኝበታል ። ይኸንኑ እንዲፈጽም ጠቅላይ ሚኒስትሩ ፍራንቼስኮ ክሪስፒ ምጥዋ ለሚገኘው ለጄኔራል ባልዲሠራ ቢያስተላልፍ ከጄኔራሉ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ የተሰጠው ፣ "እኔ ከምጥዋ ወደ አሥመራ ከመኼዴ በፊት ባላንጣዎቹ በቅድሚያ እርስ በርሳቸው ቢተላለቁ ይጠቅማል" የሚል መልስ ነበር ። በትክክል ቃሉ፦

"... ደብብ ኃይሉን ለማጠንከር ከዐድዋ (እየከዱ ከነራስ መንገሻ) የሚመጡትን ወታደሮች እየጠበቀ ነው ፤ ወደ ዐድዋ መሔድም ይፈልጋል ። እኛንም በቶሎ ወደ አሥመራ እንድንዘልቅ ጠይቆናል ። ከያለበት የተጠራቀሙ 20ሺ የትግሬ ወታደሮች የበለጠ ለሚከፍላቸው ለመዋጋት ተዘጋጅተዋል ። ነገር ግን እኛ ሳንሔድ የነርሱ (የመንገሻና ደብብ) መተላለቅ ቢቀድም ይጠቅማል" የሚል ነው ።[1]

በነዚህ ሁሉ መካከል ቀደም ብለው በመታወቅና በማናቸውም መስክ በመደርጀት ፣ በትግሬዎቹም መሳፍንት የርስ በርስ ውጊያ በመጠቀም ራስ መንገሻም ፣ ደጃች ደብብና ደጃች ሥዩምም በኢጣሊያኖቹ የጦር መሣሪያ እንዳይታጠቁ ፣ የኢጣልያን መንግሥት ወዳጅነት ቀደም አድርገው በመያዝና በማጠንከር የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ በዚህ ጊዜ አቅማቸውን በማኸል አገርና በደቡብ በኩል አጠንክረው ይገኙ ነበር ። ከመተማ ጦርነት የተመለሱት እነራስ ሚካኤል ጳጳሳቱም እየመጡ ስለ ገቡላቸው ፣ የቤጌምድርም መሪዎች የጐጃሙም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አሉበት ድረስ መጥተው በመገናኘት ስለ ታመኑላቸው ካፄ ቴዎድሮስ ዘመን ዠምሮ ይመኙትና ይጠብቁት የነበረው ንጉሠ ነገሥታዊ ዙፋን ያለጦርነት በእጃቸው ገባ ። የምኒልክ መንግሥትም እያደር የመጠንከር ፣ ነገዶችን በውስጡ የመሰብሰብና የመደርጀት መልክ ስለአሳየ ፣ ዘኪ ቱማል እንደ ተመኘው ከዘረፋ በቀር ከሊፋ አብዱላሂ ኢትዮጵያን ለመግዛት የነበረው ፍላጐት በሰሜን በኩል የተንጠለጠለውም የርስ በርስ ጦርኚት ቆመ ። በፊት ወዳጅ መስሎ በኋላ ጠላት ሆኖ ከተገኘው ከኢጣልያ ጋር የተደረገው ሰፋ ያለው የፖለቲካና የጦርነት ውዝግብ ግን ፣ በሚቀጥለው መጽሐፍ ለብቻው ይተነተናል ።

1 L'Italia in Africa ... Documenti . . (1888-1899) PP.219-226.

ያዕ ዮሐንስ መሳፍንት ፣ መኳንንትና ሹማምንት ዝርዝር

1ኛ ራስ አርአያ ሥላሴ ዮሐንስ

ራስ አርአያ አባታቸው ዐፄ ዮሐንስ ሲሆኑ ፣ እናታቸው ደግሞ የደንከል ተወላጅ ፣ ክርስትና ተነሥተው ጥበበ ሥላሴ የተባሉ ሴት ናቸው ። የተወለዱት በ1860 ዓ. ም. ነው ። በ1875 ዓ. ም. የስምንት ዓመቷን ወጣት ዘውዲቱ ምኒልክን አግብተው ነበር ።በዘመናቸው የቤጌምድር ግዛት ተሰጥቷቸው ሲኖሩ ፣ በተወለዱ በሐያ ዓመታቸው በ1880 ዓ.ም. ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ ። (እርሳቸውም ከሌላ ሴት ራስ ጉግሣ አርአያን ወልደዋል ።

2ኛ ራስ አርአያ ድምፁ

ያዕ ዮሐንስ እናት የወይዘሮ ሥላስ ወንድም ናቸው ። ዘራቸው ከዚህ እንደሚከተለው ይነበባል ። ተስፋ ኢየሱስ ከወይዘሮ ወለተ ጽዮን ራስ ወልደ ሥላሴንና ደጃዝማች ደብብን ፣ ደብብ ደጃዝማች ድምፁን ፣ ድምፁ ከወይዘሮ ታቦቱ ራስ አርአያንና ወይዘሮ ሥላስን ፣ ሥላስ ዐፄ ዮሐንስን ፣ ራስ አርአያ ፣ ደጃዝማች ደብብን ፣ ደጃች ቦጋለን ፣ ደጃዝማች አብርሃን ፣ ደጃዝማች ተድላ አባ ጉበንን ፣ ወይዘሮ አምለሱን ይወልዳሉ ። አምለሱ የራስ አሉላ ባለቤት ናቸው ።

አርአያ በመዠመሪያው ወቅት ላዕ ቴዎድሮስ እንደ ባለሟል ሆነው በዓልጋዳ አርአያ እየተባሉ እንደርታን ያስተዳድሩ ነበር ። ዠግንነታቸውንም ዐፄ ቴዎድሮስ መስክረውላቸዋል ። በመጨረሻው ጊዜ እንደ ሌሎቹ መሳፍንት በመቅደላ ታስረው መቅደላ ሲስበርና ዐፄ ቴዎድሮስ ሲሸነፉ ፣ ነጻነታቸውን አግኝተው የእንግሊዝ ጦር ሲመለስ አብረው ሔደው በዚያን ጊዜ በትግራይ ሥልጣን ከጨበጡት ከእኅታቸው ከወይዘሮ ሥላስ ልጅ ከደጃዝማች ካሳ ጋር በስናኦፌ ተገናኙ ። ካሳ ዐፄ ዮሐንስ ተብለው ከነገሡበት ከ1864 ዓ. ም. ዠምሮ በመተማ በ1881 ዓ.ም. እስኪሞቱ ድረስ ለንጉሠ ነገሥቱ ጭፍራም አባትም ሆነው በስምምነትና በፍቅር ኖሩ ።

3ኛ ራስ ኃይለ ማርያም ጉግሣ

ራስ ኃይለ ማርያም ያዕ ፣ ዮሐንስ ታላቅ ወንድም የደጃዝማች ጉግሣ ልጅ ናቸው ። ቀደም ብሎ በደጃዝማችነት ማዕረግ ዋድላን ያስተዳድሩ ነበር ። በኋላም የራስነት ማዕረግ ተጨምሮላቸው ራስ አሉላ ይዘውት የነበረውን የጦር ጠቅላይ አዛዥነት ተሾመው በዚሁ ሥልጣን እንዳሉ ፣ የመተማ ዘመቻ ጊዜ ሕይወታቸው በጦርነቱ ላይ ዐለፈ ። ንጉሠ ነገሥቱ በቆሰሉበት ሰዓት ዙፋናቸውን ለማውረስ ሲያስ ጠሩዋቸው መሞታቸው ስለ ተነገራቸው ፣ እንግዲያውስ ወንድሙን መንገሻን ጥሩ ብለው ዙፋናቸውን ለራስ መንገሻ አወረሱ ።

4ኛ ራስ መንገሻ ዮሐንስ

ደጃዝማች ዘውዴ ገብረ ሥላሴ ፣ በመጽሐፋቸው ራስ መንገሻን ያዕ ዮሐንስ ልጅ አድርገዋቸዋል ። ብዙ የሰሜን ክፍለ ሀገር ሰዎች እንደ ራስ ኃይለ ማርያም የደጃዝማች ጉግሣ ልጅ ያደርጓቸዋል ። በእውነትም ልጃቸው ቢሆኑ ኖሮ ዐፄ ዮሐንስ በመተማ በቆሰሉ ጊዜ ዘውዳቸውን ለማውረስ ኃይለ ማርያምን ጥሩልኝ በማለት ፈንታ መንገሻን ጥሩልኝ ባሉ ነበር ለማለት ይቻላል ። የሆነ ሆኖ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የራስ ኃይለ ማርያምን ሞት ከሰሙ በኋላ ፣ አልጋዬን ለመንገሻ አውርሻለሁ ስላሉ ልክ እንደ ልጅ አድርገዋቸዋል ለማለት ነው ። በዚህም ምክንያት ራስ መንገሻ በማኅተማቸውም ፣ በጽሑፍም 'ራስ መንገሻ ወልዱ ላዕ ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ' ይሉ እንደ ነበር ግልጽ ነው ።

ነገር ግን ከመተማ ጦርነት ወዲህ የንጉሠ ነገሥቱን ሥልጣን የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ስለያዙ ፣ ምኒልክም የቀሩትን ባላንጦች እነ ደጃዝማች ሥዩም አባ ጉበዝን ወደ ጐን ትተው ፣ የትግሬን ግዛት በሙሉ ሰጥተዋቸው የበለጠም ለማቅረብ የእቴጌ ጣይቱን ወንድም የራስ ወሌን ልጅ ወይዘሮ ከፋይን ድረውላቸው ከሁለቱ ጋብቻ ወይ ዘሮ አስቴር ተወልደው ነበር ። የዐድዋንም ጦርነት መካፈላቸው ይታወሳል ። ዳሩ ግን ባንድ ወገን ያዕ ዮሐንስ ዙፋን ከእርሳቸው እጅ በመውጣቱ ቅር እያላቸው ፣ ደጋግመው የከዳት መልክ ስለአሳዩ በመጨረሻ ተይዘው አንኮበር በአዛዥ ወልደ ጻድቅ ጠባቂነት በግዞት እንዳሉ በ1898 ዓ.ም. ዐረፉ ።

5ኛ ራስ ቢቶደድ ገብረ ኪዳን

ራስ ቢቶደድ ገብረ ኪዳን ፣ ከወጣትነት ዠምሮ ብላታ ገብረ ኪዳን እየተባሉ ዐፄ ዮሐንስን ስላገለገሉ ፣ በመጨረሻም የእንደራሴነት ሥልጣን ይዘው ኖሩ ። ካዕ ተክለ ጊዮርጊስ ሞት በኋላም የንጉሠ ነገ ሥቱን ያዕ ዮሐንስን እኅት እቴጌ ድንቅነሽን አግብተው ደጃች ሥዩም አባ ጉበዝን ወልደዋል ። ዐፄ ዮሐንስ ወይዘሪት ዘውዲቱን ለልጃቸው ለራስ አርአያ ሚስትነት ለማጨት ሲወስኑ ፣ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ዋና አማላጅ ሆነው የተላኩት ራስ ገብረ ኪዳን ናቸው ። በዚህም ምክንያት ከንጉሥ ምኒልክ ባለ ብር መጣብር ፈረስ ፣ ባለመርገፍ በቅሎ ፣ 8 ሌጣ ፈረስ ፣ የወርቅ ጋሻና ጥንድ ጦር ተሸ ልመዋል ። (ጸ. ት. ገ. ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ምዕ. 33)

6ኛ ራስ አሉላ አባ ነጋ ወደ ቁቢ

አሉላ የተምቤን ተወላጅ ናቸው ። በወጣትነታቸው ዘመን ፣ በዓ ልጋዳ አርአያ የተምቤንን አውራጃ በሚያስተዳድሩበት ጊዜ ፣ ለርሳቸው አድረው ልጃቸውን አምለሱን አግብተው ይኖሩ ነበር ። ቀጥሎ በበ ዓልጋዳ አርአያ ፈቃድ ወደ ደጃዝማች ካሳ (ዐፄ ዮሐንስ) ተዛውረው በአጋፋሪነት አገልግለዋል ። ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስ ካሳን አስገብራለሁ ብለው ወደ ዐድዋ ዘምተው በተዋጉበት ጊዜም ንጉሠ ነገሥቱን የማ ረኩ እርሳቸው ናቸው ይባላል ።

ከዚህ በኋላ ፣ ካሳ ዐፄ ዮሐንስ ተብለው በ1864 ዓ.ም. ከነገሡ ወዲህ ሊጋባ ተባሉ ። ቀጥሎም ራስ ተብለው የንጉሠ ነገሥቱ ጠቅ ላይ ጦር አዛዥ ፣ የሐማሴንና የዙሪያዋ ገዥ በነበሩበት ሰዓት ከግብ ጾችና ከሱዳኖች ፣ እንደዚሁም ከኢጣልያኖች ጋር ያደረጉት ጦርነትና ያገኙት ድል በየመጽሐፉ ተጽፏል ።

ከዶጋሊ ድል ወዲህ የእንግሊዞች ወቀሳና የኢጣልያኖች በጦር ነት ማስፈራራት እየበዛ ፣ የራስ አሉላም ዝነኝነት እያየለ በሔደበት ሰዓት እርሳቸውን በክፋት የሚመለከቷቸው የመሳፍንቱ ጥላቻ ተጨ ማምሮ በንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ የጦር ጠቅላይ አዛዥነቱ ሥልጣን ለራስ ኃይለ ማርያም ሐጐስ ተሰጠ ።

የመተማው ጦርነትም በንጉሠ ነገሥቱ የበላይነትና በራስ ኃይለ ማርያም አዝማችነት በተካሔደበት ጊዜ የኢትዮጵያ ጦር በደርቡሾች

አሸናፊነት ተፈጽሞ ንጉሠ ነገሥቱም ራስ ኃይለ ማርያም ስለሞቱ ያፄ ዮሐንስን እልጋ ከወረሱት ከራስ መንገሻ ጋር ጥቂት ጊዜ አን ገራግረው እንደቆዩ ፥ በ1882 ዓ.ም. ከራስ መንገሻ ፥ ከራስ ወልደሚካ ኤልና ከራስ ሐጐስ ጋር ወደ አዲስ አበባ መጥተው እነራስ መንገሻ ሲመለሱ አሉላ እዚሁ አዲስ አበባ መቆየት ይሻለኛል ብለው ቀሩ ። በኋላም የዓድዋ ጦርነት በተነሣ ጊዜ የአላጌንም ፥ የመቀሌንም የዐድ ዋንም ጦርነት ተካፍለዋል ። ከዚህ በኋላ የዐድዋን ግዛት ባፄ ምኒልክ ፈቃድ በራስ መንገሻ ስምምነት ተሹመው እንዳሉ በሽሬ ግዛት ከራስ ሐጎስ ጋር በ1889 ዓ.ም. በየካቲት ወር ተጣልተው ሲዋጉ ሁለቱ ታላላቅ መኳንንት በሚያሳዝን አኳኋን ሞቱ ።

በጠቅላላው በኢትዮጵያ ፥ በኢጣሊያኖች ፥ በግብጾችና እንደዚሁም በሱዳኖች ዘንድ እንደራስ አሉላ ስመጥር የሆነ የለም ። በኢትዮጵያም በትግሬ አሉላ ፥ በሽዋ ጐበና ፥ በጐጃም ደረሶ እየተባለ በቃለ አጋኖ ስማቸው ይጠራል ።

7ኛ ራስ ባርያው ጳውሎስ

በትግሬ ካፄ ቴዎድሮስ ዘመን ዠምሮ ታማኝና ስመ ጥር አገረ ገዥ ነበሩ ። ከታማኝነታቸውም የተነሣ ዐፄ ቴዎድሮስ በፊት ለደጃዝማች ምኒልክ ድረዋቸው የነበሩትን ልጃቸውን አልጣሽን ድረውላቸው ከዚህ ጋብቻ ደጃዝማች ገብረ መድኅን ተወልደዋል ። በሕይወት ያሉት ደጃዝማች ኃይለ ሥላሴ የራስ ባርያው የልጅ ልጅ ፥ የደጃዝማች ገብረ መድኅን ልጅ ናቸው ።

8ኛ ራስ ባርያው ገብረ ጻድቅ

ሌላው ያፄ ዮሐንስ ታማኝ ባለሟል ናቸው ። በታማኝነታቸ ውም ደብረ ሲና ላይ በዚያን ወቅት የደጃዝማችነት ማዕረግ ከነ በራቸው ከካሳ ጋር ተዋግተው በመሸነፍ ተማርከዋል ። ካሳ ንጉሠ ነገሥት ከሆኑ በኋላም በውጊያ ፥ "እንዱን ዐይኔን ለቴዎድሮስ መን ግሥት ገብሬያለሁ ፥ የተረፈውን ደግሞ ለርስዎ መንግሥት እሰጣ ለሁ " ብለዋል እየተባለ ይነገራል ። ከዚህም የተነሣ ባፄ ዮሐንስ ፈቃድ የራስነት ማዕረግ ይዘው ሐማሴንን ሲያስተዳድሩ ከግብጾች ጋር በተደረገው ጦርነት ብዙ ሞያ እንደ ሠሩ ይነገራል ። በመጨረሻ ከራስ ወልደ ሚካኤል ጋር ሲዋጉ ሞቱ ።

9ኛ ራስ ሐጎስ

ከዐፄ ዮሐንስ ታላላቅ መኳንንት አንዱ ራስ ሐጐስ ናቸው ። ቀጀም ብለው በደጃዝማችነት ማዕረግ ተምቤንን ሲያስተዳድሩ ቆይተው በመጨረሻ ራስ ተብለው ሽሬን ሲገዙ በዚሁ ማዕረግ እንዳሉ ፥ በ1881 ዓ.ም. በንጉሠ ነገሥቱ ባፄ ዮሐንስ የተመራውን የመተማን ጦርነት ፥ ቀጥሎም በ1887 የተደረገውን የዐድዋን ጦርነት ተካፍለ ዋል ።

ራስ መንገሻ በ1887 አ.አበባ የመጡ ጊዜ አብረው መጥተው እንደ ሌሎቹ ተሸልመዋል ። በመጨረሻ በ1889 ዓ ም. በየካቲት ወር በግዛት ግጭት ከራስ አሉላ ጋር ሲዋጉ ሕይወታቸው ዐለፈ ።

10ኛ ራስ ገብረ መድኅን ኃይለ ማርያም

ኃይለ ማርያም የደጃዝማች ውቤ ወንድም የሰሜን አገረ ገዥ ነበሩ ።

11ኛ ደጃጅ መሸሻ

የዐፄ ዮሐንስ ወንድም የደጃች ማሩ ልጅ

12ኛ ቢትወደድ ገብረ መስቀል

ሌላው ባፄ ዮሐንስ ቤተ መንግሥት ከነበሩት ታላላቅ መኳንንት አንዱ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ናቸው ። የዐድዋ ገዥ ስለነበሩ ፥ ራስ አሉላ የሐማሴን ገዥ በነበሩበት ጊዜ እንግዶች በምጥዋ በኩል ሲመጡ እርሳቸው ከራስ አሉላ እየተቀበሉ ንጉሠ ነገሥቱ ወደሚገኙበት ወደ መቀሌ ወይም ወደ ደብረ ታቦር ይልኩ ነበር ። በመጨረሻም በዚሁ በታማኝነታቸው እንዳሉ በመተማ ተዋግተው ሞቱ ።

13ኛ ደጃዝማች ቦጋለ

የትልቁ ራስ አርአያ ልጅ የመተማን ጦርነት ተካፍለዋል ።

14ኛ ዋግሹም ገብሩ

የጐንደርታ ተወላጅ ቀደም ብሎ ሐማሴንና ሠራዩን ሲያስተዳድሩ ቆይተው በመጨረሻ ዋግሹም ተብለው ላስታን ተሾሙ ።

15ኛ በጅሮንድ ለውጤ

እንደ ሌሎችም ስለኝህ መኰንን ብዙ የምናውቀው ነገር የለም ። ንጉሥ ምኒልክ ዐፄ ዮሐንስ አልገብርም ብለው ባፈነገጡበት ሰዓት ሁለቱን ለማስማማት ከሸዋ እነ ደጃች ናደው ሲመደቡ ፣ ካፄ ዮሐንስ በኩል ወደ ንጉሥ ምኒልክ ተልከው የመጡት በጅሮንድ ለውጤ እን ደነበሩ ሰነዱ ሁሉ ያመለክታል ። በጅሮንድ መላካቸው ምናልባት የገንዘብና የንብረት ኃላፊ ሆነው በማስተዳደራቸው ይሆናል ።

16ኛ ደጃዝማች ሣህሉ ወልደ ሚካኤል

ደጃዝማች ሣህሉ ወልደ ሚካኤል ፣ ደጃዝማችነታቸው ባፄ ቴዎድ ሮስ ነው ። በመቅደላም ታስረው ነበር ። ከዚያም በእንግሊዞች ነጻ ወጥተው ለዐፄ ዮሐንስ በመታመን ሐራማትን ተሾመዋል ።

17ኛ ሊቀ መኳስ ይልማ ደስታ

ይልማ ደስታ ፣ ያፄ ዮሐንስ የቅርብ ዘመድና ታማኝ መኰንን ናቸው ። እንደሚታወሰው ፣ የእንግሊዝ ጦር ዐፄ ቴዎድሮስን ለመ ውጋት በመጣበት ጊዜ ከደጃዝማች ካሳ (በኋላ ዐፄ ዮሐንስ) ተል ከው በሰናዓፌ እንግዶቹን ተቀብለው አስተናግደዋል ።

18ኛ ላሙኤል ጊዮርጊስ ርዕሰ መማክርት

ሳሙኤል የሰናፌ ተወላጅ ፣ በፊት የሀፄ ቴዎድሮስ ታዛዥ ሆነው በእንግሊዞችና ባፄ ቴዎድሮስ ፣ እንደዚሁም በእስረኞችና በንጉሠ ነገሥቱ መካከል ሆነው በመላላክ ብዙ ሚና መጫወታቸው ፣ የእን ግሊዝኛ ቋንቋ ማወቃቸው ይታወሳል ።

አሁንም ላፄ ዮሐንስ አድረው የፈረንጅ አስተናጋጅ በመሆን ወደ እንግሊዝ ንግሥት ወደ ቪክቶሪያ በመላክ አገልግለዋቸዋል ። ዐፄ ዮሐንስ በሚልኩት ደብዳቤ ላይ ሳሙኤልን ርዕሰ መማክርት ብለዋቸዋል ። ምናልባትም ሳሙኤል ባፄ ቴዎድሮስ ዘመን በንጉሠ ነገሥቱና በእንግሊዞቹ መካከል የተነሣውን የጠብና የክርክር ውዝ ግብ ፣ በእስረኞቹ ምክንያትም የደረሰውን እልቂትና የንጉሠ ነገሥቱን ሞት ያይን ምስክር የሆኑበትን እያስረዱ ላፄ ዮሐንስ ዋና ተደማጭ አማካሪ ሆነው አገልግለው ይሆናል ።

ዋቢ መጻሕፍት

(ካገር ውስጥ)

መንግሥቱ ለማ ፣
መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ። አዲስ አበባ ፣ ብርሃንና ሰላም ቀ.ኃ.ሥ. ማ/ቤት ፣ 1959 ።

ተክለ ሥላሴ ዋቅጅራ (አለቃ)
(ያልታተመ)

ተክለ ጻድቅ መኵሪያ ፣
የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ / እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ። 4ኛ መጽሐፍ፣ አዲስ አበባ ፣ መርሐ ጥበብ ማ/ቤት 1938 ።

የኢትዮጵያ ታሪክ
ካፄ ልብነ ድንግል እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ (5ኛ እትም) ። አዲስ አበባ ፣ ብርሃንና ሰላም ማ/ቤት ፣ 1965 ።

ከዐፄ ይኩኖ አምላክ እስከ ዐፄ ልብነ ድንግል
3ኛ መጽሐፍ። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ቀ.ኃ.ሥ. ማ/ቤት 1966 ።

የግራኝ መሐመድ ወረራ
አ.አ ፣ ብርሃንና ሰላም ማ/ቤት ፣ 1966 ።

ኅሩይ ወልደ ሥላሴ (ብላቴን ጌታ)
ኢትዮጵያ መተማ—የዐፄ ዮሐንስ ታሪክ ። አዲስ አበባ ፣ ኢት ዮጵያ ማ/ቤት ፣ 1910 ።

የሕይወት ታሪክ
አዲስ አበባ ፣ ራስ ተፈሪ ማ/ቤት ፣ 1915 ። ዋዜማ ፣ ጎሐ ጽባህ ማ/ቤት ፣1921 ።

የኢትዮጵያ ታሪክ
ከንግሥተ ሳባ እስከ ዓድዋ ጦርነት (ያልታተመ)

አድማሱ ጀንበሬ
(መልአ ክብርሃን)፣ መጽሐፈ ቅኔ ። አዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ዘጉባኤ ማ/ቤት፣1963 ።

አጥሜ
(አጽመ ጊዮርጊስ)፣ የጋላ ታሪክ (ያልታተመ)

አፈወርቅ ገብረኢየሱስ፣ (ነጋድራስ)
ዳግማዊ ምኒልክ፣ ሮማ ፣1901 ።

እምሩ ኃይለሥላሴ (ልዑል ራስ)
(ያልታተመ)

ገብረ ሥላሴ ወ/አረጋይ (ጸሐፌ ትእዛዝ)
ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ፣ አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማ/ቤት፣ 1959 ።

ዋቢ መጻሕፍት (እንግሊዝኛ)

Anchieri, E., **Storia della Politica Inglese Nel Sudan (1882—1939)** Milano: Fratelli Bocca, 1939.

Bardi, P.M., **Pionieri E. Soldati**, Milano: Ulrico Hopli,1936.

Battaglia, R., **La guerra d'Africa.** Torino: Giulion Einaudi editore, 1958.

Bellarita, E., . . .**Adua I Precedenti**, Genova: "Rivista di Roma", editrice, 1931.

Canestrini, A.S., **I Prigionieri del Mahdi**, Roberato, La cassa Scolastico del R. Istituto, 1939.

Chaine, M., **Histoire du Regne de Yoahnnes IV Roi d, Ehtiopie**, Paris: Ernest Leroux, 1943.

Coppet, De M., **Chronique du Regne de Menelik II**, Paris: Maisonnevve, Freres, 1930.

Cortese, G., **Eritrea**, Roma: Cassa Editrice, 1934.

Coulbeaux, J.B., **Histoire Politique et Religiense d' Abyssinie**, Paris: Geuthner, 1929.

Coursac, De J., **Le Regne de Yohannes**, Rommans, Imprimerie Jeanne D'Arc. 1926.

Crispi, F., **Le Prima Guerra d'Africa**, Milano : Fratelli Trever, 1914.

Dei Sabelli, L., **Storia di Abyssinia**, Roma: Edizon Roma, 1938.

Del Boca, A., **Gli Italiani in Africa Orientale,** Roma: Bari, Giuslateria & Figlispa, 1979.

Douin,G., **Histoire du Regne Kedive Ismael, Tome III, 2e Partie, 1869-1873,** Caire: pour La Societe Royale De Geographie del, Egypte, 1939.

Guidi,I., **Annales Rogum Iyasu II et Iyoas,** Louvain: Secritariat Du Corpusco, 1962.

Marcus.H,G., **The Life and Times of Menelik II,**Oxford : Clarendon press, 1975.

Markham, **A History of the Abysinian Expedition,** London: Macmillan and Co, 1869.

Matteucci,P., **In Abyssinia,** Milano: Fratelli Trever, Editori, 1880.

Mazzucconi,R., **Storia dela Conquista deila Africa,V-II,** Milano: Instituto per gli studi di politic Internationale,1929.

Pacha,J.C., **Coup d' Oeil sur la Chronologie de la Nation Egyqtienne, Paris: Plon, 1931.**

Petrides, S.P., **Le Livre d'Or de la Dynastie Salomonienne d,Ethiopie,** France: Plon, 1964.

Portal,G.H., **My Mission to Abyssinie,** New York: Negro Universities Press ,1969.

Raffray,A,. **Afrique Orientale Abyssinie,** Paris:1876.

Rassam.H., **Narrative of the British Mission to Theodore King of Abyssinia,**Vol. II,London: Johon Murray, 1869.

Rosenfeld,C.P., **A Chronology of Menelik II of Ethiopia** (1844-1913), U.S.A., Michigan State University,1976.

Rossetti,C., **Storia Diplomatica dell, Etiopia Durante il Regno di Menelik II,** Torino.: Societa Topografico editrice nazionale, 1910.

Rossini,C., **La Cronaca Reale Abyssina,** Roma:Rediconti della Accadamia dei Lencei, 1916.

Italia ed Etiopia-Alla Battaglia di Adua, Italia Istituto per l'Oriiente ,1935.

Rosso,M., **L'Italia in Africa Serie Storica,** Vo.I, Roma: Istituto Poligrafico dello Stato P.V., 1958.

Rubenson,S., **The Survival of Ethioplan Independence,** Great Britain, Richard Clay (The Chaucer Press Ltd,) 1976.

Salimbeni,A., **Crispi e, Meneliek nel Dlarlo,** Torino: Industria Libraria topografico editrice, 1956.

Sapeto,G., **Viaggio ai Mensa , ai Bogos e, Agli Habat,** Milano, Istitato per gli Studi di Politica Internazionale, 1941:

Smith, F. H., **Through Abyssinia,**New York: A.C. Armstrong & Son, 1980

Bairu Tafla, **A Chronicle of Emperor Yohannes IV** (1872-89), Wiessoden: Franzsteiner Verlag GMBH, 1977.

Wylde,A.B., **Modern Abyssinia,** London: Methurn x Co., 1901.

SOURCES FOR UNPUBLISHED MATERIALS

1. Archives Nationales - Ministere d' Outre mer Francaise - Paris.

2. Archivio Storico del Sopprosse Ministero Africa Italiania - Roma.

3. Biblioteca Nazionale - Roma.

4. Biblioteca Vaticana - Roma.

5. Indian Office - London.

6. Instituto Italiano per l'Africa - Roma.

7. Ministero degli Affari Esteri, Comitato per la Documentazione dell' Attivita Italiana in Africa - Roma

«L,Italia in Africa ...Vol primo Ethiopia Mare Rosso, Tomo VI, Documentsi (1887-1888) e VII Doumeenti (1888-18889) -cura di Carlo Giglio.

8. Ministere des Affaires Etrangeres - Memoires et Documents Afrique (M.D.) - Paris.

9 «The Process of the Reunification of the Ethiopian Empire» (Thesis)- Zewde Gebre Selassie.

10. Public Record Office - London.